T.C.
Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı Anabilim Dalı Başkanlığı

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ FAKÜLTELERİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK ALGI VE TUTUMLARI İLE FAKÜLTE BİNALARININ FİZİKSEL ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Eda GÜRBÜZ KAYA

UZMANLIK TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Sinan YILMAZ

ERZURUM-2025

ATATURK UNIVERSITESI
TIP FAKULTESI

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ TEZ SINAVI TUTANAĞI

I. UZMANLIK ÖĞRENCİSİ ve TEZİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
Adı, Soyadı : Arş. Gör. Dr. Eda GÜRBÜZ KAYA	**Sınav tarihi:** 18 / 12 / 2025
Anabilim Dalı : Halk Sağlığı	
Tez Danışmanı ve Atanma Tarihi: Doç. Dr. Sinan YILMAZ 28 / 05 /2024	
Tezin Konusu ve Başlığı : Atatürk Üniversitesi Fakültelerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Engelli Bireylere Yönelik Algı Ve Tutumları İle Fakülte Binalarının Fiziksel Erişilebilirliğinin Değerlendirilmesi **Belirlenme Tarihi :** 28 / 05 / 2024	
Tezin Niteliği : ☒ Tıpta Uzmanlık Tezi ☒ Klinik Çalışmalar ( ) Prospektif ( ) Retrospektif (X) Kesitsel ☐ Laboratuvar Çalışmaları ( ) Invitro (Cansız) Çalışmaları ( ) Hayvan Çalışmaları	
Tez Sınavının Nasıl Yapıldığı: ☒ Yüz yüze katılım sağlanarak ☐ Online (Jürinin teşkil edilmesinde kurum dışından belirlenecek olan jüri üyesi, aynı il sınırları içerisinde bulunmadığından, tez sınavı dijital ortamda yapılmıştır.)	

II. KARAR

Tıpta ve Diş Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliğinin 19. maddesi gereğince yapılan tez savunma sınavının tamamlanması sonucunda adı geçenin tezinin, jüri üyelerince "Tıpta Uzmanlık Tezi" olarak;

☒ Kabulüne

1.Tez Sınavı ☐ Reddine (Eksikliklerin tamamlanması ve gerekli düzeltmelerin yapılması için uzmanlık öğrencisine, TUEY'nin 19. Maddesinin 6. fıkrası gereğince altı aylık ek bir süre verilmesine)

2.Tez Sınavı ☐ Reddine (TUEY'nin 19. Maddesinin 7. fıkrası gereğince, uzmanlık öğrencisinin uzmanlık öğrenciliği ile ilişiğinin kesilmesine)

☒ Oy birliği ☐ Oy çokluğu ile karar verilmiştir.

III. AÇIKLAMALAR

Lütfen, tezin reddi durumunda gerekçeli açıklamalarınızı buraya yazınız

IV. JÜRİ ÜYELERİ

	Unvanı Adı Soyadı	Uzmanlık Dalı	Kurum Bilgisi	İmza
Jüri Başkanı	Doç. Dr. Sinan YILMAZ	Halk Sağlığı	Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Zahide KOŞAN	Halk Sağlığı	Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Aysun ARAS	Halk Sağlığı	Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi	

ONAY

Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Başkanlığı'nın 16.05.2024 tarih ve E-42190979-300-2400161022 sayılı yazısı ile "Atatürk Üniversitesi Fakültelerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Engelli Bireylere Yönelik Algı ve Tutumları ile Fakülte Binalarının Fiziksel Erişilebilirliğinin Değerlendirilmesi" konulu tezin araştırma görevlisi Dr. Eda GÜRBÜZ KAYA tarafından çalışılması uygun görülmüştür. Tez konusu Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Dahili Tıp Bilimleri Bölüm Başkanlığı'nın 28.05.2024 tarih ve 07 no'lu oturum kararı ile uygun bulunmuş olup; Etik Kurulu tarafından 07.06.2024 tarih B.30.2.ATA.0.01.00/439 sayılı yazısı ile tez çalışması olarak kabul edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ONAY ..... **i**
İÇİNDEKİLER ..... **ii**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **iv**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **v**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **vi**
TEŞEKKÜR ..... **vii**
ÖZET ..... **viii**
ABSTRACT ..... **x**
1. GİRİŞ VE AMAÇ **1**
2. GENEL BİLGİLER **3**
2.1. Engellilik Kavramı ve Temel Bilgiler 3
2.1.1. Sağlık ve Engellilik Tanımı 4
2.1.2. Engellilik Tarihi ve Modelleri 6
2.1.3. Engellilik Türleri ve Sınıflandırılması 8
2.1.4. Engelliliğin Nedenleri 10
2.1.4.1. Doğum Öncesi Nedenler 11
2.1.4.2. Doğum Sırasına Ait Nedenler 11
2.1.4.3. Doğum Sonrası Oluşan Nedenler 12
2.1.5. Engelliliğin Dünya'da ve Türkiye'deki Yaygınlığı 12
2.2. Engelli Bireylere Yönelik Algı, Tutum ve Farkındalık 14
2.2.1. Temel Kavramlar 14
2.2.2. Engelli Bireylere Yönelik Toplumsal Algı ve Tutumlar 15
2.2.3. Engelli Bireylere Yönelik Algı ve Tutumları Etkileyen Faktörler 17
2.2.4. Yükseköğretimde Engelli Bireylere Yönelik Algı ve Tutumlar 19
2.3. Erişilebilirlik ve Yükseköğretimde Fiziksel Erişilebilirlik 21
2.3.1. Erişilebilirlik Kavramı, Kapsamı ve Önemi 21
2.3.2. Herkes İçin Tasarım İlkeleri 22
2.3.3. Fiziksel Erişilebilirlik Standartları ve Yasal Dayanaklar 23
2.3.4. Yükseköğretim Kurumlarında Erişilebilirlik 25
3. GEREÇ VE YÖNTEM **27**
3.1. Etik ve İdari İzinler 27

3.2. Araştırma Tasarımı 27
3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 27
3.3.1. Araştırmaya Dahil Edilme ve Hariç Tutulma Kriterleri 28
3.4. Araştırmanın Hipotezleri 28
3.5. Araştırmanın Değişkenleri 29
3.6. Veri Toplama Araçları 29
3.7. Verilerin Toplanması 30
3.8. Verilerin Analiz Edilmesi 30
3.9. Araştırma Planı ve Zaman Çizelgesi 31
4. BULGULAR 32
4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular 32
4.2. Katılımcıların Engelli Bireylere Yönelik Algı ve Tutumlarına İlişkin Bulgular 33
4.3. Katılımcıların Engelsiz Kampüs Farkındalığı ile İlgili Sorulara Verdikleri Cevapların Dağılımı 38
4.4. Fakülte Binalarının Fiziksel Erişilebilirlik Düzeyine İlişkin Bulgular 40
4.4.1. Fiziksel Erişilebilirlik 40
4.4.2. Dış Mekân Erişilebilirliği 40
4.4.3. İç Mekân Erişilebilirliği 47
4.4.4. Derslik ve Amfilerin Erişilebilirliğine İlişkin Bulgular 52
4.4.5. Islak Zemin Erişilebilirliğine Ait Bulgular 54
4.4.6. Sosyal Alanların Erişilebilirliğine İlişkin Bulgular 56
5. TARTIŞMA 58
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 75
KAYNAKLAR 77
EKLER 89
EK-1. ANKET FORMU 89

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Araştırma Planı ve Zaman Çizelgesi 31
Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı 32
Tablo 3. Katılımcıların Engelli Bireylere Yönelik Algı Ölçeği Alt Boyut ile Toplam Ölçek Puanlarının Dağılımı 33
Tablo 4. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Alt Boyut ve Toplam Ölçek Puanlarının Dağılımı 34
Tablo 5. Engelli Bireylerle İletişime İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Dağılımı 36
Tablo 6. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Engellilikle İlgili Deneyim ve Tutumlarının Dağılımı 37
Tablo 7. Katılımcıların Engelli Bireylere Yönelik Tutumlarının Ailede Engelli Birey Bulunma Durumuna Göre Dağılımı 38
Tablo 8. Katılımcıların Yaşları ile Engelli Bireylere Yönelik Algı Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları 38
Tablo 9. Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Alanlara Göre Fakülte Binalarının Uygunluğunu ve Kampüs Erişimini Değerlendirme Durumlarının Dağılımı 39
Tablo 10. Katılımcıların Öğrenim Görülen Alana Göre Engelli Öğrenci Birimi Farkındalıklarının Dağılımı 39
Tablo 11. Erişilebilirliği Yetersiz Fakültelerin Puan Dağılımı 40
Tablo 12. Erişilebilirliği Yeterli Fakültelerin Puan Dağılımı 40
Tablo 13. Erişilebilirliği Yetersiz Fakültelerin Dış Mekân Değerlendirmesi 41
Tablo 14. Erişilebilirliği Yeterli Fakültelerin Dış Mekân Değerlendirmesi 42
Tablo 15. Erişilebilirliği Yetersiz Fakültelerin İç Mekân Değerlendirmesi 47
Tablo 16. Erişilebilirliği Yeterli Fakültelerin İç Mekân Değerlendirmesi 48

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. İşlevsellik, Yeti Yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması Bileşenleri Arasındaki Etkileşim 10
Şekil 2. Engelli Bireylerin Eğitim Durumlarının Cinsiyete Göre Dağılımı..... 16
Şekil 3. Mühendislik Fakültesi Bina Girişi..... 43
Şekil 4. Sağlık Bilimleri Fakültesi Bina Girişi 43
Şekil 5. Diş Hekimliği Fakültesi Bina Girişi 44
Şekil 6. Eczacılık (**a**) ve Mühendislik (**b**) Fakülteleri Engelli Otoparkı..... 45
Şekil 7. Hukuk (**a**) ve Diş Hekimliği Fakülteleri (**b**) Engelli Otoparkı 45
Şekil 8. Diş Hekimliği (**a**) ve Mühendislik Fakülteleri (**b**) Çevresindeki Rampalar ve Yaya Geçitleri 46
Şekil 9. Mühendislik Fakültesi Bina İçi Yürüyüş Güzergâhı 49
Şekil 10. Sağlık Bilimleri Bina İçi Yürüyüş Güzergâhı 49
Şekil 11. Sağlık Bilimleri Fakültesi Bina İçi Asansörü 50
Şekil 12. Hukuk Fakültesi Bilgilendirme Levhası..... 51
Şekil 13. Hukuk Fakültesi Kabin Dışı (**a**) ve İçi Kontrol Düğmeleri (**b**) 51
Şekil 14. Eczacılık Fakültesi Bina İçi Merdivenleri 52
Şekil 15. Mühendislik Fakültesi Dersliği 53
Şekil 16. Fen Fakültesi Dersliği..... 53
Şekil 17. Diş Hekimliği Derslik Kapısı 54
Şekil 18. Mühendislik Fakültesi Engelli Tuvaleti 55
Şekil 19. Eczacılık Fakültesi Engelli Tuvaleti..... 55
Şekil 20. Hukuk Fakültesi Kütüphanesi..... 56
Şekil 21. Diş Hekimliği Fakültesi Kantini..... 57
Şekil 22. Fen Fakültesi Kütüphanesi 57

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

TEŞEKKÜR

Uzmanlık eğitimim boyunca kıymetli bilgi ve tecrübeleri ile mesleki gelişimime önemli katkı sağlayan Anabilim Dalı Başkanımız Prof. Dr. Serhat VANÇELİK'e,

Tezimin her aşamasında beni yönlendiren, bu sürecin en zor anlarında gösterdiği sabır, anlayışı ile bana destek olan tez danışmanım Doç. Dr. Sinan YILMAZ'a,

Uzmanlık eğitimim süresince bilgi, deneyim ve akademik birikimiyle tez çalışmama değerli katkılar sunan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Zahide KOŞAN'a, eğitimim süresince verdiği değerli katkılar için Dr. Öğr. Üyesi Aysun ARAS'a ve Dr. Öğr. Üyesi Ezel BİLGE YERLİ'ye,

Uzmanlık eğitimimde aynı odayı paylaştığımız günlerde en güzel anıları kazandıran, sonrasında ise her dönemde dostluğunu ve desteğini hissettiren sevgili arkadaşım Dr. Sümeyye YEĞEN'e, bu yolculukta bana eşlik eden, desteği ve dostluğu ile her zaman yanımda olan Dr. Aslıhan TORAMAN'a,

Bu süreçte beraber çalışmaktan mutluluk duyduğum asistan arkadaşlarıma, bölüm sekreterimiz Yeliz HARARLI'ya ve yardımseverliği ile yanımızda olan Abdulkadir KÜÇÜKOĞLU'na

Hayatımın her anında fedakârlıkları, sevgisi ve tükenmeyen desteğiyle bana güç veren; varlığıyla yolumu aydınlatan, emekleriyle bugünlere gelmemi sağlayan canım ANNEM ve BABAM'a

Tüm bu süreçte yanımda olan, varlığıyla bana güç veren sevgili eşim Ali Yücel KAYA'ya ve biricik oğlum Eymen Efe KAYA'ya sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Dr.Eda GÜRBÜZ KAYA

ÖZET

Atatürk Üniversitesi Fakültelerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Engelli Bireylere Yönelik Algı ve Tutumları ile Fakülte Binalarının Fiziksel Erişilebilirliğinin Değerlendirilmesi

Amaç: Bu çalışmada, Atatürk Üniversitesi fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumlarını ve engelsiz kampüs konusundaki farkındalıklarını değerlendirmek, aynı zamanda fakültelerin engelli bireyler için fiziksel erişilebilirliği sağlama açısından mevcut durumunu belirlemek amaçlanmıştır.

Yöntem: Kesitsel tipte planlanan bu çalışma Atatürk Üniversitesi fakültelerinde 2024-2025 eğitim öğretim yılında yürütülmüştür. Verilerin toplanmasında öğrencilerin sosyodemografik özellikleri, engelli bireylerle olan deneyimleri ve engellilik konusundaki eğitimi ile ilgili 17 soruluk kişisel bilgi formu, 20 soruluk Engelli Bireylere Yönelik Algı ölçeği ve Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı'nın Erişilebilirlik Kılavuzu'ndan yararlanılarak hazırlanmış 34 maddelik form kullanılmıştır. Anketin 37 sorusu öğrencilere uygulanmış olup, 34 maddelik form araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir.

Bulgular: Çalışmaya 1295 gönüllü öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerin %56.8'i kadın, %43.2'si erkektir. Katılımcıların genel olarak olumlu bir algıya sahip oldukları, en yüksek puan ortalamasının 'benimsemek' alt boyutunda olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların fakülte türü, gelir durumu, ailede engelli birey bulunması, kronik hastalık varlığına göre algı düzeylerinde anlamlı farklılıklar gözlenmiştir (tümü için $p<0.05$). Araştırma grubunun %64.6'sı kendisinin üniversitede okuyan engelli bir birey olması durumunda, kampüs yaşamında zorluk çekeceğini belirtmiştir. Öğrencilerin %77.2'si üniversitelerinde Engelli Öğrenci Birimi'nin varlığından haberdar olmadıklarını ifade etmiştir. Ayrıca fakültelerin genel fiziksel mekânlarının erişilebilirliği orta düzeydedir; özellikle yönlendirme ve çevresel düzenlenmelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Sonuç: Yapılan değerlendirmeler, Atatürk Üniversitesi öğrencilerinin engellilik konusundaki algılarının olumlu yönde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, fiziksel erişim alanlarında çeşitli sorunlar gözlenmiş; farkındalık düzeyinin ise beklenenin altında kaldığı belirlenmiştir. Bu bağlamda, Atatürk Üniversitesi'nde engelsiz kampüs anlayışının güçlendirilmesi amacıyla fiziksel erişim olanaklarının iyileştirilmesi, erişilebilirlik çalışmalarının sürdürülebilir kılınması ve öğrenci farkındalığını artıracak etkinliklerin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Erişilebilirlik, Farkındalık, Kapsayıcılık, Algı

ABSTRACT

Evaluation of the Perception and Attitudes of Students Studying at Atatürk University Faculties Towards Disabled Individuals and the Physical Accessibility of Faculty Buildings

Objective: This study aims to evaluate the attitudes of students studying at Atatürk University faculties towards individuals with disabilities and their awareness of the barrier-free campus, as well as to determine the current situation of faculties in terms of providing physical accessibility for individuals with disabilities.

Method: This cross-sectional study was conducted at Atatürk University faculties during the 2024-2025 academic year. Data were collected using a 17-question personal information form regarding students' sociodemographic characteristics, experiences with individuals with disabilities, and disability education; a 20-question Perception Scale for Individuals with Disabilities; and a 34-item form prepared using the Accessibility Guide of the Ministry of Family and Social Services of the Republic of Turkey. Thirty-seven questions from the survey were administered to the students, and the 34-item form was evaluated by the researcher.

Results: A total of 1295 volunteer students participated in the study. 56.8% of these students were female and 43.2% were male. It was determined that the participants had a generally positive perception, with the highest average score in the "embracing" subscale. Significant differences were observed in participants' perception levels based on faculty type, income level, presence of a disabled family member, and presence of a chronic disease ($p<0.05$ for all). 64.6% of the study group stated that they would experience difficulties in campus life if they were a disabled student studying at university. 77.2% of the students stated that they were unaware of the existence of a Disabled Student Unit at their university. Furthermore, the accessibility of the general physical spaces of the faculties is moderate; guidance and environmental improvements are particularly needed.

Conclusion: The evaluations reveal that Atatürk University students' perceptions of disability are positive. However, various problems were observed in physical accessibility, and the level of awareness was found to be below expectations. In this context, in order to strengthen the concept of a barrier-free campus at Atatürk University, physical accessibility opportunities should be improved, accessibility efforts should be made sustainable, and activities that will increase student awareness should be expanded.

Keywords: Disability, Accessibility, Awareness, Inclusivity, Perception

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Sağlık, Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) tanımına göre yalnızca hastalık veya sakatlığın yokluğu değil, aynı zamanda bireyin fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan tam bir iyilik halinde olmasıdır. Bu çok boyutlu sağlık anlayışı çerçevesinde, fiziksel, zihinsel, ruhsal veya duygusal yetilerinde çeşitli düzeylerde kayıplar yaşayan ve bu nedenle toplumsal yaşama tam ve eşit katılımda zorluklarla karşılaşan bireyler "engelli" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, hem Türkiye Cumhuriyeti'nin 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunu'nda hem de DSÖ'nün uluslararası belgelerinde kabul görmektedir (1-3).

Engellilik, toplumun bütününü etkileyen evrensel bir olgudur. Nüfus artışı, ortalama yaşam süresinin uzaması, yaşlı nüfusun ve kronik hastalıkların artması gibi faktörler, engelli birey sayısında küresel bir artışa neden olmaktadır (4). Dünya genelinde yedi milyarı aşan nüfusun yaklaşık %15.0'ı, yani bir milyardan fazla insan, çeşitli engellilik durumlarıyla yaşamını sürdürmektedir (5). Türkiye'de ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Nisan 2023'te yayımlanan Türkiye Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni'nde paylaşılan 2011 yılı Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre, üç yaş ve üzeri nüfusta en az bir engeli olanların sıklığı %6.9 olarak tespit edilmiştir (6).

Engelliliğe yol açabilen nedenler; genetik bozukluklar, doğumsal anomaliler, annenin gebelik sırasında zararlı madde kullanımı, doğum komplikasyonları, kazalar, hastalıklar ve yaşlanma gibi faktörler olarak sınıflandırılabilir (7). Engelli bireyler, yalnızca durumlarından kaynaklanan fiziksel ve işlevsel güçlüklerle değil, aynı zamanda toplumun kendilerine yönelik tutumlarından da derinden etkilenmektedir (8-12). Olumlu toplumsal yaklaşımlar engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını teşvik ederken, önyargı ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan olumsuz tutumlar ayrımcılığa, ötekileştirmeye ve bireylerin eğitim, sağlık gibi temel haklara erişiminde engellere yol açabilmektedir (8-12).

Nitekim Türkiye'de 2010 yılında gerçekleştirilen Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması, örneklem grubundaki engelli bireylerin

%59.4'ünün eğitim, %55.9'unun ise sağlık alanında ayrımcılığa uğradığını düşündüğünü ortaya koymuştur (13). Benzer şekilde, yine 2010 yılında yapılan Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması'na göre, engelli bireylerin %22.3'ü ayrımcılığa uğradığı kanaatindedir (14).

Bu sorunlarla mücadele etmek ve engelli bireylerin haklarını tam anlamıyla güvence altına almak amacıyla, 2030 vizyon belgesi doğrultusunda hazırlanan Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı (2023-2025) önemli bir adımdır. Bu plan, engelli bireylerin haklarını korumayı, sosyal ve kültürel yaşama katılımlarını artırmayı, fiziksel ve dijital erişilebilirliği sağlamayı ve erişilebilirlik denetimlerini güçlendirmeyi hedeflemektedir (15). Erişilebilir ortamların yaygınlaştırılması çabalarında üniversite kampüsleri ve fakülteler de kritik bir role sahiptir. Bu doğrultuda, engelli öğrencilerin üniversite eğitimi sürecinde karşılaştıkları sorunlara çözüm üretmek amacıyla 14.08.2010 tarihli ve 27672 sayılı "Yükseköğretim Kurumları Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği'ne istinaden üniversitelerde Engelli Öğrenci Birimleri kurulmuştur (16).

Ancak, ulusal düzeydeki bu düzenlemelere ve çabalara rağmen, belirli üniversite ortamlarındaki mevcut durumun, öğrencilerin engellilik konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerinin ve kampüslerin fiziki erişilebilirlik standartlarının detaylı olarak incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Atatürk Üniversitesi fakültelerindeki öğrencilerin engelli bireylere yönelik algı ve tutumlarını değerlendirmektir. Ayrıca, fakülte binalarının fiziksel erişilebilirliği, engelli bireylerin ihtiyaçları, geçerli standartlar ve mevcut engeller dikkate alınarak değerlendirilecek ve raporlanacaktır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Engellilik Kavramı ve Temel Bilgiler

Engellilik, bireyin yalnızca fiziksel bir durumu değil; aynı zamanda toplumsal, kültürel ve çevresel etmenlerle şekillenen çok boyutlu bir kavramdır. Dünya Sağlık Örgütü, engelliliği "bireyin sağlık durumuyla birlikte çevresel ve kişisel faktörlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkan işlevsellik sınırlılıkları" olarak tanımlar (1). Türkiye Cumhuriyeti'nin 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunu'nda ise engelli birey; "fiziksel, zihinsel, ruhsal veya duyusal yetilerindeki kayıplar nedeniyle toplumsal yaşama tam ve eşit katılamayan kişi" olarak tanımlanmıştır (2).

Bu tanımlar, engelliliğin yalnızca bireysel bir eksiklik değil, aynı zamanda toplumsal yapıların birey üzerindeki etkisiyle şekillenen bir durum olduğunu vurgular. Bu nedenle engellilik, bireyin değil, çevrenin bireye sunduğu olanakların yetersizliğinden de kaynaklanabilir (1).

Engellilik, doğuştan olabileceği gibi yaşamın herhangi bir döneminde de ortaya çıkabilir. Genetik faktörler, doğum komplikasyonları, kazalar, hastalıklar, yaşlanma ve çevresel koşullar gibi çok çeşitli nedenlerle bireyler engelli hale gelebilir. Ancak bireyin engelli olarak tanımlanması, yalnızca bu nedenlere değil, aynı zamanda toplumun bireye sunduğu olanakların yeterliliğine de bağlıdır. Örneğin, tekerlekli sandalye kullanan bir birey için asansörsüz bir bina, fiziksel bir engelin ötesinde toplumsal bir engel haline gelir (17).

Bu bağlamda, engellilik kavramı yalnızca bireyin "eksikliği" üzerinden değil, bireyin çevresiyle olan etkileşimi ve bu çevrenin bireye sunduğu erişim olanakları üzerinden değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım, engelliliği bireysel bir sorun olarak değil, toplumsal bir sorumluluk alanı olarak görmeyi gerektirir (17).

Günümüzde engellilikle ilgili yaklaşımlar, tıbbi modelden sosyal modele, oradan da insan hakları temelli modele doğru geliştirilmiştir. Tıbbi model, engelliliği bireyin tedavi edilmesi gereken bir durumu olarak görürken; sosyal model, engelliliğin

asıl nedeninin toplumun bireye sunduğu yetersiz koşullar olduğunu savunur. İnsan hakları temelli model ise, engelli bireylerin tüm hak ve özgürlüklerden eşit şekilde yararlanmasını esas alır (18, 19).

Bu çerçevede, engellilik kavramının anlaşılması yalnızca akademik bir gereklilik değil; aynı zamanda toplumsal farkındalık, kapsayıcılık ve eşitlik ilkelerinin hayata geçirilmesi açısından da kritik öneme sahiptir (18, 19).

2.1.1. Sağlık ve Engellilik Tanımı

Sağlık, tarihsel süreç içinde farklı disiplinler tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmış olup, yalnızca biyolojik bir durum değil, bireyin fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik halini içeren bütüncül bir kavram olarak ele alınmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, sağlığı "sadece hastalık veya sakatlık olmaması değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik hali" olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, bireyin yalnızca fiziksel işlevlerini değil, aynı zamanda toplumsal yaşama katılımını ve genel yaşam kalitesini kapsayan kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır (1).

Engellilik, tarih boyunca insanoğlunun anlamlandırmaya çalıştığı, hem tıbbi hem de sosyo-kültürel boyutları olan karmaşık bir kavramdır (20). Geleneksel tıbbi modelde engellilik, bireyin fiziksel veya zihinsel fonksiyonlarında ortaya çıkan eksiklikler olarak değerlendirilirken, bu yaklaşım zaman içinde yetersiz kalmıştır. Günümüzde, sosyolojik yaklaşımlar ön plana çıkarak, engelliliğin yalnızca kişinin sağlık durumuna bağlı kalmayıp, toplumsal bariyerler, çevresel faktörler ve ayrımcı tutumlarla da pekiştiği savunulmaktadır. Böylece, engellilik; hem bireysel bir sağlık problemi hem de toplumsal süreçlerin ve yapıların ürünüdür (20).

Engellilik kavramı, tarihsel süreç içerisinde bireysel eksikliklere odaklanan tıbbi modelden sosyal modele doğru değişim göstermiştir (21). Dünya Sağlık Örgütü'nün 1980 yılında yayımladığı Bozukluk, Yeti Yitimi ve Engelliliğin Uluslararası Sınıflandırılması bireyin sağlık durumlarına bağlı olarak ortaya çıkan işlevsel kayıpları bozukluk, özürlülük ve handikap olmak üzere üç düzeyde tanımlamaktadır (22). Bu sınıflama; bozukluğu anatomik veya fizyolojik eksiklikler

olarak, özürlülüğü bu eksikliklerin bireyin günlük yaşam aktivitelerine etkisi olarak ve handikabı bireyin toplumsal rollerini yerine getirmesindeki sınırlılıklar olarak açıklamaktadır (22). Ancak bu yaklaşım, engelliliği bireyin bireysel özellerine indirgemesi nedeniyle eleştirilmiş; engellilik deneyiminin esasen fiziksel çevre ve sosyal bariyerlerle şekillendiğini savunan sosyal modelin önünü açmıştır (21, 22).

Bu eleştirilere yanıt olarak DSÖ 2001'de İşlevsellik, Yeti Yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırmasını yayınlamıştır (23). İşlevsellik, Yeti Yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması, bozuklukları ve işlev kayıplarını yalnızca bireysel düzeyde incelemek yerine, çevresel ve kişisel faktörlerin bireyin deneyimi üzerindeki etkisini vurgulamaktadır (23). Örneğin, bir tekerlekli sandalye kullanan birey için fiziksel bir engel olması gereken bir durum, uygun erişilebilirlik düzenlemeleri ile ortadan kaldırılabilir. Bu yaklaşım, engelliliğin yalnızca bireysel sağlık durumu ile değil, çevresel ve sistematik faktörlerle de şekillendiğini göstererek engellilik politikalarında önemli bir dönüşüm sağlamıştır (21-23).

Toplumsal yaşama eşit katılım, bireylerin bedensel ya da zihinsel sınırlılıkları ne olursa olsun temel bir insan hakkıdır (1). Türkiye'de bu hak, çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemelerle güvence altına alınmıştır (2). Nitekim 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, engelli bireyleri; doğuştan ya da sonradan ortaya çıkan bedensel, zihinsel, ruhsal, duyusal veya sosyal yetilerindeki kayıplar nedeniyle, bireysel ve toplumsal yaşamın gereklerini kendi başına tam olarak yerine getirmekte güçlük yaşayan ve bu nedenle toplumsal yaşama eşit katılımı sınırlanan kişiler olarak tanımlamaktadır (2). Bu tanım, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi ve Türk Dil Kurumu'nun sözlük tanımı ile örtüşerek, engelliliği yalnızca bireysel bir durum olarak değil, sosyal yaşama katılımdaki engeller bağlamında da ele almaktadır. Bu bağlam, engellilik olgusuna dair çağdaş yaklaşımların toplumsal model anlayışıyla da uyumluluk göstermektedir (24, 25).

2.1.2. Engellilik Tarihi ve Modelleri

Engellilik, insanlık tarihi boyunca var olan bir olgudur. Toplumların engelli bireylere yönelik tutumları, tarihsel süreçte bu bireylerin sosyal yaşama katılımını sınırlayan temel etkenlerden biri olmuştur (26).

Antik Yunan ve Roma Uygarlıklarında engelli çocuklara karşı genel olarak olumsuz tutumlar sergilenmiş olup engelli çocuklar ya ölüme terk edilmiş ya da çok zor şartlar altında yaşamak zorunda bırakılmışlardır (27). Orta Çağ Avrupası'nda engelli bireyler engizisyon mahkemelerinde cadı veya büyücü oldukları gerekçesiyle yargılanarak öldürülmüşlerdir (28).

Batı toplumunda engelli bireylere yönelik olumsuz tutumların aksine Doğu'da daha olumlu bir tutum sergilenmiştir. İlkçağda Mısır Uygarlığı görme engelli bireylere yönelik olumlu tutumlarından dolayı Batı tarafından "körler diyarı" olarak adlandırılmıştır (27). Orta Çağ'dan sonra Sanayi Devrimi'ne kadar geçen süreçte ise 1700'lü yıllarda Avrupa'da engelli bireylere yönelik tutumlar yavaş yavaş olumlu yönde ilerleme kaydetmiş olup, 1752'de Benjamin Franklin ve Thomas Bond tarafından engelli bireylere bakım ve rehabilitasyon sağlayan ilk hastane kurulmuştur (28). Osmanlı Devleti'nde engelli bireylere karşı genellikle pozitif bir tutum sergilenmiş olup, engelli bireylerin ihtiyaçları toplum tarafından dikkate alınmıştır (29, 30). Tarihsel sürece bakıldığında engellilik, başta toplumsal sorun olarak görülürken ilerleyen süreçlerde engellilik kavramı daha anlaşılır hale gelmiştir ve engelli bireylere karşı pozitif yönde adımlar atılmaya başlanmıştır (31).

Engelliliğin anlaşılması adına tarihsel süreçte ahlaki, tıbbi ve sosyal model gibi birçok yaklaşım ortaya çıkmıştır (32). Ahlaki model, engelliliği tarihsel olarak doğaüstü güçler, kader veya bireysel ahlaki eksikliklerle ilişkilendiren bir yaklaşımdır. Bu model, özellikle geleneksel toplumlarda ve dini inançların güçlü olduğu dönemlerde yaygın olarak benimsenmiştir. Engelli bireyler, geçmişte sıklıkla toplumdan dışlanmış, engellilik bir ceza veya ilahi bir sınav olarak görülmüştür. Ahlaki modelin temelinde, engelliliğin bireyin veya ailesinin geçmişteki eylemlerinin bir sonucu olduğu inancı yatmaktadır. Bu anlayış, engelli bireylerin toplumsal yaşama

tam katılımını sınırlamış ve onların bağımsız bireyler olarak kabul edilmesini zorlaştırmıştır (32).

Tıbbi model, engelliliği bireyin fiziksel veya zihinsel işlev kaybı olarak tanımlamaktadır (33). Bu modelde, engellilik bir hastalık veya bozukluk olarak görülmekte ve tıbbi müdahalelerle "tedavi edilmesi" gerektiği düşünülmektedir. Ancak bu yaklaşım, bireyin sosyal ve çevresel faktörlerden nasıl etkilendiğini göz ardı etmektedir (33). Sosyal model ise, engelliliğin bireyin fiziksel durumundan ziyade toplumsal engellerden kaynaklandığını savunmakta ve engelli bireylerin yaşadığı zorlukların, erişilebilirlik eksikliği, ayrımcılık ve sosyal dışlanma gibi faktörlerden kaynaklandığını öne sürmektedir (33).

Engelli bireylere yönelik en yeni yaklaşım ise insan hakları modelidir. İnsan hakları modelinde, engelli bireylerin toplumdaki diğer bireylerle aynı hak ve özgürlüklerden eşit yararlanmaları adına tüm engellerin kaldırılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (34). İnsan hakları modeli, engelliliği bireysel bir eksiklik olarak değil, toplumsal bir yapı sorunu olarak ele alarak, engelli bireylerin tam katılımını ve haklarını eşit şekilde güvence altına almayı amaçlamaktadır (34). Bu model, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası belgelerle desteklenmiş olup, engelliliğe dayalı ayrımcılığın önlenmesi ve erişilebilirliğin sağlanması gibi temel ilkeleri içermektedir (24, 34).

Bu bağlamda, insan hakları modeli yalnızca fiziksel erişilebilirlik önlemleriyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal farkındalığın artırılması ve engelli bireylerin karar alma süreçlerine aktif katılımının sağlanmasını da içermektedir (34). Engelliliğin bir çeşitlilik unsuru olarak kabul edilmesi ve bireylerin kendi yaşamlarını şekillendirme hakkına sahip olmaları, insan hakları modelinin temel prensipleri arasında yer almaktadır (35).

2.1.3. Engellilik Türleri ve Sınıflandırılması

Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı ile Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2002 yılında yaptığı Türkiye Özürlülük Araştırması'na göre engellilik; ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma, zihinsel ve süreğen hastalık olmak üzere altı türde ele alınmıştır (36).

Ortopedik Engelli: Kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı olan kişidir. El, kol, ayak, bacak, parmak ve omurgalarında; kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı olanlar, felçliler, serebral palsisi ve spina bifida olanlar bu gruba girmektedir. Bu tür engellilik, bireyin günlük yaşam aktivitelerini yerine getirmesini zorlaştırmakta ve erişilebilirlik gereksinimlerini artırmaktadır (36).

Görme Engelli: Tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı veya bozukluğu olan kişilerdir. Görme kaybıyla birlikte renk körlüğü ve gece körlüğü olanlar bu gruba girmektedir. Görme engelli bireyler, Braille alfabesi, rehber köpekler, sesli kitaplar gibi destekleyici teknolojilere ihtiyaç duymaktadırlar (36).

İşitme Engelli: Tek veya iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olan kişilerdir. İşitme cihazı kullananlar bu gruba girmektedir. İşitme engelli bireyler, işaret dili ve dudak okuma gibi alternatif iletişim yöntemleri kullanmaktadırlar (36).

Dil ve Konuşma Engelli: Herhangi bir nedenle konuşamayan veya konuşmanın hızında, akıcılığında, ifadesinde bozukluk olan veya ses bozukluğu olan kişilerdir. İşittiği halde konuşamayan, konuşmak için alet kullananlar, kekemeler, afazi, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluğu olanlar bu gruba girmektedir. Bu tür engellilik, bireyin sosyal etkileşimlerini ve eğitim süreçlerini doğrudan etkilemektedir (36).

Zihinsel Engelli: Çeşitli derecelerde zihinsel yetersizliği olan kişilerdir. Zihinsel engelli bireyler, eğitimde özel destek ve bireyselleştirilmiş öğrenme programlarına ihtiyaç duymaktadır (36).

Süreğen Hastalık: Kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır. Diyabet, multipl skleroz, kanser, kalp hastalıkları, böbrek yetmezliği gibi hastalıklar bireyin yaşam kalitesini etkilemekte ve sürekli tıbbi destek gerektirmektedir (36).

Ancak; engellilik ölçütünün değerlendirilmesinde, DSÖ tarafından sağlık ve sağlıkla ilgili durumların tanımlanması için ortak standart bir dil oluşturmak amacıyla çeşitli sınıflandırmalar geliştirmiştir (22, 23). İlk olarak 1980 yılında hastalık sonucuna dayanan Bozukluk, Yeti Yitimi ve Engelliliğin Uluslararası Sınıflandırması yayınlanmıştır (22). Bu sınıflandırmaya göre;

Noksanlık – Bozukluk: Vücudun psikolojik, fizyolojik veya anatomik yapı ve fonksiyonlarının kaybı veya anomaliliğidir (22).

Yeti Yitimi: Noksanlık sonucu vücudun fonksiyon kapasitesinin azalması veya kaybıdır. Bireyin günlük yaşam faaliyetlerini yerine getirememe durumudur (22).

Engellilik: Noksanlık ve yeti yitimi sonucu toplum tarafından kişiden beklenen performans durumunun kısıtlanması veya yerine getirilememesidir (22).

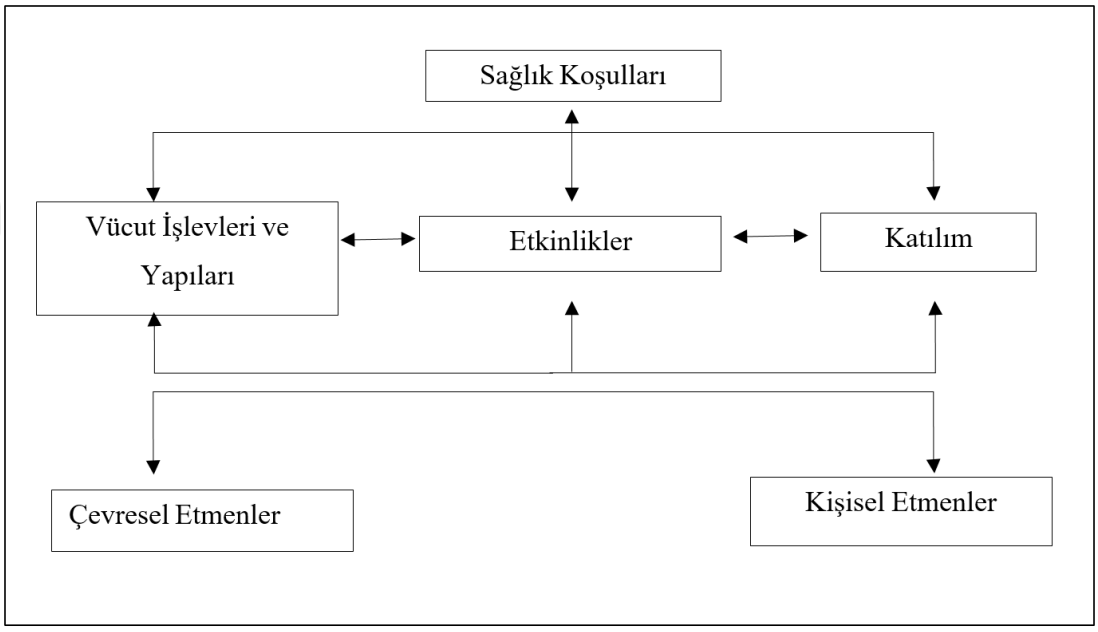
İşlevsellik, Yeti Yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması, sağlık bileşenlerine dayalı bir sistem olarak 2001 yılında iki bölüm ve her bölüm iki bileşenden oluşacak şekilde yayımlanmıştır (23).

1. Bölüm: İşlevler ve Yeti Yitimi
   a. Vücut İşlevleri ve Yapıları
   b. Etkinlikler ve Katılım

2. Bölüm: Bağlamsal Etmenler
   c. Çevresel Etmenler
   d. Kişisel Etmenler

Bu yeni sınıflandırmanın amacı,

1. Engelliliğe ilişkin uluslararası çerçevede sağlık ve sağlıkla ilgili tüm unsurları dikkate alan ortak bir dil geliştirme,
2. Bireysel ve toplumsal faktörlerin gözetildiği bir sınıflandırma yapmak,
3. Çevresel düzenlemelerde daha etkin kullanım sağlamaktır (23).

Şekil 1.İşlevsellik, Yeti Yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması Bileşenleri Arasındaki Etkileşim

Şekil 1'deki şemada bireyin işlevselliği ile sağlık koşulları, çevresel ve kişisel etmenler arasında dinamik etkileşim vardır. Bu oluşumlardan herhangi birine yapılacak olan müdahale başka bir oluşumun akışını değiştirmektedir (Şekil 1) (23).

2.1.4. Engelliliğin Nedenleri

Engellilik, bireyin fiziksel, zihinsel veya duyusal işlevlerinde kalıcı sınırlamalara yol açan bir durumdur (37). Bu sınırlamalar, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası dönemlerde çeşitli biyolojik, çevresel ve sosyoekonomik faktörlerin etkisiyle ortaya çıkmaktadır (38). Engelliliğin nedenlerini anlamak ve önleyici stratejiler geliştirmek, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli bir halk sağlığı

hedefidir. Engelliliğin nedenleri doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası faktörler olmak üzere üç ana grupta ele alınmaktadır (37, 38).

2.1.4.1. Doğum Öncesi Nedenler

Doğum öncesi dönemde fetüsün gelişimini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar arasında genetik bozukluklar, enfeksiyonlar, beslenme yetersizlikleri ve çevresel etkenlere maruz kalma gibi unsurlar yer almaktadır (38). Doğum öncesine ait nedenler (38):

- Anne yaşı,
- Akraba evliliği,
- Genetik bozukluklar,
- Annenin hamilelik sırasında ateşli ve/veya bulaşıcı hastalık geçirmesi (kızamık, kızamıkçık, sifiliz, herpes simpleks vb.),
- Annenin sigara, alkol, uyuşturucu gibi zararlı maddeler kullanması,
- Anne ve baba arasında Rh uyuşmazlığı,
- Riskli gebeler (18 yaş altı ve 35 yaş üstü, çoğul gebelik vs.),
- Annenin yetersiz ve dengesiz beslenmesi

2.1.4.2. Doğum Sırasına Ait Nedenler

Doğumun profesyonel sağlık ekipleri tarafından yaptırılması ve sağlık kuruluşunda gerçekleşmesi, hem anne hem de bebek sağlığı açısından son derece önem arz etmektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2018 verisine göre son 5 yılda nitelikli sağlık personeli ile gerçekleşen doğum oranı %99.2'dir (39).

Doğum sırasına ait nedenler (38):

- Doğumun sağlık ekiplerince ve sağlık kuruluşunda gerçekleşmemesi,
- Zor doğum,
- Doğum anında bebeğin oksijensiz kalması,
- Doğum anında bebeğin travmaya maruz kalması

2.1.4.3. Doğum Sonrası Oluşan Nedenler

Doğumdan sonra bebeklik ve çocukluk döneminde karşılaşılan bazı sağlık sorunları, engelliliğe yol açmaktadır (38). Doğum sonrasına ait nedenler (38):

- Doğum sonrası bebeğin ateşli hastalık geçirmesi,
- Bebeğin sağlık taramalarının ve aşılarının düzenli olarak yaptırılmaması,
- Bebeğin yetersiz beslenmesi,
- Aile ihmali,
- Kazalar,
- Zehirlenmeler,
- Doğal afetler

Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası dönemlerde engelliliğe yol açabilen faktörler, erken teşhis ve önleyici sağlık politikaları ile büyük ölçüde azaltılmaktadır (38). Genetik danışmanlık, prenatal bakım, güvenli doğum uygulamaları ve çocukluk döneminde koruyucu sağlık hizmetleri, engelliliğin önlenmesinde kritik rol oynamaktadır (38). Bu süreçlerin etkin yönetimi, bireylerin sağlıklı bir yaşam sürmelerine katkı sağlayarak toplumun genel refahını artıracaktır (37, 38).

2.1.5. Engelliliğin Dünya'da ve Türkiye'deki Yaygınlığı

Dünya genelinde yedi milyardan fazla olan nüfusun yaklaşık %15.0'ı yani bir milyardan fazlası çeşitli engellilik durumuyla yaşamaktadır (3). Bu oran, düşük gelirli ülkelerde daha yüksek seyretmekte olup, bazı bölgelerde %20.0'ın üzerine çıkmaktadır (3). Özellikle düşük gelirli ülkelerde 60 yaş ve üzeri bireylerde engellilik oranı %45.0'a yaklaşmaktadır (3). Bu oran yüksek gelirli ülkelerde %11.8 iken, düşük gelirli ülkelerde ise %18.0 olarak bulunmuştur (3). Altmış yaş ve üzeri bireylerde engellilik oranı yüksek gelirli ülkelerde %29.5 iken düşük gelirli ülkelerde %43.4 olarak rapor edilmiştir (3). Bu veriler ışığında, engelli bireylerin sayısının artış göstermesi, nüfusun yaşlanması, kronik hastalıkların yaygınlaşması ve sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizlikler gibi faktörlerle ilişkilendirilmektedir (3).

Küresel Hastalık Yükü Araştırmasının 2004 yılına ait verilerde dünya nüfusunun %15.3'ünün orta ve ağır düzeyde engelli, %2.9'unun ise ağır engelli olduğu raporlanmıştır (3).

Avrupa Birliği İstatistik Kurumu Eurostat'ın 2023 yılı verilerine göre Avrupa Birliği'nde 16 yaş üzeri nüfusun %27.0'ının en az bir tür engeli bulunmaktadır (40). Tüm üye ülkelerde kadın nüfusun %29.2'si, erkek nüfusun ise %24.3'ünün engelli olduğu bildirilmiştir (40).

Türkiye'de ise TÜİK tarafından Nisan 2023'te yayımlanan Türkiye Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni'nde paylaşılan 2011 yılı Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre, üç yaş ve üzeri nüfusta en az bir engeli olanların sıklığı %6.9 olarak tespit edilmiştir (6). Ülkemizde engelli bireyler için oluşturulan Ulusal Engelliler Veri Bankası, Sağlık Bakanlığı'nın yetkili hastanelerinden verilen engelli raporlarının elektronik ortama aktarılarak, engelli bireylerin bilgilerinin depolandığı bir veri tabanıdır (6). Ulusal Engelli Veri Sistemi'ne kayıtlı toplam engelli birey sayısı 2.511.950'dir. Bu bireylerin %56.0'ı erkek, %44.0'ı kadın olup, 775.012 kişi ağır engelli olarak sınıflandırılmıştır (6).

Türkiye'de engelli bireylerin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, yaş ilerledikçe engellilik oranının arttığı görülmektedir (4). Özellikle 50 yaş ve üzeri bireylerde engellilik oranı belirgin bir şekilde yükselmektedir (4). Engelsiz Yaşama Derneği'nin derlediği verilere göre, Türkiye'de engelli bireylerin yaş dağılımı şu şekildedir: %27.0'ı 0–21 yaş, %36.0'ı 22–49 yaş ve %37.0'ı 50 yaş üzerindedir (41).

Dünya ve Türkiye geneline bakıldığında nüfusun artması, beklenen yaşam süresinin uzaması, kronik hastalıkların artması gibi farklı demografik ve epidemiyolojik değişimlerle engelli birey sayısı artış göstermektedir (3, 4). Engelli bireylerin sayısının ve içinde bulundukları koşulların bilinmesi, bu bireylerin önündeki engellerin kaldırılması ve topluma katılımlarının artırılması için yapılan çalışmalara yol gösterici olmaktadır (3, 4).

2.2. Engelli Bireylere Yönelik Algı, Tutum ve Farkındalık

2.2.1. Temel Kavramlar

Algı: Bireyin çevresindeki olayları, nesneleri ve insanları anlamlandırma sürecidir. Engelli bireylere yönelik algı, toplumun engelliliği nasıl gördüğünü ve yorumladığını belirlemektedir (42, 43).

Tutum: Bilişsel (düşünceler), duyuşsal (duygular) ve davranışsal (eylemler) öğelerden oluşan bireyin belirli bir konuya veya gruba yönelik eğilimidir. Engelli bireylere yönelik tutumlar, olumlu veya olumsuz olabilmekte ve sosyal etkileşimleri doğrudan etkileyebilmektedir (42, 43).

Farkındalık: Engelli bireylerin karşılaştığı zorluklar ve toplumsal engeller hakkında bilinçlenme sürecidir. Farkındalık arttıkça, toplumsal destek mekanizmaları güçlenmektedir (42, 43).

Empati: Bireyin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmasıdır. Empati düzeyi yüksek olan bireyler, engelli bireylere yönelik daha olumlu tutumlar sergileyebilmektedir (42, 43).

Algı, tutum, farkındalık ve empati, bireyin psikososyal gelişiminde kritik rol oynayan kavramlardır (42, 43). Algı, bireyin dünyayı nasıl gördüğünü belirlerken, tutumlar bireyin bu algılara nasıl tepki verdiğini göstermektedir (42, 43). Farkındalık, bireyin kendi içsel süreçlerini ve çevresini anlamasını sağlarken, empati başkalarının duygularını paylaşma yeteneğini güçlendirmektedir (42, 43). Bu kavramlar birbirleriyle iç içe geçmiş olup, bireyin sosyal ve psikolojik uyumunu doğrudan etkileyen faktörlerdir (42-44).

2.2.2. Engelli Bireylere Yönelik Toplumsal Algı ve Tutumlar

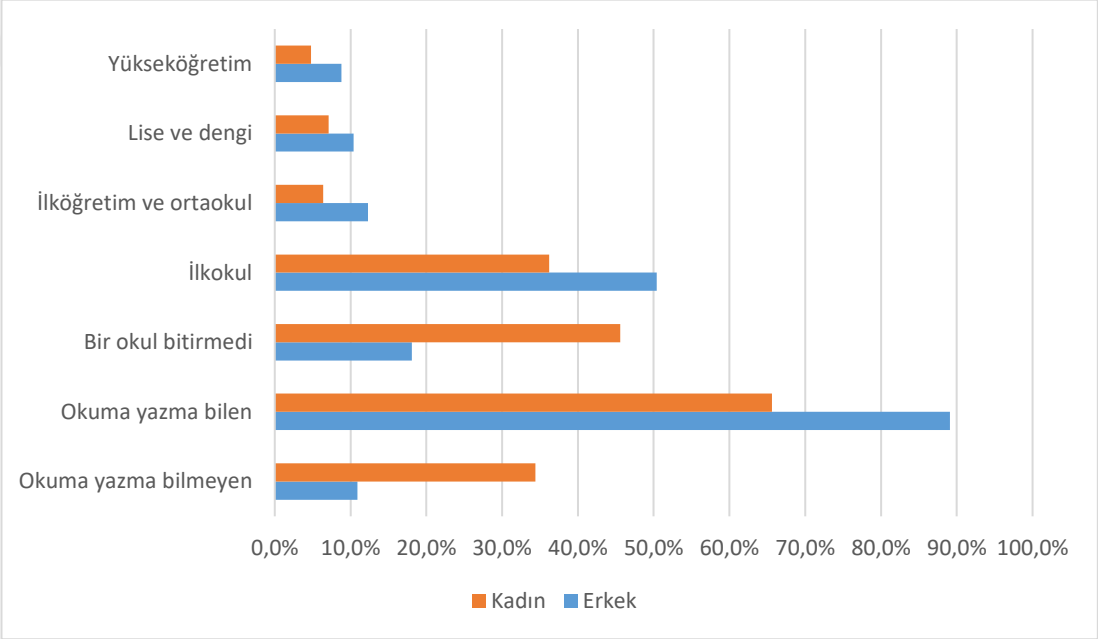
Engellilik, bireyin fiziksel, zihinsel veya duyusal yetilerinde çeşitli düzeylerde kayıplar yaşaması nedeniyle toplumsal yaşama tam ve eşit katılımını etkileyen bir durum olarak tanımlanmaktadır (24, 25). Ancak, engelli bireylerin toplumda karşılaştıkları en büyük engellerden biri, fiziksel engellerden ziyade toplumsal tutumlardır (42). Toplumda engelli bireylere yönelik tutumlar, kültürel değerler, eğitim düzeyi, bireysel deneyimler gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir (42). Olumlu tutumlar, genellikle eşitlikçi politikalar, kapsayıcı eğitim sistemleri ve farkındalık kampanyaları ile desteklenirken; olumsuz tutumlar önyargılar, kalıp yargılar ve damgalama yoluyla pekiştirilmektedir (42-44). Engelli bireylere yönelik önyargılar, genellikle yetersizlik, bağımlılık ve acizlik gibi yanlış algılara dayanmaktadır (42-44). Bu önyargılar, bireylerin toplumsal yaşama katılımını sınırlandırarak eğitim, istihdam ve sosyal etkileşim alanlarında dezavantajlı duruma düşmelerine neden olmaktadır (44). Engelliliğe dayalı ayrımcılık ise, bireylerin eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri ve kamusal alanlara erişim gibi temel haklardan mahrum bırakılmasına yol açmaktadır (45).

Türkiye Cumhuriyeti'nin 5378 sayılı Engelliler Kanunu'nun 15. maddesinde "Hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim alması engellenemez. Engelli çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve engelli olmayanlarla eşit eğitim imkanı sağlanır" ifadesi bulunmaktadır (2).

Engelliliğe dayalı ayrımcılık nedeniyle bireyler eğitim hakkından etkin bir şekilde yararlanamamaktadır (13). Türkiye'de 2010 yılında engelli bireylerle yapılan Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması'nda, örneklem grubunun %59.4'nün eğitim alanında ayrımcılık olduğunu düşündüğü bildirilmiştir (13). Yine 2010 yılında yapılan Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması sonuçlarına göre; engelli bireylerin %22.3'ü ayrımcılığa uğradığını düşündüğü belirtilmiştir (14). Bu çalışmaya göre engelli bireylerin %41.6'sının okur-yazar olmadığı, %7.0'ının ise lise ve daha üstü eğitim aldığı bildirilmiştir (14).

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2011 yılında gerçekleştirilen Nüfus ve Konut Araştırması'na göre en az bir engeli olan altı yaşın üstündeki nüfusun %23.3'ünün okur-yazar olmadığı rapor edilmiştir (46).

Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2023 yayınına göre 2019 yılında engelli bireylerin eğitim durumlarına baktığımızda; hiçbir okul bitirmeyen kadınların oranı %45.6 iken erkeklerin oranı %18.1 olarak bulunmuştur (47). Yine bu yayında okur-yazar olmayan engelli kadın oranı %34.4, engelli erkek oranı ise %10.9 olarak bulunmuştur (Şekil 2) (47).

Şekil 2. Engelli Bireylerin Eğitim Durumlarının Cinsiyete Göre Dağılımı (Türkiye, 2019)

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 27. Maddesine göre "Engelli bireylerde diğer bireylerle eşit koşullar altında çalışma hakkına sahiptir" ibaresi yer almaktadır (48). Buna karşılık AB Komisyonu'nun raporunda engelli bireylerin istihdam oranlarının düşük olduğu raporlanmıştır (49).

Nüfus ve Konut Araştırması 2011 verilerine göre en az bir engeli olan nüfusun işgücüne katılma oranı erkeklerde %35.4, kadınlarda %12.5, toplamda ise %22.1'dir (46).

Türkiye Sağlık Araştırması 2019 yılı verilerine göre çalışan engelli birey oranı erkeklerde %32.9, kadınlarda %12.6, toplamda ise %19.9'dur (46).

Genel nüfus için bu oranlara baktığımızda engelli bireylerin işgücüne katılım oranlarına göre daha yüksek bulunmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu 2023 yılı verisinde işgücüne katılım oranı erkeklerde %71.2, kadınlarda %35.8 toplamda %53.3'tür (46).

Sağlık, bir insan hakkıdır (48). Birleşmiş Milletler Engelli Hakları sözleşmesinin 25. maddesinde "Engelli bireyler engelleri nedeniyle ayrımcılığa uğramaksızın sağlık haklarından en yüksek standartta yararlanma hakkına sahiptir" ibaresi yer almaktadır (48).

Ancak engelli bireyler sağlık hizmetine erişimde birtakım engellerle karşılaşmaktadır (50). Bu engeller arasında; sağlık kuruluşlarının fiziksel yetersizliği, sağlık çalışanlarının olumsuz davranışları, ekonomik nedenler, sağlık hizmeti cihazlarının engelli bireylere uygun olmaması gibi çeşitli nedenler yer almaktadır (50).

Engelli bireylerin sağlık alanında yaşadığı deneyimlere ilişkin 2010 yılında yürütülen iki ayrı araştırmada; Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması'nda engelli bireylerin %55.9'u sağlık alanında ayrımcılığa uğradığını (13), Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması'nda ise %47.4'ü fiziksel erişimde güçlük yaşadığını, %53.3'ü de sağlık personeliyle etkili iletişim kuramadığını belirtmiştir (14).

2.2.3. Engelli Bireylere Yönelik Algı ve Tutumları Etkileyen Faktörler

Engelliliğe yönelik bireysel ve toplumsal tutumlar, birden fazla faktörün etkileşimiyle şekillenmektedir (42). Bireyin eğitim düzeyi, demografik özellikleri, kişilik yapısı ve engelli bireylerle kurduğu sosyal temasın sıklığı, bu tutumların oluşumunda belirleyici rol oynamaktadır (42). Toplum genelinde ise medya, kültürel değerler ve sosyal politikalar engelliliğin nasıl algılandığını önemli ölçüde etkilemektedir (9).

Bireysel faktörler arasında en önemlilerinden birisi eğitim düzeyidir (51). Kapsayıcı eğitim programlarına katılan bireyler, engellilik kavramını daha bilinçli ve objektif bir şekilde algılayabilmektedir (51). Eğitimin yanı sıra kişilik yapısı da önemlidir; empati düzeyi yüksek bireyler, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını destekleyen tutumlar sergilemektedir (52). Demografik özellikler ise engelliliğe yönelik algının şekillenmesinde dolaylı bir etki göstermektedir (52). Örneğin, sosyoekonomik durumu yüksek bireyler, erişilebilirlik imkânları hakkında daha fazla farkındalık geliştirebilirken, yaş faktörü kişinin engelliliği nasıl kavradığını değiştirebilmektedir (51, 52).

Engelli bireylerle kurulan sosyal temasın niteliği ve sıklığı, ayrımcı tutumların azalmasında önemli bir belirleyicidir (52). Temas hipotezine göre, engelli bireylerle doğrudan ve anlamlı etkileşim kuran kişiler, önyargılarını azaltma eğiliminde olmaktadır (52). Ancak bu temasın yüzeysel olması veya olumsuz deneyimlere dayanması halinde ayrımcı tutumların pekişmesi de mümkün olmaktadır (51- 53).

Medya, engellilik olgusunun toplumsal temsillerini belirleyerek bireylerin konuya ilişkin algılarını biçimlendiren önemli bir araç olarak işlev görmektedir (54). Engelli bireylerin bağımsız, üretken ve toplumsal yaşama aktif biçimde katılan bireyler olarak sunulduğu medya içerikleri, toplumda olumlu tutumların gelişimini desteklemektedir (54). Buna karşılık, engelliliği acıma, trajedi veya yük bağlamında ele alan temsiller, ayrımcı yaklaşımların pekişmesine neden olabilmektedir (54). Bu durum, toplumsal tutumların oluşumunda medya temsillerinin niteliğinin belirleyici olduğunu göstermektedir (54).

Öte yandan, kültürel değerler engelliliğe yönelik yaklaşımların biçimlenmesinde temel bir çerçeve sunmaktadır (52, 54). Bazı kültürlerde engellilik, bireyin toplumsal yaşama katılımını sınırlayan bir durum olarak algılanırken; diğer bazı kültürel bağlamlarda, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını amaçlayan destekleyici politikalar doğrultusunda daha kapsayıcı yaklaşımlar benimsenmektedir (54). Bu çerçevede, hem medya temsillerinin hem de kültürel referansların engellilik algısının toplumsal düzeyde nasıl biçimlendiği üzerinde bütünleyici bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (52, 54).

Sosyal politikalar, bireylerin engellilik olgusuna yönelik tutumlarını doğrudan biçimlendiren temel etmenlerden biridir (55). Erişilebilirlik düzenlemeleri, kapsayıcı eğitim uygulamaları ve ayrımcılığı önlemeye yönelik yasal çerçeveler, engelli bireylerin toplumsal yaşama eşit koşullarda katılımını teşvik etmektedir (51-55). Bu tür politik müdahaleler, yalnızca fiziksel engellerin ortadan kaldırılmasına değil, aynı zamanda bireysel farkındalığın artırılmasına ve toplum genelinde engelliliğe ilişkin olumlu tutumların yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır (51-55). Bu bağlamda, sosyal politikaların hak temelli ve kapsayıcı bir yaklaşımla yapılandırılması, engelli bireylerin toplumsal katılımını güçlendiren kritik bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir (55).

Sonuç olarak, bireylerin engelliliğe bakış açısı, hem kişisel hem de toplumsal unsurlardan etkilenerek şekillenmektedir (51-55). Bu tutumları değiştirmek ve kapsayıcı bir toplum oluşturmak için eğitim sistemleri, sosyal etkileşim mekanizmaları ve kamu politikaları dikkatle ele alınmalıdır (51-55).

2.2.4. Yükseköğretimde Engelli Bireylere Yönelik Algı ve Tutumlar

Yükseköğretim kurumları, yalnızca akademik bilgi üretimi ve aktarımıyla değil, aynı zamanda kapsayıcı ve eşitlikçi öğrenme ortamlarının tesis edilmesi yönündeki kurumsal sorumluluklarıyla da engelli bireylerin akademik yaşama tam ve eşit katılımını destekleyen temel yapılar arasında yer almaktadır (56). Bu doğrultuda, üniversite öğrencileri ile akademik ve idari personelin engellilik olgusuna ilişkin algıları, tutumları ve farkındalık düzeyleri; engelli öğrencilerin yükseköğretim sürecine etkin biçimde katılımını belirleyen başlıca unsurlar arasında değerlendirilmektedir (56). İlgili bireylerin engelli öğrencilere yönelik sosyal ve akademik yaklaşımları, fiziksel erişim olanaklarının yanı sıra psikososyal uyumu da doğrudan etkilemekte; dolayısıyla yükseköğretim sisteminin kapsayıcılığına ilişkin önemli göstergeler sunmaktadır (56).

Uluslararası düzeyde gerçekleştirilen araştırmalar, üniversitelerde engelli bireylere yönelik algı ve tutumların yalnızca bireysel farkındalık düzeyinden değil; aynı zamanda yürürlükteki mevzuatlar, toplumsal değerler ve kurumsal uygulamalar

gibi çok yönlü yapıların etkisiyle biçimlendiğini ortaya koymaktadır. Nitekim konuya ilişkin literatürde; Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve İspanya'da yürütülen karşılaştırmalı çalışmada, Amerikalı engelli bireylerin yükseköğretime erişiminin kapsamlı yasal düzenlemelerle güvence altına alındığı; bu doğrultuda akademik personelin sorumluluk bilinci ve farkındalık düzeyinin yüksek olduğu saptanmıştır (57). Kanada'da ise engellilik politikalarının daha çok insan hakları temelli bir yaklaşımla şekillendiği ve öğretim üyelerinin öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına göre düzenlemeler yapma konusunda daha donanımlı oldukları belirtilmiştir (57). Öte yandan, İspanya'da uygulamaların daha çok bireysel çabalara dayandığı ve kurumsal destek mekanizmalarının sınırlı kaldığı gözlemlenmiştir (57). Bununla birlikte, UNESCO tarafından hazırlanan bölgesel analizlerde, Güney Afrika, Endonezya ve Bangladeş gibi ülkelerde yükseköğretimde erişilebilirliğin yasal güvencelere rağmen uygulamada sınırlı kaldığı; bu durumun hem toplumsal algılarla hem de kurumsal kapasite eksikliklerileyle ilişkilendirildiği vurgulanmaktadır (58). Ayrıca Marom ve Hardwick tarafından yürütülen nitel araştırmada, erişimin ötesinde aidiyet ve kapsayıcılık kavramlarına dayalı bir kültürel dönüşüm ihtiyacı dile getirilmiştir (59). Bu çalışmalar, ülkeler arası farklılıkların yalnızca mevzuat düzeyinde değil; aynı zamanda yükseköğretim kurumlarının iç politikaları ve toplumsal kabul düzeyleri ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (57-59). Roca – Hurtuna ve Sanz – Ponce'un İspanya'da yaptığı çalışmada öğrencilerin engelli bireylerle kişisel ilişkiler kurduklarında daha olumlu tutumlar geliştirdiklerini göstermiştir (60).

Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında engellilik algısı ve farkındalık düzeyine ilişkin yapılan ulusal çalışmalar, kurumsal erişilebilirlik politikalarının etkinliğini sorgulayan önemli bulgular sunmaktadır. Bu bağlamda, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde yürütülen bir çalışmada, öğrencilerin büyük çoğunluğunun engelliliği "yardıma muhtaçlık" olarak tanımladığı ve engelli bireylerin ayrımcılığa maruz kaldığını düşündüğü belirtilmiştir (61). Ayrıca öğrencilerin %62.8'inin üniversitedeki Engelsiz Öğrenci Birimi'nin varlığından haberdar olmadığı görülmüş; bu durum, kurumsal farkındalık düzeyinin artırılması gerektiğine işaret etmektedir (61). Erciyes Üniversitesi'nde yapılan başka bir çalışmada ise akademik personelin engelliliğe yönelik genel tutumlarının olumlu olduğu, ancak yasal haklar

ve destek mekanizmaları konusunda bilgi eksikliklerinin bulunduğu saptanmıştır (62). Katılımcıların %61.1'i, engelli öğrencilerin karşılaşabileceği sorunları azaltmanın öğretim üyelerinin sorumluluğunda olmadığını düşünmektedir (62).

Benzer şekilde, Karabey ve arkadaşlarının yürüttüğü çalışmada, engelli bireylerin uzaktan eğitim süreçlerinde karşılaştıkları erişim sorunları ve dijital materyal uyarlamalarının yetersizliği vurgulanmıştır (63). Özellikle zihinsel engelli bireylerin çevrimiçi öğrenme ortamlarında dışlanma riski taşıdığı belirtilmiştir (63). Ünal tarafından gerçekleştirilen sosyal politika odaklı bir çalışmada ise Türkiye'deki engellilik yaklaşımları medikal, sosyal ve insan hakları modelleri üzerinden değerlendirilmiş; yükseköğretim alanında kapsayıcılığın hâlâ yapısal engellerle sınırlı olduğu ifade edilmiştir (64). Ari'nin derleme makalesinde ise öğretim elemanlarının tutumları, fiziksel erişim düzenlemeleri ile öğrenme sürecine yönelik destekleyici yapıların yetersizliği nedeniyle engelli öğrencilerin akademik süreçlerde dezavantajlı konumda oldukları vurgulanmıştır (65).

Bu bulgular, yükseköğretim kurumlarında engellilikle ilgili farkındalık ve bilgi düzeyinin artırılmasına yönelik sistematik ve çok düzeyli müdahalelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (61-65).

2.3. Erişilebilirlik ve Yükseköğretimde Fiziksel Erişilebilirlik

2.3.1. Erişilebilirlik Kavramı, Kapsamı ve Önemi

Erişilebilirlik, bireylerin fiziksel, zihinsel, duyusal ya da sosyal farklılıklarına bakılmaksızın, toplumsal yaşamın tüm alanlarına eşit koşullarda katılımını sağlayan temel bir insan hakkıdır (15). Bu kavram yalnızca fiziksel çevreyle sınırlı kalmayıp; ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri, dijital hizmetler, eğitim, sağlık ve sosyal yaşama kadar geniş bir alanı kapsamaktadır (15). Türkiye'de 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, kamuya açık tüm yapıların, ulaşım araçlarının ve bilgi sistemlerinin erişilebilir olmasını zorunlu kılarak kapsamı yasal düzeyde tanımlamıştır (2).

Birleşmiş Milletler'in "Erişilebilirlik ve Gelişim" raporunda erişilebilirlik, yalnızca teknik bir düzenleme değil, aynı zamanda toplumsal gelişim ve eşitliğin bir göstergesi olarak tanımlanmıştır (48). Bu bağlamda erişilebilirlik, bireylerin sosyal, ekonomik ve politik yaşama tam katılımını mümkün kılan bir köprü işlevi görmektedir (48). Dünya Sağlık Örgütü ise erişilebilirliği fiziksel, ekonomik ve bilgiye erişim olmak üzere üç düzeyde ele almaktadır; bu da erişilebilirliğin çok boyutluluğunu vurgulamaktadır (3).

Erişilebilirliğin önemi yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal refah ve sürdürülebilir kalkınma açısından da belirleyicidir (66). Erişilebilir ortamlar, daha kapsayıcı şehirler, daha adil eğitim sistemleri ve daha eşitlikçi dijital platformlar oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (66). Bu nedenle erişilebilirlik, yalnızca bir ayrıcalık değil; herkes için daha adil, daha yaşanabilir bir toplumun temelini oluşturmaktadır (66).

2.3.2. Herkes İçin Tasarım İlkeleri

Evrensel tasarım, bireylerin yaş, cinsiyet, fiziksel ya da bilişsel farklılıkları gözetilmeksizin tüm kullanıcılar için erişilebilir, kullanılabilir ve anlaşılabilir çevreler, ürünler ve hizmetler oluşturmayı amaçlayan bir tasarım yaklaşımıdır (67). Bu yaklaşım, yalnızca engelli bireyleri değil; yaşlılar, çocuklar, geçici kısıtlılık yaşayan bireyler gibi farklı kullanıcı gruplarını da kapsayan bütüncül ve kapsayıcı bir bakış açısına sahiptir (67).

Evrensel tasarımın, North Carolina State University bünyesinde 1997 yılında geliştirilen yedi temel ilke kapsayıcı tasarım anlayışına yön vermektedir (67). Bu ilkeler (67):

1. **Eşit Kullanım**: Tasarım, tüm bireyler için aynı derecede kullanılabilir olmalı; kullanıcıları ayrıştırmamalı ya da damgalamamalıdır.
2. **Kullanımda Esneklik**: Farklı bireysel tercihlere ve yeteneklere uyum sağlayacak alternatif kullanım yolları sunmalıdır.

3. **Basit ve Sezgisel Kullanım**: Tasarım, kullanıcıların deneyim düzeyinden bağımsız olarak kolayca anlaşılabilir ve kullanılabilir olmalıdır.
4. **Algılanabilir Bilgi**: Gerekli bilgiler, farklı duyusal yetilere sahip bireyler tarafından algılanabilecek biçimde sunulmalıdır.
5. **Hata Toleransı**: Tasarım, hataların olasılığını en aza indirmeli ve olası hataların zararlarını sınırlamalıdır.
6. **Düşük Fiziksel Çaba**: Kullanım, minimum düzeyde fiziksel çaba gerektirmelidir.
7. **Yaklaşım ve Kullanım için Uygun Boyut ve Alan**: Kullanıcıların beden ölçüleri, duruşları ve hareket kabiliyetleri göz önünde bulundurularak erişim kolaylaştırılmalıdır.

Bu ilkeler, fiziksel çevre tasarımında (örneğin rampalar, geniş kapı geçişleri, farklılaştırılmış renk ve biçimde tasarlanmış yön işaretleri), ürün tasarımında (büyük puntolu etiketler, kolay kavranabilir tutacaklar) ve hizmet tasarımında (erişilebilir dijital ara yüzler, çoklu dil ve format seçenekleri) somut biçimde uygulanabilmektedir (67). Böylece yalnızca engelli bireylerin değil, yaşlıların, hamilelerin, çocuklu ebeveynlerin ve geçici engeli olan bireylerin de yaşam kalitesi artırılmaktadır (67-68).

Evrensel tasarım, ayrımcılığı önleyen, toplumsal katılımı teşvik eden ve bireylerin bağımsızlığını destekleyen bir araçtır. Bu yönüyle, yalnızca mimari ya da endüstriyel bir mesele değil; aynı zamanda sosyal adaletin ve insan haklarının da bir gereğidir (67- 69).

2.3.3. Fiziksel Erişilebilirlik Standartları ve Yasal Dayanaklar

Türkiye'de tüm bireylerin yapılı çevreyi eşit ve bağımsız biçimde kullanabilmesini sağlamak amacıyla erişilebilir tasarımlara ilişkin çeşitli yasal ve teknik düzenlemeler yürürlüktedir (70). Bu düzenlemeler; 3194 sayılı İmar Kanunu, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ve Türkiye'nin 2009 yılında taraf olduğu Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ile şekillenmektedir (70).

Erişilebilirlik ilkesinin mimari proje denetim süreçlerine dahil edilmesi amacıyla, 30.05.2019 tarihinde Mimari Proje Kontrol Forumu'na 'Erişilebilirlik Kontrol Formu' eklenmiş olup bu uygulama 3194 sayılı İmar Kanunu kapsamında yürürlüğe girmiştir (70). Bu düzenleme sayesinde yeni yapılarda erişilebilirlik ilkelerine uyum, proje onay sürecinin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir (70).

Engelliler Hakkında Kanun, yalnızca fiziksel erişimi değil, aynı zamanda toplumsal yaşama katılımı teşvik eden kapsayıcı bir yaklaşım benimsemektedir (2). Bu kanun doğrultusunda çıkarılan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği ile erişilebilirlik standartlarının denetimi güvence altına alınmış; kamu kurumları ve yerel yönetimler düzenli olarak izleme süreçlerine tabi tutulmuştur (2, 70).

Türk Standartları Enstitüsü tarafından yayımlanan teknik standartlar, erişilebilir çevre düzenlemelerine dair ayrıntılı ölçütler sunmaktadır (70). Uygulamada öne çıkan bazı standartlar şunlardır (70):

TS 9111: Binalarda engelliler ve hareket kısıtlılığı olan bireyler için erişilebilirlik gerekleri

TS 12576: Kaldırım ve yaya geçitlerinde yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kuralları

TS 12460: Raylı taşıma sistemlerinde özürlü ve yaşlılar için tesis tasarım kuralları

TS ISO 23599 ve **TS 13536**: Görme engelliler için hissedilebilir yürüme yüzeyi işaretleri ve tamamlayıcı uygulamalar

TS ISO 23600: Sesli ikazlar ve hissedilebilir yüzeyler ile donatılmış yaya trafik ışıkları

TS 13622: Toplu taşıma sistemlerinde erişilebilirlik gerekleri

TS 13882: Yaya yürüyüş yüzeylerinin sınıflandırma ve değerlendirme kriterleri

Bu yasal ve teknik çerçeve, Türkiye'de erişilebilirlik kültürünün gelişmesini ve özellikle kamu yapılarında herkesin eşit koşullarda erişimini sağlamayı hedeflemektedir (71, 72). Bu düzenlemeler yalnızca fiziksel ortamları değil, aynı zamanda sosyal kapsayıcılığı ve bireysel bağımsızlığı da gözeten bütüncül bir erişilebilirlik yaklaşımını yansıtmaktadır (71, 72).

2.3.4. Yükseköğretim Kurumlarında Erişilebilirlik

Yükseköğretim kurumlarında erişilebilirlik yalnızca fiziksel engellerin kaldırılması değil, aynı zamanda tüm öğrenciler için eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması açısından da büyük önem taşımaktadır (73). Türkiye'de bu alandaki en kapsamlı girişimlerden biri, Yükseköğretim Kurulu tarafından yürütülen Engelsiz Üniversite çalışmalarıdır (73). Bu çalışmalar, hem yasal düzenlemelere hem de uygulama düzeyindeki iyileştirmelere dayanarak erişilebilirliğin sürdürülebilirliğini amaçlamaktadır (73).

Bu kapsamda üniversitelerde kurulan Engelli Öğrenci Birimleri, erişilebilirlik politikalarının sahada uygulanmasında kritik roller üstlenmektedir (73). Bu birimler; öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını analiz ederek akademik, sosyal ve fiziksel destek mekanizmaları geliştirmektedir. Etkinlik yelpazesi ise oldukça geniştir: farkındalık seminerleri, işaret dili atölyeleri, erişilebilirlik çalıştayları ve özel gereksinimli bireylerle etkili iletişim eğitimleri, bu birimlerin öncülüğünde yürütülen başlıca faaliyetlerdendir. Aynı zamanda kampüs düzenlemelerinin izlenmesi ve iyileştirilmesine yönelik çalışmalar da bu birimlerin sorumluluğu altındadır (73).

Erişilebilirlik çalışmaları yalnızca bireysel destekle sınırlı değildir. "Engelsiz kampüs" kavramı, üniversitelerin fiziksel, akademik ve sosyal tüm alanlarını engelli bireyler için erişilebilir kılmayı hedefleyen kapsamlı bir yaklaşımdır (42). Bu yaklaşım, fiziksel engellerin kaldırılmasının ötesinde; kapsayıcı eğitim politikaları ve

sosyal destek mekanizmaları yoluyla engelli öğrencilerin akademik ve sosyal yaşamlarını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır (42).

Türkiye'de bu doğrultuda farklı projeler geliştirilmiş olup; TÜBİTAK 4004 Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları Programı kapsamında yürütülen Engelli Üniversite Öğrencilerine Kapsayıcı-Engelsiz Kampüs Tasarımı Eğitimi projesi, engelli öğrencilerin kampüs tasarım süreçlerine katılımını teşvik ederek erişilebilirlik konusunda farkındalık yaratmıştır (74). Ayrıca üniversite kütüphanelerinde engelli bireyler için sunulan hizmetlerin geliştirilmesi, bu bireylerin akademik kaynaklara daha kolay erişimini sağlamayı hedefleyen önemli bir adımı oluşturmaktadır (42).

Bu çalışmaların teşvik edilmesi amacıyla Yükseköğretim Kurulu tarafından Engelsiz Üniversite Ödülleri verilmektedir (75). Ödüller üç kategoridedir: Mekânda Erişilebilirlik (Turuncu Bayrak), Eğitimde Erişilebilirlik (Yeşil Bayrak) ve Sosyokültürel Faaliyetlerde Erişilebilirlik (Mavi Bayrak) (75). Atatürk Üniversitesi de bu bağlamda 2023 yılında Mekânda Erişilebilirlik (Turuncu Bayrak) ödülüne layık görülerek erişilebilir kampüs hedefi doğrultusunda önemli bir başarıya imza atmıştır (75). Bu ödüller, üniversitelerin engelli bireyler için daha kapsayıcı ve erişilebilir bir eğitim ortamı oluşturmasına katkı sunmayı ve toplumsal farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır (75).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Etik ve İdari İzinler

Çalışma için Atatürk Üniversitesi Dahili Tıp Bölüm Kurulu'ndan (Karar No: 28.05.2024/52), Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (Karar No: 07.06.2024/36) ve Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü'nden gerekli izinler alındı. Tez Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 14494 No'lu proje olarak desteklendi.

3.2. Araştırma Tasarımı

Kesitsel tipte planlanan bu çalışma Erzurum ilinde bulunan Atatürk Üniversitesi'nde 2024-2025 yılları arasında yürütüldü.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini 2024-2025 eğitim öğretim yılının güz yarıyılında Atatürk Üniversitesi lisans programlarına kayıtlı olup örgün öğretim gören 32.161 öğrenci oluşturmaktaydı. Örneklem büyüklüğü Epi-info programında %50 frekans, %4 hata payı ve desen etkisi 2 için %95 güven aralığında 1178 olarak hesaplandı. Veri toplama ve anketlerin değerlendirilmesinde karşılaşılabilecek olumsuzluklar göz önünde bulundurularak %10 örneklem düzeltmesi uygulandı ve toplam 1295 lisans öğrencisine ulaşılması hedeflendi. Çalışmada çok aşamalı bir örnekleme yöntemi kullanıldı. Öncelikle fakülteler sağlık, sosyal ve fen bilimleri alanlarına göre sınıflandırıldı. Bu alanların her birini temsil etmesi için basit rastgele yöntemle dörder fakülte seçildi. Sağlık bilimleri alanından Tıp, Diş Hekimliği, Eczacılık ve Sağlık Bilimleri, sosyal bilimler alanından Kazım Karabekir Eğitim, İlahiyat, İktisadi ve İdari Bilimler ve Hukuk Fakültesi, fen bilimleri alanından ise Mühendislik, Mimarlık ve Tasarım, Ziraat ve Fen Fakültesi seçildi. Ardından her fakülteden benzer sayı ve cinsiyet dağılımına sahip olacak şekilde öğrenciler çalışmaya alındı. Her fakülte için örnekleme dahil olacak sınıflar basit rastgele yöntemle belirlenerek sınıfta bulunan

öğrencilerden gönüllü olanlar çalışmaya dahil edildi. Çalışma kapsamında nihai örneklem sayısı (n=1295) kadar öğrenciye ulaşıldı.

3.3.1. Araştırmaya Dahil Edilme ve Hariç Tutulma Kriterleri

Atatürk Üniversitesi'nde halen kayıtlı ve 18 yaş ve üzerindeki öğrenciler çalışmaya dahil edildi.

Herhangi bir fiziksel engeli bulunan öğrenciler çalışma dışında bırakıldı.

3.4. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma sorusu 1: Katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile engellilik algısı arasında ilişki var mı?

H0: Katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile engellilik algısı arasında ilişki yoktur.

H1: Katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile engellilik algısı arasında ilişki vardır.

Araştırma sorusu 2: Fakülte türü ile engelli bireylerle iletişime yönelik algı arasında ilişki var mı?

H0: Fakülte türü ile engelli bireylerle iletişime yönelik algı arasında ilişki yoktur.

H1: Fakülte türü ile engelli bireylerle iletişime yönelik algı arasında ilişki vardır.

Araştırma sorusu 3: Katılımcıların ailelerinde engelli birey bulunma durumu ile engellilik algısı arasında ilişki var mı?

H0: Katılımcıların ailelerinde engelli birey buluma durumu ile engellilik algısı arasında ilişki yoktur.

H1: Katılımcıların ailelerinde engelli birey bulunma durumu ile engellilik algısı arasında ilişki vardır.

3.5. Araştırmanın Değişkenleri

Araştırmanın bağımlı değişkeni;

- Engelli Bireylere Yönelik Algı Ölçeği Puanı

Araştırmanın bağımsız değişkeni;

- Yaş
- Cinsiyet
- Öğrenim görülen fakülte
- Aylık gelir durum algısı
- Kronik hastalık varlığı
- Ailede engelli birey bulunması
- Katılımcının engelli bireyle etkileşiminin olması
- Engellilikle ilgili eğitim alma durumu
- Fakülte fiziki şartlarının uygunluğu

3.6. Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılması planlanan anket formu 3 bölüm ve 71 sorudan oluşmakta idi. Anketin ilk bölümünde demografik bilgiler, öğrencinin engelli bireylerle olan deneyimleri ve engellilik konusundaki eğitimi ile ilgili 17 soru bulunuyordu. İkinci bölümde Engelli Bireylere Yönelik Algı Ölçeği (42) kullanıldı. Ölçekte benimsemek, farkındalık, bireysel destek ve toplumsal çevre olmak üzere dört alt boyut ve 20 soru yer almaktaydı. Benimsemek alt boyutu 7 madde (13, 20, 18, 7, 8, 14, 15); farkındalık alt boyutu 6 madde (10, 11, 12, 9, 17, 16); bireysel

destek alt boyutu 4 madde (4, 6, 5, 19); toplumsal çevre alt boyutu ise 3 madde (2, 1, 3) şeklindedir. Ölçeğin Cronbach Alpha değerleri; 'Benimsemek' alt boyutu için 0.80, 'Farkındalık' alt boyutu için 0.73, 'Bireysel Destek' alt boyutu için 0.71, 'Toplumsal Çevre' alt boyutu için 0.61 ve toplamda 0.86 dır. Değerlendirme ölçek toplam puanı üzerinden yapılmakta ve yüksek puanlar engelli bireylere yönelik algının arttığını göstermektedir. Anketin son bölümü ise Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı'nın Erişilebilirlik Kılavuzu'ndan (72) yararlanılarak hazırlanmış 34 maddelik bir formdan oluşuyordu. Fakültelerin bina girişleri, bina içi dolaşım, asansörler ve fakülte yakın çevresinin temel erişilebilirlik kriterleri doğrultusunda, araştırmacı tarafından her madde, uygunluk durumuna göre '1' (uygun) veya '0' (uygun değil) şeklinde puanlandı. Elde edilen toplam puanlar üzerinden medyan değer hesaplandı; bu değerin üzerinde kalan fakülteler erişilebilir, altında kalanlar ise erişilemez olarak sınıflandırıldı. Bu değerlendirme sonucuna göre çalışmaya dahil edilen 12 fakültenin 6'sı erişilebilir, 6'sı ise erişilebilirlik açısından yetersiz bulundu.

3.7. Verilerin Toplanması

Çalışma verileri, fakülte yönetimiyle görüşülerek ders programına göre planlandı. Fakültelerdeki her dönem için basit rastgele yöntem ile seçilen sınıflardaki gönüllü öğrencilere bilgi verilerek sözlü onamları alındı ve anket gözetim altında 10 dakikada uygulandı.

3.8. Verilerin Analiz Edilmesi

Verilerin analizi için IBM SPSS-20 (Statistical Package for The Social Sciences) paket programı kullanıldı. Değişkenlerin normal dağılımına uygunluğu çarpıklık ve basıklık değerleri, normallik testleri, grafikleme yöntemleri ile değerlendirildi. Çalışma verileri sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma olarak sunuldu. İki bağımsız grup arasında sürekli verilerin karşılaştırılmasında normal dağılıma uymayan veriler için Mann Whitney U testi, kategorik değişkenler için ki kare analizi, sürekli değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için Spearman Korelasyon analizi kullanıldı. Tüm analizler için $p<0.05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

3.9. Araştırma Planı ve Zaman Çizelgesi

Çalışmanın hazırlık aşaması Ocak 2024'te literatür taramasıyla başlamış olup, araştırma sürecine yönelik ayrıntılara Tablo 1'de yer verildi.

Tablo 1. Araştırma Planı ve Zaman Çizelgesi

	2024				2025					
	Ocak-Şubat-Mart	Nisan-Mayıs Haziran	Temmuz-Ağustos Eylül	Ekim-Kasım-Aralık	Ocak	Şubat-Mart	Nisan-Mayıs-Haziran	Temmuz-Ağustos-Eylül	Ekim-Kasım	Aralık
Literatür taranması										
Planlama ve izinlerin alınması										
Anket formunun hazırlanması										
Ön deneme ve anketin düzenlenmesi										
Verilerin toplanması										
Veri girişi, analizi										
Araştırma raporunun yazılması										

4. BULGULAR

4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Çalışmaya dahil edilen 1295 katılımcının %33.2'si sağlık bilimleri, %33.4'ü sosyal bilimler ve %33.4'ü fen bilimleri alanlarında öğrenim görmekte idi. Araştırma grubunun %56.8'i (n=735) kadın, %43.2'si (n=560) erkekti. Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin %43.9'unun geliri giderden azdı. Katılımcıların %4.7'sinde en az bir kronik hastalık bulunduğu; %3.9'unun ise ailesinde engelli birey olduğu tespit edildi. Örneklem grubunun %10.7'si engelli bir bireye bakım verdiğini, %40.9'u eğitim ortamında engelli bir arkadaşının olduğunu, %76.1'i ise engelli bir bireye yardım ettiğini belirtti. Çalışmaya katılan bireylerin %16.8'i engellilikle ilgili eğitim almaktaydı. Araştırma grubunun sosyo-demografik özelliklerine ait dağılımları Tablo 2'de sunuldu.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Öğrenim görülen fakülte		
Sağlık Bilimleri	431	33.2
Sosyal Bilimleri	432	33.4
Fen Bilimleri	432	33.4
Cinsiyet		
Kadın	735	56.8
Erkek	560	43.2
Ailenin gelir durumu		
Gelir giderden az	569	43.9
Gelir gidere denk	552	42.7
Gelir giderden fazla	174	13.4
Kronik hastalık bulunma durumu		
Evet	61	4.7
Hayır	1234	95.3
Ailede engelli birey bulunma durumu		
Evet	50	3.9
Hayır	1245	96.1
Engelli bireye bakım verme durumu		
Evet	139	10.7
Hayır	1156	89.3

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı (Devamı)

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Engelli arkadaşa sahip olma durumu		
Evet	530	40.9
Hayır	765	59.1
Engelli bireye yardımcı olma durumu		
Evet	985	76.1
Hayır	310	23.9
Engellilikle ilgili eğitim alma durumu		
Evet	218	16.8
Hayır	1077	83.2

4.2. Katılımcıların Engelli Bireylere Yönelik Algı ve Tutumlarına İlişkin Bulgular

Engelli Bireylere Yönelik Algı Ölçeğinde benimsemek alt boyutu (26.2±4.4), diğer alt boyutlara kıyasla en yüksek puan ortalamasına sahipti. Araştırma grubunun toplam ölçek puanı 65.9±10.0 olarak bulundu. Örneklem grubunun tüm alt boyut ile toplam ölçek puanlarının dağılımı Tablo 3'te sunuldu.

Tablo 3. Katılımcıların Engelli Bireylere Yönelik Algı Ölçeği Alt Boyut ile Toplam Ölçek Puanlarının Dağılımı

Alt Boyutlar	Ortalama±SS
Benimsemek	26.2±4.4
Farkındalık	17.1±4.2
Bireysel destek	12.8±2.8
Toplumsal çevre	9.5±2.7
Toplam Puan	65.9±10.0

*SS: Standart Sapma

Araştırma grubunda, toplumsal çevre alt boyut (9.2±2.8) ile toplam ölçek puan ortalamaları (64.8±10.1) en düşük olan fakülte sosyal bilimler; farkındalık (17.8±4.2), bireysel destek alt boyutları (13.3±2.9) ile toplam ölçek puan ortalamaları (66.7±10.6) en yüksek olan fakülte ise fen bilimleriydi. Örneklem grubunun farkındalık, bireysel destek, toplumsal çevre alt boyutları ile toplam ölçek puanları, öğrenim görülen fakülte değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekteydi (tümü için $p<0.05$).

Cinsiyete göre alt boyutlar ve toplam ölçek puanları arasında dağılım benzerdi (p>0.05). Çalışmaya katılan öğrencilerin gelir durumlarına göre yalnızca benimsemek alt boyutuna ait puan ortalaması anlamlı düzeyde farklı dağılmaktaydı (p<0.05). Kronik hastalığı olan bireylerin bireysel destek alt boyut (12.0±2.5) ile toplam ölçek puan ortalamaları (62.5±9.5), kronik hastalığı olmayan bireylere göre anlamlı düzeyde daha düşüktü (tümü için p<0.05). Araştırma grubunda, ailesinde engelli birey bulunan ve bulunmayan katılımcıların tüm alt boyutlar ile toplam ölçek puan ortalamalarının dağılımı benzerdi (tümü için p>0.05). Engelli bireye bakım verme durumuna göre tüm alt boyutlar ve toplam ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmadı (tümü için p>0.05). Örneklem grubunda, engelli bir arkadaşa sahip olma durumuna göre farkındalık, bireysel destek alt boyutları ve toplam ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptandı (tümü için p<0.05). Engelli bir bireye yardımcı olma durumuna göre yalnızca benimsemek alt boyut puan ortalamasında anlamlı düzeyde farklılık gözlendi (p<0.05). Engellilikle ilgili eğitim alma durumuna göre tüm alt boyutlar ile toplam ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmadı (tümü için p>0.05). Çalışma grubunun sosyo-demografik özelliklerine göre tüm alt boyutlar ile toplam ölçek puanlarının dağılımı Tablo 4'te sunuldu.

Tablo 4. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Alt Boyut ve Toplam Ölçek Puanlarının Dağılımı

	Alt Boyutlar				
Değişkenler	**Benimsemek Ort±SS İstatistik**	**Farkındalık Ort±SS İstatistik**	**Bireysel destek Ort±SS İstatistik**	**Toplumsal çevre Ort±SS İstatistik**	**Toplam puan Ort±SS İstatistik**
Öğrenim görülen fakülte					
Sağlık Bilimleri	26.7±3.5	16.9±4.0[a]	12.7±2.6[a]	9.6±2.6	66.2±9.0
Sosyal Bilimler	26.2±4.7	16.7±4.2[b]	12.5±2.8[b]	9.2±2.8[a]	64.8±10.1[a]
Fen Bilimleri	25.8±4.8	17.8±4.2[a,b]	13.3±2.9[a,b]	9.7±2.6[a]	66.7±10.6[a]
	X^2=5.525 p=0.063	X^2=14.424 **p<0.001**	X^2=14.405 **p<0.001**	X^2=7.612 **p=0.022**	X^2=8.071 **p=0.018**
Cinsiyet					
Kadın	26.4±4.4	17.1±4.1	12.8±2.8	9.4±2.6	65.9±10.1
Erkek	26.0±4.3	17.2±4.2	12.9±2.7	9.6±2.7	65.9±9.7
	U=193349.5 p=0.061	U=201152.5 p=0.485	U=195436.0 p=0.118	U=195546.0 p=0.122	U=203339.5 p=0.712

Tablo 4. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Alt Boyut ve Toplam Ölçek Puanlarının Dağılımı (Devamı)

Değişkenler	Benimsemek Ort±SS İstatistik	Farkındalık Ort±SS İstatistik	Bireysel destek Ort±SS İstatistik	Toplumsal çevre Ort±SS İstatistik	Toplam puan Ort±SS İstatistik
Ailenin gelir durumu					
Gelir giderden az	25.9±4.5[a]	17.1±4.1	12.9±2.7	9.6±2.6	65.6±9.9
Gelir gidere denk	26.8±4.1[a,b]	17.0±4.2	12.9±2.9	9.5±2.7	66.4±9.9
Gelir giderden fazla	25.6±4.6[b]	17.4±4.1	12.7±2.7	9.4±2.9	65.2±10.4
	X^2=14.669	X^2=0.961	X^2=0.688	X^2=0.641	X^2=2.601
	p<0.001	p=0.618	p=0.709	p=0.726	p=0.272
Kronik hastalık bulunma durumu					
Evet	25.3±4.3	16.1±4.4	12.0±2.5	9.0±2.7	62.5±9.5
Hayır	26.3±4.4	17.2±4.1	12.9±2.8	9.6±2.7	66.1±9.9
	U=32240.5	U=32890.0	U=32005.0	U=33737.0	U=30016.5
	p=0.058	p=0.095	**p=0.008**	p=0.169	**p=0.007**
Ailede engelli birey bulunma durumu					
Evet	26.7±3.3	16.0±4.3	12.4±2.3	9.5±2.6	64.8±8.6
Hayır	26.2±4.4	17.2±4.1	12.9±2.8	9.5±2.7	65.9±10.0
	U=29499.0	U=26956.0	U=27705.5	U=31068.5	U=29369.5
	p=0.529	p=0.107	p=0.185	p=0.983	p=0.498
Engelli bireye bakım verme durumu					
Evet	26.9±4.1	16.4±4.1	12.7±2.5	9.4±2.7	65.5±8.8
Hayır	26.2±4.4	17.2±4.1	12.9±2.8	9.5±2.7	65.9±10.1
	U=72556.0	U=72242.5	U=77478.5	U=76411.5	U=78973.0
	p=0.061	p=0.051	p=0.489	p=0.342	p=0.742
Engelli arkadaşa sahip olma durumu					
Evet	26.3±4.3	16.6±4.0	12.6±2.6	9.4±2.7	65.1±9.3
Hayır	26.2±4.4	17.5±4.2	13.0±2.8	9.6±2.6	66.5±10.4
	U=200973.0	U=179312.0	U=188740.5	U=195836.5	U=188133.5
	p=0.790	**p<0.001**	**p=0.034**	p=0.295	**p=0.027**
Engelli bireye yardımcı olma durumu					
Evet	26.4±4.4	17.0±4.1	12.8±2.7	9.5±2.7	65.9±9.8
Hayır	25.7±4.4	17.5±4.4	13.0±2.8	9.6±2.7	66.0±10.5
	U=138366.5	U=143814.5	U=147778.0	U=148043.0	U=152638.0
	p=0.012	p=0.122	p=0.391	p=0.417	p=0.995
Engellilikle ilgili eğitim alma durumu					
Evet	26.7±4.2	17.0±4.2	12.9±2.8	9.2±2.7	65.9±9.7
Hayır	26.1±4.4	17.2±4.1	12.8±2.8	9.6±2.7	65.9±10.0
	U=109308.0	U=114763.0	U=116212.5	U=107853.5	U=117278.0
	p=0.107	p=0.600	p=0.814	p=0.057	p=0.982

[a,b] : Aynı üst simgeyi taşıyan gruplar arasında anlamlı düzeyde fark bulunmaktadır.

Araştırma grubunun, öğretim üyelerinin engelli öğrencilerle olumlu iletişim kurma durumuna ilişkin görüşleri fakültelere göre anlamlı düzeyde farklı idi (X^2=26.631, p<0.05). Olumlu iletişim kurulduğunu belirtenlerin oranı sağlık bilimlerinde %25.8, sosyal bilimlerde %19.4, fen bilimlerinde ise %17.4 olarak saptandı. Fakültelere göre, engelli öğrencilerle arkadaşlık kurma güçlüğü ve iletişim için görevlendirilmiş personel varlığı açısından anlamlı bir fark saptanmadı (sırasıyla X^2=0.552, X^2=0.433 ve tümü için p>0.05). Engelli bireylerle iletişime yönelik algıların fakültelere göre dağılımı Tablo 5'te sunuldu.

Tablo 5. Engelli Bireylerle İletişime İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Dağılımı

	Fakülteler						**İstatistik**
	Sağlık Bilimleri		Sosyal Bilimleri		Fen Bilimleri		
Değişkenler	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Öğretim üyelerinin engelli öğrencilerle olumlu iletişimi							
Evet	111	25.8	84	19.4	75	17.4	X^2=26.631
Hayır	36	8.3	75	17.4	45	10.4	**p<0.001**
Fikrim yok	284	65.9	273	63.2	312	72.2	
Engelli öğrencilerle arkadaşlık kurma güçlüğü							
Evet	15	3.5	17	3.9	13	3.0	X^2=0.552
Hayır	416	96.5	415	96.1	419	97.0	p=0.759
Engelli öğrencilerle iletişim için görevlendirilmiş personel varlığı							
Var	6	1.4	9	2.1	6	1.4	
Yok	78	18.1	96	22.2	95	22.0	X^2=3.809
Bilmiyorum	347	80.5	327	75.7	331	76.6	p=0.433

Engelli bireye bakım verme durumu, kadın (%10.9) ve erkek (%10.5) öğrenciler arasındaki dağılımı benzerdi (X^2=0.040, p>0.05). Araştırma bulgularına göre, eğitim ortamında engelli bir arkadaşa sahip olma sıklığı kadın katılımcılarda %36.3, erkek katılımcılarda ise %47.0'dı. Bu fark istatistiksel olarak anlamlı olup, erkek katılımcıların oranı daha yüksekti (X^2=14.877, p<0.05). Kadın öğrencilerin %73.9'unun, erkek öğrencilerin ise %78.9'unun engelli bireye herhangi bir konuda yardım ettiği belirlendi. Erkek öğrencilerin yardım etme oranı, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksekti (X^2=4.454, p<0.05). Engelli bireylerle arkadaşlık

kurma güçlüğü, kadın (%3.1) ve erkek (%3.9) katılımcılar arasındaki dağılımı benzerdi (X^2=0.605, p>0.05). Araştırma grubunun cinsiyete göre engellilikle ilgili deneyim ve tutumlarının dağılımı Tablo 6'da sunuldu.

Tablo 6. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Engellilikle İlgili Deneyim ve Tutumlarının Dağılımı

	Cinsiyet				**İstatistik**
	Kadın		Erkek		
Değişkenler	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Engelli birine bakım verme durumu					
Evet	80	10.9	59	10.5	X^2=0.040
Hayır	655	89.1	501	89.5	p= 0.841
Engelli arkadaşa sahip olma durumu					
Evet	267	36.3	263	47.0	X^2=14.877
Hayır	468	63.7	297	53.0	**p<0.001**
Engelli birine yardımcı olma durumu					
Evet	543	73.9	442	78.9	X^2=4.454
Hayır	192	26.1	118	21.1	**p=0.035**
Engelli öğrencilerle arkadaşlık kurma güçlüğü					
Evet	23	3.1	22	3.9	X^2=0.605
Hayır	712	96.9	538	96.1	p=0.437

Ailesinde engelli birey bulunanların bakım verme oranı (%64.0) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksekti (X^2=154.0, p<0.05). Ailesinde engelli birey bulunan öğrencilerin %48.0'ı, bulunmayanların ise %40.6'sı eğitim ortamında engelli bir arkadaşa sahipti ve dağılımları benzerdi (X^2=1.07, p>0.05). Çalışmada, ailesinde engelli birey bulunan öğrencilerin yardım etme oranı (%90.0), bulunmayanlara kıyasla (%75.5) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksekti (X^2=5.5, p<0.05). Katılımcıların ailede engelli birey bulunma durumuna göre engelli bireylere yönelik tutumları Tablo 7'de sunuldu.

Tablo 7. Katılımcıların Engelli Bireylere Yönelik Tutumlarının Ailede Engelli Birey Bulunma Durumuna Göre Dağılımı

	Ailede engelli birey bulunma durumu				**İstatistik**
	Var		Yok		
Değişkenler	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Engelli birine bakım verme durumu					
Evet	32	64.0	107	8.6	X^2=154.0
Hayır	18	36.0	1138	91.4	**p<0.001**
Engelli arkadaşa sahip olma durumu					
Evet	24	48.0	506	40.6	X^2=1.07
Hayır	26	52.0	739	59.4	p=0.300
Engelli birine yardımcı olma durumu					
Evet	45	90.0	940	75.5	X^2=5.5
Hayır	5	10.0	305	24.5	**p=0.018**

Katılımcıların yaşları ile Engelli Bireylere Yönelik Algı Ölçeğinin tüm alt boyutları ve toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmadı (p>0.05) (Tablo 8).

Tablo 8. Katılımcıların Yaşları ile Engelli Bireylere Yönelik Algı Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

	Alt boyutlar	**Benimsemek**	**Farkındalık**	**Bireysel destek**	**Toplumsal çevre**	**Toplam**
Yaş	r	-.013	-.013	-.018	-.010	-.020
	p	0.641	0.628	0.512	0.713	0.475
	n	1295	1295	1295	1295	1295

4.3. Katılımcıların Engelsiz Kampüs Farkındalığı ile İlgili Sorulara Verdikleri Cevapların Dağılımı

Sağlık, sosyal ve fen bilimleri alanlarında eğitim gören öğrencilerin fakültelerinin fiziki şartlarını yeterli bulma oranları sırasıyla %17.2, %15.7, %14.1 olup dağılımları benzerdi (X^2=6.930, p>0.05). Bunun yanında eğer kendisi engelli bir

birey olsaydı kampüs yaşamında zorluk çekeceğini düşünen öğrencilerin sıklığı öğrenim gördükleri alanlara göre sırasıyla %71.7, %54.4 ve %67.6 idi (X^2=30.818, p<0.05). Öğrencilerin öğrenim gördükleri alanlara göre fakülte binalarının uygunluğu ve kampüs erişimini değerlendirme durumlarının dağılımı Tablo 9'da sunuldu.

Tablo 9. Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Alanlara Göre Fakülte Binalarının Uygunluğunu ve Kampüs Erişimini Değerlendirme Durumlarının Dağılımı

	Fakülteler						**İstatistik**
	Sağlık Bilimleri		Sosyal Bilimleri		Fen Bilimleri		
Değişkenler	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Fakülte fiziki şartlarının engelli öğrenciler için yeterliliği							
Evet	74	17.2	68	15.7	61	14.1	X^2=6.930
Hayır	158	36.6	150	34.8	184	42.6	p=0.140
Kısmen	199	46.2	214	49.5	187	43.3	
Engelli birey bakış açısıyla kampüs zorluğu							
Evet	309	71.7	235	54.4	292	67.6	X^2=30.818
Hayır	122	28.3	197	45.6	140	32.4	**p<0.001**

Araştırma grubunun %77.2'sinin üniversitede Engelli Öğrenci Birimi bulunduğuna dair bilgisi yoktu. Öğrenim görülen alana göre sosyal bilimlerde farkındalık oranı (%9.3) en yüksekti (X^2=34.549, p<0.05). Engelli Öğrenci Birimi'ne yönelik farkındalık düzeylerinin fakültelere göre dağılımı Tablo 10'da sunuldu.

Tablo 10. Katılımcıların Öğrenim Görülen Alana Göre Engelli Öğrenci Birimi Farkındalıklarının Dağılımı

	Sağlık Bilimleri		Sosyal Bilimleri		Fen Bilimleri		**İstatistik**
Engelli Öğrenci Birimi var mı?	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Evet	10	2.3	40	9.3	17	3.9	X^2=34.549
Hayır	63	14.6	67	15.5	98	22.7	**p<0.001**
Bilmiyorum	358	83.1	325	75.2	317	73.4	

4.4. Fakülte Binalarının Fiziksel Erişilebilirlik Düzeyine İlişkin Bulgular

4.4.1. Fiziksel Erişilebilirlik

Fiziksel erişilebilirlik değerlendirmesinde elde ettiğimiz medyan değerin (μ=18) altında puan alan fakülteler erişilebilirliği yetersiz, üstünde puan alanlar ise yeterli olarak değerlendirildi. Erişilebilirliği yetersiz olanlar Tablo 11'de, yeterli olanlar ise Tablo 12'de sunuldu.

Tablo 11. Erişilebilirliği Yetersiz Fakültelerin Puan Dağılımı

Fakülteler	Puan
Tıp	17.0
İlahiyat	17.0
Mimarlık	17.0
Ziraat	17.0
İktisat	16.0
Eğitim	16.0

Tablo 12. Erişilebilirliği Yeterli Fakültelerin Puan Dağılımı

Fakülteler	Puan
Diş Hekimliği	25.0
Sağlık Bilimleri	24.0
Mühendislik	24.0
Hukuk	21.0
Fen	19.0
Eczacılık	19.0

4.4.2. Dış Mekân Erişilebilirliği

Erişilebilirlik Kılavuzu'na göre dış mekân erişilebilirliği; engelli bireylerin bağımsız, güvenli ve eşit biçimde fiziksel çevreye erişimini sağlayacak şekilde düzenlenmelidir (72). Bu kapsamda değerlendirilen fakültelerin erişilebilirliği yetersiz olanların tamamında merdiven ve rampa bulunuyordu. Dört fakültede ise merdiven ve

rampa yanında korkuluk ve küpeşte yer alıyordu. Değerlendirilen fakültelerin hiçbirinde engelli asansörü ve otoparkı bulunmuyordu. Yaya kaldırımı fakültelerin tümünün çevresinde yer alıyordu ancak yaya geçidi çizgileri sadece bir fakültenin çevresinde bulunuyordu. Fakültelerin çevresinde kılavuz çizgiler bulunmuyordu. Erişilebilirliği yetersiz fakültelerin dış mekân değerlendirmesi Tablo 13'te sunuldu.

Tablo 13. Erişilebilirliği Yetersiz Fakültelerin Dış Mekân Değerlendirmesi

	Dış Mekân Erişilebilirlik Kriterleri								
Fakülteler	Merdiven	Rampa	Korkuluk	Küpeşte	Engelli asansörü	Engelli otoparkı	Yaya kaldırımı	Yaya geçidi çizgileri	Kılavuz çizgiler
Tıp	+	+	-	-	-	-	+	-	-
İlahiyat	+	+	+	+	-	-	+	+	-
Mimarlık	+	+	+	+	-	-	+	-	-
Ziraat	+	+	+	+	-	-	+	-	-
İktisat	+	+	+	+	-	-	+	-	-
Eğitim	+	+	-	-	-	-	+	-	-

Erişilebilirliği yeterli olarak değerlendirilen fakültelerin tamamında merdiven yer alıyordu. Fakültelerin üçünde engelli rampası yer almazken, ulaşım engelli asansörü ile sağlanıyordu. Tüm fakültelerde merdiven yanında korkuluk ve küpeşte bulunuyordu. Engelli bireyler için ayrılmış otopark alanları, iki fakülte dışında diğer tüm fakültelerde yer alıyordu. Tüm fakültelerin çevresinde yaya kaldırımı bulunuyordu. Yaya geçidi çizgileri ise sadece iki fakültenin çevresinde yer alıyordu. Fakültelerin çevresinde kılavuz çizgiler bulunmuyordu. Erişilebilirliği yeterli fakültelerin dış mekân değerlendirmesi Tablo 14'te sunuldu.

Tablo 14. Erişilebilirliği Yeterli Fakültelerin Dış Mekân Değerlendirmesi

	Dış Mekân Erişilebilirlik Kriterleri								
Fakülteler	Merdiven	Rampa	Korkuluk	Küpeşte	Engelli asansörü	Engelli otoparkı	Yaya kaldırımı	Yaya geçidi çizgileri	Kılavuz çizgiler
Hukuk	+	+	+	+	-	+	+	-	-
Mühendislik	+	+	+	+	-	+	+	+	-
Sağlık Bilimleri	+	-	+	+	+	-	+	-	-
Eczacılık	+	-	+	+	+	+	+	-	-
Fen	+	-	+	+	+	-	+	-	-
Diş Hekimliği	+	+	+	+	-	+	+	+	-

Hukuk ve Mühendislik fakültelerinin bina girişlerinde merdiven ve rampa ile birlikte korkuluk ve küpeşte yer alıyordu (Şekil 3). Sağlık, Eczacılık, Fen fakültelerinin bina girişlerinde merdiven ile engelli asansörü mevcuttu, merdivenlerin yanında korkuluk ve küpeşte bulunuyordu (Şekil 4). Diş Hekimliği Fakültesi bina girişi zeminle aynı seviyede idi (Şekil 5) (Not: Görsel temsiliyet amacıyla yalnızca bir fakülte fotoğrafı kullanılmıştır. Diğer fakültelere ait değerlendirmeler metin içerisinde sunulmuştur).

Şekil 3. Mühendislik Fakültesi Bina Girişi

Şekil 4. Sağlık Bilimleri Fakültesi Bina Girişi

Şekil 5. Diş Hekimliği Fakültesi Bina Girişi

Eczacılık ve Mühendislik fakültelerinde engelli otoparkı mevcut olup yerleri yatay veya düşey çizgilerle belirtilmemişti (Şekil 6). Hukuk ve Diş Hekimliği fakültelerinde ise engelli otoparkı mevcut olup yeri düşey çizgi ile belirtilmişti (Şekil 7). Sağlık Bilimleri ve Fen fakültelerinde engelli otoparkı bulunmuyordu (Not: Görsel temsiliyet amacıyla yalnızca bir fakülte fotoğrafı kullanılmıştır. Diğer fakültelere ait değerlendirmeler metin içerisinde sunulmuştur).

Şekil 6. Eczacılık (**a**) ve Mühendislik (**b**) Fakülteleri Engelli Otoparkı

Şekil 7. Hukuk (**a**) ve Diş Hekimliği Fakülteleri (**b**) Engelli Otoparkı

Diş Hekimliği, Mühendislik, Eczacılık, Hukuk, Sağlık Bilimleri ve Fen fakültelerinin çevresinde taşıt yolunun kenarında yaya kaldırımları bulunuyordu. Bu

kaldırımlar ile taşıt yolu arasında kot farkı vardı ve kesişim noktalarında rampalar yer alıyordu. Diş Hekimliği ve Mühendislik fakültelerine en yakın yaya geçidinde yer çizgileri mevcuttu, diğer fakültelerin çevresinde ise yaya geçidi çizgileri mevcut değildi (Şekil 8). Ayrıca tüm fakültelerin çevresindeki kaldırımlarda yürüyüş güzergâhını işaret eden kılavuz çizgileri bulunmuyordu (Not: Görsel temsiliyet amacıyla yalnızca bir fakülte fotoğrafı kullanılmıştır. Diğer fakültelere ait değerlendirmeler metin içerisinde sunulmuştur).

Fakültelerin çevresinde engelli bireylerin geçişini engelleyecek hasarlı yüzey, bakım onarım çalışması gibi durumlara rastlanılmadı.

Şekil 8. Diş Hekimliği (**a**) ve Mühendislik Fakülteleri (**b**) Çevresindeki Rampalar ve Yaya Geçitleri

4.4.3. İç Mekân Erişilebilirliği

Yükseköğretim kurumlarında iç mekân erişilebilirliği, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun doğrultusunda, tüm bireylerin fiziksel çevreye eşit, güvenli ve bağımsız erişimini sağlayacak biçimde yapılandırılmalıdır (2). Bu doğrultuda değerlendirilen fakülteler arasında erişilebilirliği yetersiz olanlar içinde, beş fakültede binaya girişten itibaren kullanımlara yönelik yönlendirme işaretleri bulunmuyordu. Tüm fakültelerde merdiven mevcut olmakla birlikte, merdiven yanlarında korkuluk ve küpeşte bulunmayan fakülte sayısı ikiydi. Fakültelerin tamamında merdiven basamaklarında ince kaydırmaz şeritler yer alıyordu. İncelenen altı fakültenin üçünde asansör mevcut, diğer üçünde ise mevcut değildi. Altı fakültenin incelenmesi sonucunda, yürüyüş güzergâhını belirleyen kılavuz çizgiler sadece iki fakültede bulunmuyordu. Fakültelerin tamamında engelli tuvaleti yer alıyordu. Erişilebilirliği yetersiz fakültelerin değerlendirmesi Tablo 15'te sunuldu.

Tablo 15. Erişilebilirliği Yetersiz Fakültelerin İç Mekân Değerlendirmesi

	İç Mekân Erişilebilirlik Kriterleri						
Fakülteler	Yönlendirme işaretleri	Merdiven	Korkuluk-Küpeşte	İnce kaydırmaz şeritler	Asansör	Kılavuz çizgiler	Engelli tuvaleti
Tıp	-	+	+	+	+	-	+
İlahiyat	-	+	+	+	-	+	+
Mimarlık	+	+	+	+	-	+	+
Ziraat	-	+	-	+	+	+	+
İktisat	-	+	+	+	+	-	+
Eğitim	-	+	-	+	-	+	+

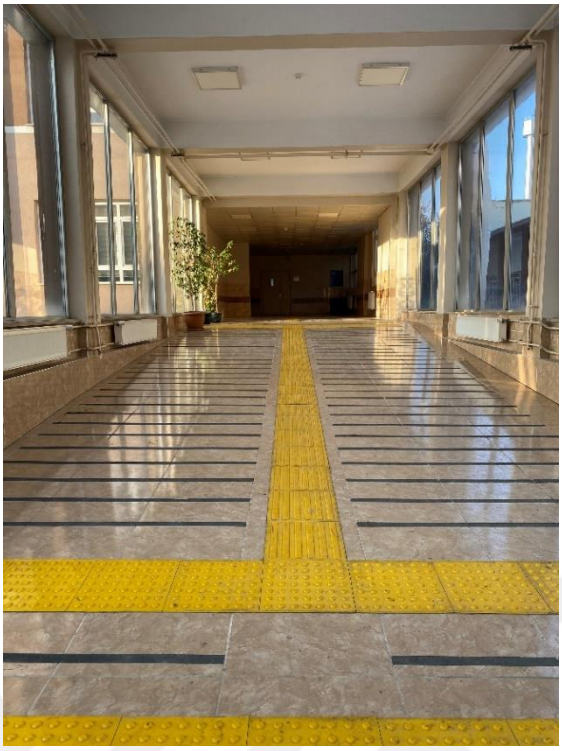
Erişilebilirliği yeterli bulunan fakültelerin değerlendirilmesi sonucunda, hiçbir fakültede yönlendirme işaretleri bulunmuyordu. Fakültelerin tamamında merdiven bulunmasına rağmen sadece bir fakültede merdiven yanı korkuluk ve küpeşte yer almıyordu. Altı fakültenin değerlendirilmesi sonucunda, yalnızca dört fakültenin merdiven basamaklarında ince kaydırmaz şeritler bulunuyordu.

Fakültelerin tümünde asansör bulunuyordu. İncelenen fakültelerden dört tanesinde kılavuz çizgiler yer alıyordu. Tüm fakültelerin engelli tuvaleti mevcuttu. Erişilebilirliği yeterli fakültelerin değerlendirilmesi Tablo 16'da sunuldu.

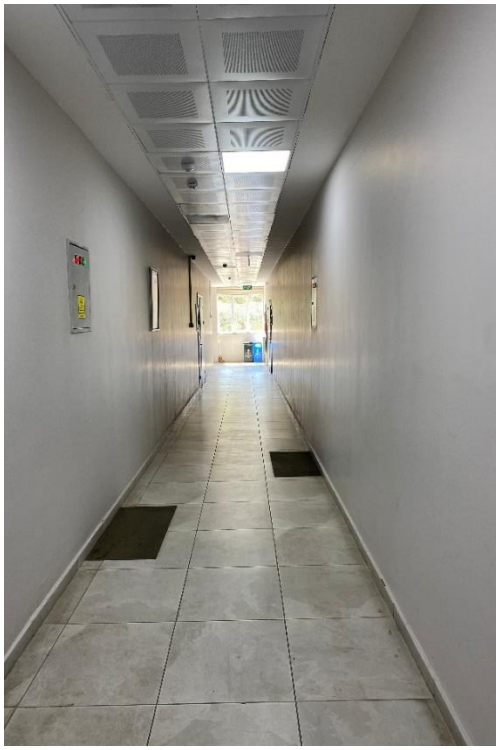
Tablo 16. Erişilebilirliği Yeterli Fakültelerin İç Mekân Değerlendirmesi

	İç Mekân Erişilebilirlik Kriterleri						
Fakülteler	Yönlendirme işaretleri	Merdiven	Korkuluk-Küpeşte	İnce kaydırmaz şeritler	Asansör	Kılavuz çizgiler	Engelli tuvaleti
Hukuk	-	+	-	-	+	+	+
Mühendislik	-	+	+	+	+	+	+
Sağlık Bilimleri	-	+	+	+	+	-	+
Eczacılık	-	+	+	+	+	-	+
Fen	-	+	+	-	+	+	+
Diş Hekimliği	-	+	+	+	+	+	+

Fakültelerin hiçbirinde binaya girişten sonra iç mekân kullanımlarına ilişkin bilgilendirme ve yönlendirme işaretleri bulunmuyordu. Hukuk, Mühendislik, Fen, Diş Hekimliği fakültelerinde bina içinde yürüyüş güzergâhını işaret etmeye yarayan kılavuz çizgiler yer alıyordu (Şekil 9). Sağlık ve Eczacılık fakültelerinde yürüyüş güzergâhını işaret etmeye yarayan kılavuz çizgiler bulunmuyordu (Şekil 10) (Not: Görsel temsiliyet amacıyla yalnızca bir fakülte fotoğrafı kullanılmıştır. Diğer fakültelere ait değerlendirmeler metin içerisinde sunulmuştur).

Şekil 9. Mühendislik Fakültesi Bina İçi Yürüyüş Güzergâhı

Şekil 10. Sağlık Bilimleri Bina İçi Yürüyüş Güzergâhı

Hukuk, Diş Hekimliği, Eczacılık, Sağlık Bilimleri, Fen ve Mühendislik fakültelerinde bina içindeki asansör her kata ulaşım sağlamakta, asansörün kapısına kadar basamaksız ve eşiksiz ulaşılmaktaydı (Şekil 11). Fakültelerin tamamında asansöre girişten itibaren yönlendirme işaretleri bulunmuyordu. Hukuk Fakültesi'nde asansörün yanında bilgilendirici işaretler Braille alfabesi ile yazılıydı (Şekil 12). Diş Hekimliği, Eczacılık, Sağlık Bilimleri ve Mühendislik fakültelerinde asansörün yanında bilgilendirici ve uyarıcı işaretler bulunuyordu ancak Braille alfabesi ile yazılı değildi. Fakültelerin tamamında asansör kabin içi ve kabin dışı kontrol düğmelerinde semboller kabartmalı şekilde yer alıyordu (Şekil 13). Hukuk, Diş Hekimliği, Sağlık Bilimleri, Mühendislik fakültelerinde kabin içinde asansörün hangi kata geldiğini gösteren görsel ve sesli uyarı sistemi bulunuyordu. Eczacılık ve Fen fakültelerinde ise sadece görsel uyarı sistemi bulunuyordu. Hukuk Fakültesi dışında kalan diğer fakültelerde bina içi merdiven yanlarında korkuluk ve küpeşte bulunuyordu. Merdiven basamaklarının ön kenarında algılamayı kolaylaştırıcı farklı renkte ince kaymaz şeritler Hukuk ve Fen fakülteleri dışında kalan diğer fakültelerde yer alıyordu (Şekil 14) (Not: Görsel temsiliyet amacıyla yalnızca bir fakülte fotoğrafı kullanılmıştır. Diğer fakültelere ait değerlendirmeler metin içerisinde sunulmuştur).

Şekil 11. Sağlık Bilimleri Fakültesi Bina İçi Asansörü

Şekil 12. Hukuk Fakültesi Bilgilendirme Levhası

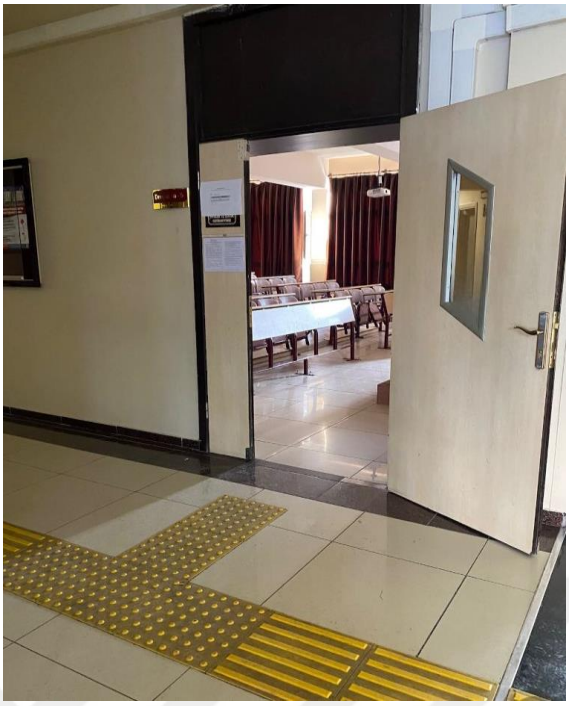
Şekil 13. Hukuk Fakültesi Kabin Dışı (**a**) ve İçi Kontrol Düğmeleri (**b**)

Şekil 14. Eczacılık Fakültesi Bina İçi Merdivenleri

4.4.4. Derslik ve Amfilerin Erişilebilirliğine İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamında değerlendirilen tüm dersliklerin girişlerinde seviye farkı bulunmuyordu. Ayrıca Hukuk ve Mühendislik fakültelerinin derslik giriş alanlarında hissedilebilir kılavuz yüzey bulunuyordu (Şekil 15). Tüm dersliklerin iç mekânında sabit sıralı oturma düzeni yer alıyordu. Dersliklerin tümünde tekerlekli sandalye kullanıcıları için ayrılmış özel oturma alanları bulunmuyordu. Fen Fakültesi'nde basamaklı oturma düzeni mevcut olup, erişilebilirliği destekleyecek bir rampa yer almıyordu (Şekil 16). Dersliklerin tamamının zemin yüzeyleri genel olarak düz ve kaymaz özellikte olup kapı genişlikleri tekerlekli sandalye kullanıcılarının geçişine olanak sağlayacak şekilde tasarlıydı (Şekil 17) (Not: Görsel temsiliyet amacıyla yalnızca bir fakülte fotoğrafı kullanılmıştır. Diğer fakültelere ait değerlendirmeler metin içerisinde sunulmuştur).

Şekil 15. Mühendislik Fakültesi Dersliği

Şekil 16. Fen Fakültesi Dersliği

Şekil 17. Diş Hekimliği Derslik Kapısı

4.4.5. Islak Zemin Erişilebilirliğine Ait Bulgular

Tüm yapılarda engelli kullanımına yönelik yönlendirme sembollerine yer verildiği gözlendi. Ayrıca Mühendislik, Sağlık Bilimleri ve Fen fakülteleri binalarında bu semboller Braille alfabesiyle destekleniyordu (Şekil 18). Engelli tuvaletleri, ortak kullanım alanlarından bağımsız ve doğrudan erişilebilir şekilde düzenlenmelidir (72). İncelenen fakülteler arasında yalnızca Eczacılık Fakültesi'nde engelli tuvaleti çoklu girişli olarak konumlandırılmıştı (Şekil 19). Islak zemin yüzeyleri genel olarak düz ve kaymaz özellikte olup kapı genişlikleri tekerlekli sandalye kullanıcıların geçişine olanak sağlayacak şekilde tasarlıydı (Not: Görsel temsiliyet amacıyla yalnızca bir fakülte fotoğrafı kullanılmıştır. Diğer fakültelere ait değerlendirmeler metin içerisinde sunulmuştur).

Şekil 18. Mühendislik Fakültesi Engelli Tuvaleti

Şekil 19. Eczacılık Fakültesi Engelli Tuvaleti

4.4.6. Sosyal Alanların Erişilebilirliğine İlişkin Bulgular

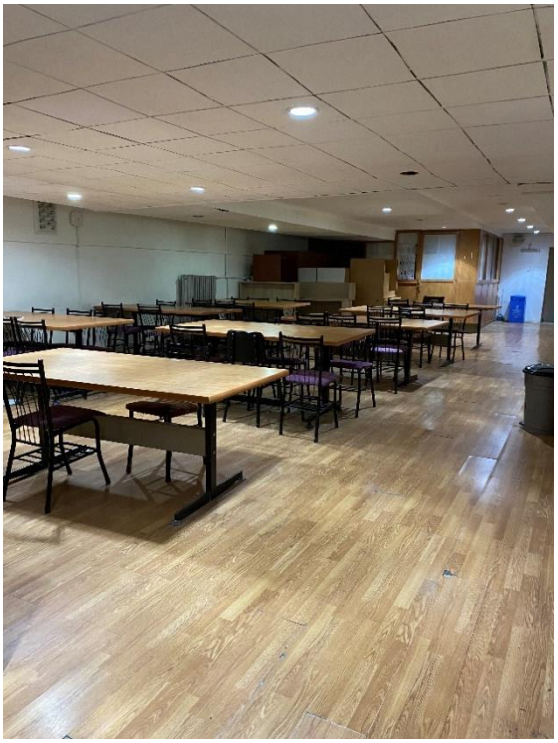
Hukuk, Eczacılık, Sağlık Bilimleri, Diş Hekimliği ve Fen fakültelerinde kantin ve kütüphane girişlerinde herhangi bir seviye farkı bulunmuyordu. Kapı genişlikleri ve masalar arası mesafeler tekerlekli sandalye kullanıcıları için yeterli genişlikteydi (Şekil 20, 21, 22). Ancak Mühendislik Fakültesi kantin girişinde seviye farkı bulunuyordu (Not: Görsel temsiliyet amacıyla yalnızca bir fakülte fotoğrafı kullanılmıştır. Diğer fakültelere ait değerlendirmeler metin içerisinde sunulmuştur).

Şekil 20. Hukuk Fakültesi Kütüphanesi

Şekil 21. Diş Hekimliği Fakültesi Kantini

Şekil 22. Fen Fakültesi Kütüphanesi

5. TARTIŞMA

Toplumun engelli bireylere yönelik tutumu, onların sosyal yaşama katılımını doğrudan etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır (8, 9). Bu tutumlar, engelli bireylerin nasıl algılandığını, onlarla etkileşim kurma isteğini ve toplumsal yaşamda kabul edilip edilmediklerini yansıtmaktadır (8, 9). Araştırmalar, olumlu tutumların engelli bireylerin sosyal hayata daha aktif katılmalarını sağladığını; olumsuz tutumların ise dışlanma ve yalnızlaşma riskini arttırdığını göstermektedir (8-12). Eğitim düzeyi, yaş, mesleki deneyim ve sosyal çevre gibi etkenler, bireylerin tutumlarını şekillenmesinde rol oynamaktadır (76, 77, 78). Özellikle üniversite öğrencileri ve akademisyenler arasında yapılan çalışmalar, bu tutumların mesleki ve eğitsel bağlamlara göre değişebildiğini ortaya koymaktadır (76, 77, 78). Bu nedenle, engelli bireylere yönelik olumlu tutumların gelişmesi için bireysel farkındalığın yanı sıra eğitim politikaları ve sosyal desteklerinde güçlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, Erzurum ili Atatürk Üniversitesi fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin engelli algı ve tutumlarının belirlenmesi ve bunlara etki eden faktörlerin saptanması ayrıca binaların fiziksel erişilebilirliklerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Katılımcıların toplam ölçek puanı (65.9±10.0), engelli bireylere yönelik algılarının genel olarak olumlu olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, alt boyutlar arasındaki puan farklılıkları algının boyutlara göre değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. En yüksek puan ortalamasının benimsemek alt boyutunda (26.2±4.4) bulunması, özellikle ebelik ve hemşirelik öğrencileriyle yapılan çalışmada rapor edilen sonuçla paralellik göstermektedir (76). Ancak literatürde akademisyenlerle yürütülen araştırmada benimsemek puanın oldukça düşük olduğu bildirilmiştir (77). Bu farklılık, mesleki deneyim, yaş, sosyal çevre ve eğitsel içeriklerin etkisiyle açıklanabilir. Genel olarak değerlendirildiğinde, bu çalışmada öğrencilerin benimsemek alt boyutundaki yüksek puanları, engelli bireyleri toplumsal yaşamın doğal bir parçası olarak gördüklerini ve bu bireylerle etkileşim kurma konusunda daha olumlu tutum sergilediklerini ortaya koymaktadır.

Mevcut çalışmada fakülte değişkeni açısından elde edilen bulgular, fen bilimleri öğrencilerinin farkındalık, bireysel destek, toplumsal çevre alt boyutları ve toplam puanlarının diğer fakültelerdeki öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, öğrencilerin fakültelerine göre engellilik konusundaki algılarının farklılaşabildiğini ortaya koyan ilgili literatürle uyumludur (78, 79, 80). Örneğin Kırıkkale ve Ankara üniversitelerinde yürütülen çalışmalarda sağlık alanındaki öğrencilerin farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır (78, 79). Buna karşılık mevcut çalışmada fen bilimleri öğrencilerinin öne çıkması, literatürdeki bulgularla karşılaştırıldığında dikkat çekici bir farklılık sunmaktadır. Bu farklılık yalnızca eğitim içerikleriyle açıklanabilecek bir durum olmayıp, öğrenim ortamı, öğrenci profili ve sosyal etkinlikler gibi unsurların da bireysel destek ve toplumsal çevre boyutlarında farkındalık düzeylerini etkileyebileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla elde edilen bulgular, engellilik farkındalığının çok boyutlu bir olgu olduğunu ve fakülte ortamı ile öğrenci özelliklerinin bu farkındalık üzerinde belirleyici rol oynayabileceğini göstermektedir.

Bu çalışmada, cinsiyete göre puan dağılımının benzer olduğu görülmüştür. Literatürdeki bazı araştırmalar da katılımcıların algı düzeylerinin cinsiyet değişkeninden etkilenmediğini göstermektedir (76, 81-84). Bununla birlikte, engellilere yönelik algının cinsiyete göre farklılık gösterebildiğini ve özellikle kadın katılımcıların erkeklere kıyasla daha yüksek algı düzeyine sahip olduklarını bildiren çalışmalar da mevcuttur (85, 86). Bu çalışmada cinsiyete göre puan dağılımının benzer çıkması, literatürde kadınların daha yüksek algı düzeyine sahip olduğunu bildiren bulgularla kısmen farklılık göstermektedir. Bu farklılık, örneklem özellikleri, toplumsal koşullar veya kullanılan ölçme aracının duyarlılığından kaynaklanabileceği gibi, artan farkındalıkla birlikte kadın ve erkek katılımcılar arasında algı düzeylerinin giderek yakınlaştığını gösteren güncel bir eğilimin yansıması olarak da değerlendirilebilir.

Bu çalışmada gelir durumuna ilişkin bulgular, yalnızca benimsemek alt boyutunda anlamlı bir farklılık göstermektedir. Literatürde, gelir düzeyi yüksek bireylerin engellilere yönelik algılarının daha olumlu olduğuna ilişkin bulguların yer aldığı çalışmalar görülmektedir (87, 88). Bulgularımızın literatürdeki sonuçlardan

farklılaşması, örneklemimizin üniversite öğrencilerinden oluşmasıyla ilişkili olabilir. Öğrencilerin gelir düzeyleri genellikle geçici ve aile kaynaklı olduğundan, sosyoekonomik koşulların algı düzeyleri üzerindeki etkisi sınırlı kalmış; bu da yalnızca benimsemek alt boyutunda anlamlı farklılık oluşmasına yol açmış olabilir.

Mevcut çalışmada kronik hastalığı olan bireylerin engelli bireylere yönelik algı düzeylerinin, bireysel destek alt boyutu ve toplam ölçek puanları açısından daha düşük olduğu görülmüştür. Literatürde de kronik hastalığı olan bireylerin sosyal yaşamda daha fazla dışlanma yaşadıkları ve bunun kişisel destek algılarını olumsuz etkilediği belirtilmektedir (89-91). Bu bulgu, görünmez engellilik kavramı ile ilişkilendirilebilir (92). Görünmez engellilik, akademik literatürde ilk kez 1990'lı yılların başında kullanılmaya başlanmış olup; kronik hastalıklar ve ruhsal bozukluklar gibi dışarıdan fark edilmeyen engel türlerini tanımlamak amacıyla geliştirilmiştir (92). Dolayısıyla elde edilen sonuç, görünmez engelliliğin yalnızca bireysel deneyimlerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda yapısal ve toplumsal düzeyde de dikkate alınması gereken bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Mevcut çalışmada, ailede engelli birey bulunma durumunun engelli algısını etkilemediği görülmüştür. Bu bulgu, ilgili literatürdeki bazı sonuçlarla da örtüşmektedir (9, 78, 82, 93-101). Örneğin spor bilimleri öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, ailesinde engelli birey bulunanların algı düzeylerinin farklılaşmadığı rapor edilmiştir (82). Buna karşılık Hollanda'da yürütülen bir çalışmada ise ailede engelli birey bulunmasının algıyı daha olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir (102). Bu farklılık, engellilik algısının yalnızca bireysel deneyimlere değil, aynı zamanda içinde bulunulan toplumsal ve kültürel yapılara da duyarlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bizim çalışmamızda ailede engelli birey bulunma durumunun algıyı etkilememesi, örneklemimizin sosyo-kültürel özellikleri ve toplumsal değerlerin homojenleşmesiyle açıklanabilir.

Bu çalışmada, engelli birine bakım verme durumunun katılımcıların engelliliğe dair algılarını etkilemediği görülmüştür. Bu bulgu, 1954 yılında Allport tarafından ortaya konan temas hipotezi ile çelişmektedir (103). Temas hipotezi, bireyler arası önyargının azaltılmasında doğrudan temasın etkili olabileceğini savunmaktadır (103).

Ancak temasın önyargıyı azaltabilmesi için eşit statü, gönüllülük, iş birliği ve kurumsal destek gibi koşulların sağlanması gerekmekte; bu koşulların eksikliği durumunda ise temas önyargıyı pekiştirebilmektedir (103, 104). Literatürde, bakım veren bireylerin yaşadıkları bakım yükünün yaşam kalitesini olumsuz etkilediği ve bu durumun engellilik algısını da negatif yönde şekillendirdiği belirtilmektedir (104, 105). Ayrıca, bakım verenlerin algılarının toplumun kültürel yapısı ile sosyal ve kurumsal destek düzeyinden etkilendiği vurgulanmaktadır (106-108). Bu çerçevede değerlendirildiğinde, engellilik algısının çok boyutlu bir olgu olduğu; yalnızca bireysel düzeydeki etkileşimlerle açıklanamayacağı, toplumsal destek mekanizmaları ve temasın niteliği gibi faktörlerle değişebileceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada bakım verme gibi doğrudan temas içeren bir durumun algıyı etkilememesi, temas hipotezinde öngörülen koşulların sağlanmamış olmasıyla açıklanabilir.

Mevcut çalışmada, engelli arkadaşa sahip olmayan bireylerin farkındalık, bireysel destek alt boyutları ve toplam puanlarının, engelli arkadaşa sahip bireylere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatürde engelli bireylerle doğrudan temasın olumlu tutumları desteklediğine dair bulgular bulunmakla birlikte, temasın niteliğine göre algının değişkenlik gösterebildiğini ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (109, 110). Nitekim ilgili araştırmalar, temasın yalnızca varlığının değil, aynı zamanda niteliği ve gerçekleştiği koşulların da belirleyici olduğuna işaret etmektedir (109, 110). Ulusal düzeyde yürütülen bir çalışmada ise öğrencilerin engelli bireylerle olan ilişkilerinde zaman zaman yetersizlik, suçluluk veya zorlanma duyguları yaşadıkları ve bu duyguların tutumlarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir (88). Bu bulgular, engelli bireylerle kurulan ilişkinin yalnızca varlığının değil, nasıl ve hangi koşullarda gerçekleştiğinin de tutumlar üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, mevcut çalışmanın bulguları literatürde temasın olumlu etkisini öne çıkaran sonuçlardan ayrışmaktadır. Bu farklılık, temasın niteliği ve bağlamıyla açıklanabilir. Nitekim temasın önyargıyı azaltıcı etkisi, ancak eşit statü, gönüllülük ve iş birliği gibi koşulların sağlandığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Mevcut çalışmada temasın eşit statü, gönüllülük ve iş birliği gibi koşullarının sağlanıp sağlanmadığı net olarak bilinmemektedir. Bu nedenle algı düzeylerinin beklenen yönde etkilenmemesi, temasın niteliğiyle açıklanabilir.

Mevcut çalışmada, engelli birine yardım eden katılımcıların benimsemek alt boyutunda, yardım etmeyenlere göre daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Bu bulgu, bireylerle kurulan olumlu temasın önyargıları azaltabileceğini savunan temas hipotezi ile uyumludur (104). Literatürde, yardım etme davranışlarının ve olumlu sosyal tutumların temasın niteliğine bağlı olarak güçlendiği vurgulanmaktadır (111). Algının şekillenmesinde temasın yalnızca varlığı değil; süresi, gönüllülük durumu ve gerçekleştiği koşulların belirleyici olduğu belirtilmektedir (112-114). Nitekim gönüllü ve kısa süreli yardım deneyimlerinin olumlu tutumları desteklediği, buna karşılık uzun süreli yardım süreçlerinin duygusal yük ve tükenmişliğe yol açabileceği ifade edilmektedir (113, 114). Bu bağlamda, yardım etme davranışının tutum üzerindeki etkisini değerlendirirken, bireyin bu deneyimi nasıl anlamlandırdığı ve hangi psikososyal koşullarda gerçekleştiği kritik bir rol oynamaktadır. Temasın süresi, gönüllülük düzeyi ve duygusal yük, bireyin engellilik olgusuna dair algısını şekillendiren etkenler arasında yer almakta; bu da yardımın her zaman olumlu tutumlarla sonuçlanmadığını, bazı durumlarda tükenmişlik ve stres gibi olumsuz duygularla da ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, temasın etkisini anlamak için yalnızca davranışın varlığına değil, bireyin bu süreci nasıl deneyimlediğine ve yorumladığına odaklanmak gerekmektedir. Mevcut çalışmada elde edilen bulgu, temas hipotezi ile uyumlu olmakla birlikte, temasın hangi psikososyal koşullar altında gerçekleştiğine dair doğrudan veri bulunmamaktadır. Bu nedenle, üniversite öğrencileri örnekleminde gözlenen olumlu etkinin hangi bağlamsal faktörlerden kaynaklandığı, ileride yapılacak ayrıntılı araştırmalarla daha net biçimde ortaya konulabilecektir.

Mevcut çalışmada, engellilikle ilgili eğitim almanın engelli algısını etkilemediği görülmüştür. Oysa literatürde, engellilikle ilgili eğitim alan bireylerin tutumlarının olumlu yönde değiştiği rapor edilmektedir (115-118). Örneğin Cruz Ortiz ve arkadaşlarının araştırmasında, üniversite öğrencilerinin eğitimlerinin ilk yıllarında özel gereksinimli bireylere karşı olumlu bir tutuma sahip olmadıkları; ancak üçüncü eğitim yılından itibaren tutumlarının olumlu yönde geliştiği belirtilmiştir (119). Bu bulgu, engellilikle ilgili eğitimin tutumlar üzerindeki etkisinin doğrudan ve kısa vadeli bir dönüşüm sağlamadığını; aksine zamanla, deneyimle ve eğitimin içeriğiyle birlikte

geliştiğini göstermektedir. Mevcut çalışmada katılımcıların engellilikle ilgili eğitimlerinin hangi aşamasında oldukları, derslerin uygulama boyutunun ne ölçüde yer aldığı veya doğrudan deneyim fırsatlarının sağlanıp sağlanmadığına dair veri bulunmamaktadır. Dolayısıyla, mevcut çalışmada gözlenen farklılık literatürde rapor edilen olumlu sonuçlarla karşılaştırıldığında, eğitimin etkisinin öğrencilerin hangi aşamada bulundukları, derslerin uygulama boyutu ve doğrudan deneyim fırsatları gibi koşullara bağlı olarak değişebileceği düşünülebilir.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler, öğretim üyelerinin engelli öğrencilerle olumlu iletişim kurma durumlarının fakültelere göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Özellikle sağlık bilimleri fakültelerinde olumlu iletişim oranının diğer fakültelere kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatürde de sağlık çalışanlarının engelli bireylerle daha kapsayıcı ve destekleyici iletişim kurdukları vurgulanmaktadır (120, 121). Bu bulgu, sağlık sektörü profesyonellerinin engellilik konusunda daha fazla deneyime ve mesleki farkındalığa sahip olduklarını düşündürmektedir.

Bununla birlikte, mevcut çalışmada katılımcıların %67.1'i öğretim üyelerinin engelli öğrencilerle olumlu iletişim kurma durumuna ilişkin herhangi bir fikri olmadığını belirtmiştir. Oysa literatürde katılımcıların %84.4'ü öğretim üyelerinin engelli öğrencilerle olumlu iletişim kurabildiğini ifade etmektedir (122). Hacettepe Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmada ise katılımcıların yarısından fazlası bu soruya "Evet" yanıtını vermiştir (123). Dolayısıyla, bizim çalışmamızda "fikrim yok" yanıtının yüksek oranda bulunması, bazı fakültelerde engellilikle ilgili bilgi ve farkındalık eksikliğinin sürdüğüne işaret etmektedir.

Bu çalışmada katılımcıların %96.5'i engelli bireylerle arkadaşlık kurmakta herhangi bir zorluk yaşamadığını belirtmiştir. Literatürde de benzer sonuçlar elde edilmiş, katılımcıların engelli bireylerle arkadaşlık kurmada güçlük yaşamadığı ifade edilmiştir (122, 123). Bu sonuç, gençlerin kapsayıcılığa daha açık tutumları ve üniversite ortamındaki sosyal etkileşimlerin gücü sayesinde engelli bireylerle arkadaşlık kurmanın doğal bir süreç olarak algılandığını düşündürmektedir.

Bu çalışmada, cinsiyet değişkenine göre engelli bireye bakım verme puanlarının dağılımı benzerlik göstermiştir. Bu bulgu, ilgili literatürdeki sonuçlarla da paralellik arz etmektedir (122). Elde edilen veriler, bakım verme algısının cinsiyetten ziyade bireysel özellikler, kişisel deneyimler ve tutumsal faktörlerle şekillendiğini düşündürmektedir (124, 125). Nitekim engelli bireylerle temas sıklığı, yaşam deneyimleri ve ailevi sorumluluklar cinsiyetten bağımsız olarak tutumları etkileyebilmektedir (124, 125). Geleneksel olarak kadınlarla ilişkilendirilen bakım verme rolünün günümüzde erkekler tarafından da daha fazla üstlenilmesi, cinsiyet farkını azaltıcı bir etki yaratmaktadır (125). Bunun yanında empati düzeyi, kişisel değerler ve sosyal duyarlılık gibi bireysel tutumların ön plana çıkması, bakım verme algısının cinsiyetten çok kişisel ve sosyal etkenlerle belirlendiğini göstermektedir (124). Dolayısıyla bizim çalışmamızda cinsiyet farklılığının ortaya çıkmaması, bakım verme algısının daha çok bireysel deneyimler, değişen toplumsal roller ve kişisel tutumlarla şekillendiğini düşündürmektedir.

Mevcut çalışmada, erkek katılımcıların kadın katılımcılara kıyasla daha yüksek oranda engelli arkadaşa sahip oldukları belirlenmiştir. Benzer şekilde, konuya ilişkin yapılan tez çalışmasında da erkek katılımcıların engelli arkadaşa sahip olma oranlarının kadınlardan daha yüksek olduğu saptanmıştır (122). Literatürde, erkeklerin sosyal ilişkilerini daha geniş ve çeşitli çevrelerle kurma eğiliminde oldukları; kadınların ise daha sınırlı ve yakın çevrelerle ilişki geliştirdikleri belirtilmektedir. Bu farklılık, kadınların engelli bireylerle arkadaşlık kurma oranlarının erkeklere göre daha düşük olmasına yol açmaktadır (110, 126, 127). Dolayısıyla, cinsiyete bağlı sosyal ilişki biçimlerinin engelli bireylerle kurulan arkadaşlıkları etkilediği görülmekte; erkek bireylerin daha geniş sosyal ağlara sahip olmaları bu durumu açıklayan temel etkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada erkeklerin engelli arkadaşa sahip olma oranının daha yüksek çıkması, daha geniş sosyal ağlara sahip olmalarıyla açıklanabilir.

Çalışma bulguları, engelli bireylere yardım etme eğiliminin erkek katılımcılarda kadınlara kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, üniversite öğrencileri üzerinde yürütülen araştırmaların bulgularıyla da örtüşmektedir (122). Literatürde, kadınların daha çok bakım temelli ve süreklilik gerektiren

yardımlarda; erkeklerin ise fiziksel güç gerektiren ve kısa süreli yardımlarda öne çıktıkları belirtilmektedir (128-131). Bu doğrultuda, yardım etme biçimlerinin toplumsal cinsiyet rollerinden etkilendiği ve erkeklerin özellikle fiziksel yardımlarda daha görünür hale geldiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada erkeklerin yardım etme eğiliminin daha yüksek bulunması, toplumsal cinsiyet rollerinin fiziksel güç gerektiren yardımları erkeklere atfetmesiyle açıklanabilir.

Çalışma bulgularına göre, ailesinde engelli birey bulunan katılımcıların bakım verme oranı (%64.0), engelli birey bulunmayan katılımcılara (%8.6) kıyasla istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Literatürde de benzer şekilde, ailede engelli birey bulunmasının bakım verme sorumluluğunu artırdığı ifade edilmekte olup (80, 122, 132), bu yaklaşım uluslararası çalışmalar tarafından da desteklenmektedir (99, 133). Dolayısıyla, aile içindeki engellilik durumunun bireylerin bakım verme davranışı üzerinde belirleyici bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, ailesinde engelli birey bulunanların bakım verme oranının daha yüksek çıkması, aile içi sorumlulukların ve yakın ilişkilerin bakım davranışını zorunlu ve doğal hale getirmesiyle açıklanabilir.

Çalışma bulgularına göre, ailesinde engelli birey bulunan öğrencilerin %48.0'ı, bulunmayanların ise %40.6'sı eğitim ortamında engelli bir arkadaşa sahip olduğunu belirtmiş; bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Aydın'da üniversite öğrencileri üzerinde yürütülen çalışmada da engelli yakını olma durumunun bireylerin tutumları üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmadığı ifade edilmektedir (122). Benzer şekilde, üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada da engelli bireylerle ilgili tutumların ailede engelli birey bulunmasından çok eğitim ortamı ve sosyal etkileşim fırsatlarıyla şekillendiği ortaya konmuştur (134). Bu durum, mevcut çalışmada arkadaşlık ilişkilerinin aile öyküsünden çok bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre ve eğitim ortamındaki etkileşimlerle şekillenmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Mevcut araştırma, yaş değişkeni ile engellilere yönelik algı düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmadığını ortaya koymaktadır. Literatürde ise yaşın engellilere yönelik tutum ve algı üzerindeki etkisi farklı

biçimlerde ele alınmaktadır. Örneğin, Atatürk Üniversitesi'nde akademik personel üzerinde yürütülen bir çalışmada ilerleyen yaşla birlikte engelli farkındalık düzeyinin arttığı belirlenmiştir (77). Findler ve arkadaşları da yaş ilerledikçe farkındalık düzeyinin yükseldiğini vurgulamaktadır (11). Buna karşılık, bazı araştırmalarda 60 yaş ve üzerindeki bireylerde daha olumsuz tutumların gözlemlendiği rapor edilmiştir (135). Spor bilimleri öğrencileriyle gerçekleştirilen bir başka çalışmada, yaş değişkeni ile benimseme ve farkındalık alt boyutları arasında negatif yönlü, düşük düzeyde anlamlı ilişkiler saptanmış; ancak bireysel destek, toplumsal çevre ve toplam puanlar açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (82). Öte yandan, bazı çalışmalar yaş değişkeninin engelli algısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir (62, 136–139). Bu bağlamda, yaşın engellilere yönelik tutum ve algı üzerindeki etkisine ilişkin araştırmalar arasında belirgin bir görüş birliği olmadığı, bulguların çalışmadan çalışmaya değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bu farklılıkların, kullanılan ölçüm araçları, kültürel bağlamlar ve katılımcı profillerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmada yaş değişkeni ile engellilere yönelik algı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamasının nedeni, örneklem grubunun yaş dağılımının görece homojen olması ve katılımcıların benzer sosyo-kültürel çevrelerden gelmesi olabilir.

Mevcut çalışmada, fakülte fiziki koşulları değerlendirildiğinde, sağlık bilimleri öğrencilerinin %17.2'si, sosyal bilimler öğrencilerinin %15.7'si ve fen bilimleri öğrencilerinin %14.1'i mevcut fiziki şartları yeterli bulduğunu ifade etmiştir. İlgili literatürde de benzer şekilde, katılımcıların %14.5'inin fakülte fiziki koşullarını uygun bulduğunu belirttiği görülmektedir (122). Bununla birlikte, İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde yapılan değerlendirmelerde yerleşke mekânlarının fiziksel erişilebilirlik açısından önemli eksiklikler barındırdığı; benzer biçimde Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi kampüs yapılarının da erişilebilirlik düzeyinin yetersiz olduğu ve mekânsal eşitliğin sağlanamadığı ortaya konmuştur (140, 141). Bulgular, literatürde farklı üniversite örneklerinde rapor edilen erişilebilirlik yetersizlikleriyle uyumlu olup, yükseköğretimde mekânsal eşitliğin hâlen önemli bir sorun alanı olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada öğrencilerin fakülte fiziki koşullarını yeterli bulma oranlarının düşük çıkması, üniversite yerleşkelerinin erişilebilirlik açısından sınırlı

imkânlar sunması ve örneklemin benzer sosyo-kültürel çevreden gelmesiyle ilişkili olabilir. Bu çalışmada, araştırma grubunun %64.6'sı, kendisi engelli bir birey olsa kampüs yaşamında çeşitli zorluklarla karşılaşacağını ifade etmiştir. Benzer biçimde, Aydın'da yürütülen bir tez çalışmasında katılımcıların %64.7'si, engelli bireylerin kampüs yaşamında güçlüklerle karşılaşabileceklerini belirtmiştir (122). Ankara'da gerçekleştirilen bir başka araştırmada ise üniversite kampüslerinde incelenen 250 mekânın büyük çoğunluğunda erişilebilirlik standartlarının karşılanmadığı rapor edilmiştir (142). Farklı şehirlerde ve örneklem gruplarında elde edilen bu paralel bulgular, fiziksel erişilebilirliğin hem algı düzeyinde hem de yapısal olarak yetersiz kaldığını göstermekte; kampüs yaşamının engelli bireyler için yeterince kapsayıcı olmadığını ortaya koymaktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasında, üniversite kampüslerinde rampalar, asansörler, yönlendirme levhaları gibi temel erişilebilirlik unsurlarının standartlara uygun biçimde tasarlanmamış olması belirleyici bir etken olarak görülebilir. Katılımcılar, kendi üniversite deneyimlerinden hareketle gözlemledikleri bu yapısal eksiklikler nedeniyle, engelli birey olmasalar dahi kampüs yaşamında zorluk yaşayabileceklerini öngörmüş olabilirler. Mevcut çalışma özelinde düşünüldüğünde, Erzurum'da kış aylarında yoğun kar ve buz koşullarının kampüs mekânlarında hareketliliği daha da güçleştirdiği; mevcut fiziksel yetersizliklerin bu iklimsel faktörlerle birleşerek erişilebilirlik sorunlarını artırdığı söylenebilir. Dolayısıyla, hem yapısal eksiklikler hem de bölgesel iklim koşulları, katılımcıların kampüs yaşamını engelli bireyler için daha zorlayıcı olarak değerlendirmelerine yol açmış olabilir.

Mevcut çalışmada, Engelli Öğrenci Birimi'ne yönelik farkındalık düzeyinin oldukça düşük olduğu görülmektedir; sağlık bilimleri öğrencilerinin %83.1'i, sosyal bilimler öğrencilerinin %75.2'si ve fen bilimleri öğrencilerinin %73.4'ü bu birim hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. Benzer biçimde, farklı şehirlerde yürütülen araştırmalar da öğrencilerin önemli bir bölümünün Engelli Öğrenci Birimi'nin varlığından haberdar olmadığını ortaya koymaktadır (122, 123). Katılımcıların yarıdan fazlasının birimin varlığından haberdar olmaması, erişilebilirlik hizmetlerinin yeterince ulaşılabilir olmadığını göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında, Atatürk Üniversitesi Engelli Öğrenci Birimi'nin web sayfasının güncel

olmaması ve öğrencilerin birime ilişkin bilgilere kolayca erişememesi önemli bir etken olarak değerlendirilebilir. Güncel olmayan bilgilendirme kanalları, öğrencilerin farkındalık düzeyini sınırlamakta; bu durum da erişilebilirlik hizmetlerinin görünürlüğünü ve etkinliğini azaltmaktadır. Dolayısıyla, hem yapısal iletişim eksiklikleri hem de bilgilendirme araçlarının yetersizliği, katılımcıların büyük çoğunluğunun birim hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmesine yol açmış olabilir.

Yükseköğretim kurumlarında fiziksel erişilebilirlik, engelli bireylerin akademik yaşama eşit katılımı açısından temel bir gereklilik olarak görülmektedir (143). Kampüslerin mimari yapıları, ulaşım olanakları ve sosyal alanları yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal kapsayıcılığı da belirlemektedir (143). Bu çerçevede erişilebilirlik, bireylerin bağımsız hareket edebilmesini, eğitim süreçlerine etkin biçimde katılabilmesini ve kurumsal hizmetlerden eşit şekilde yararlanabilmesini mümkün kılmaktadır (143). Nitekim çeşitli araştırmalar, üniversite öğrencilerinin önemli bir bölümünün erişilebilirlik hizmetlerinden haberdar olmadığını ve mevcut mekânsal düzenlemelerin engelli bireylerin gereksinimlerini karşılamada yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır (143, 144). Dolayısıyla erişilebilirlik, yalnızca fiziksel çevreye ilişkin teknik düzenlemelerle sınırlı olmayıp, yükseköğretimde fırsat eşitliğini destekleyen temel bir stratejik unsur olarak değerlendirilmektedir.

Bu kapsamda, mevcut çalışmada bina girişlerine yönelik yapılan değerlendirmelerde Hukuk ve Mühendislik fakültelerinde hem merdiven hem de rampa gibi alternatif geçiş unsurlarının bulunduğu; ayrıca bu yapıların yanında yer alan korkuluk ve küpeştelerin erişilebilirlik standartlarına uygun biçimde düzenlendiği gözlemlenmiştir. Sağlık, Eczacılık ve Fen fakültelerinde ise engelli asansörü ile merdiven mevcut olup, merdivenlerin yanında kullanıcı güvenliğini destekleyen korkuluk ve küpeşteler yer almaktadır. Diş Hekimliği Fakültesi'nin bina girişi ise merdiven veya rampa gerektirmeyen düzayak yapısıyla evrensel tasarım ilkelerine uygun biçimde herkes için doğrudan erişilebilirlik sağlamaktadır. Nitekim düzayak girişler, evrensel tasarımın temel ilkelerinden biri olarak merdiven, kot farkı veya eşik gibi fiziksel engellerin bulunmamasını gerektirmektedir (72). Bu yönüyle Diş Hekimliği Fakültesi örneği evrensel tasarıma uygun bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Konuya ilişkin yürütülen tez çalışmasında incelenen Hemşirelik ve

Tıp Fakültesi bina girişleri de erişilebilirlik açısından farklı özellikler sergilemektedir. Hemşirelik Fakültesi girişinde hem merdiven hem de rampa bulunmakta; her iki yapının yanında kullanıcı güvenliğini artıran küpeşteler yer almaktadır (122). Tıp Fakültesi girişi ise düzayak biçimde tasarlanmış olup, herhangi bir kot farkı veya fiziksel engel içermemesi sayesinde evrensel tasarım ilkelerine uygun olarak tüm kullanıcıların erişimine olanak tanımaktadır (122). İlgili literatürde farklı üniversitelerde gerçekleştirilen erişilebilirlik değerlendirmeleri, bina girişlerinde önemli yapısal eksikliklerin bulunduğunu ortaya koymaktadır; örneğin, bir çalışmada rampaların fiziksel açıdan yetersiz olduğu, rampaların önünde araç parkı nedeniyle erişimin engellendiği ve yüzeylerde kaymayı önleyici malzeme bulunmadığı rapor edilmiştir (145). Son dönem çalışmalardan biri, özel gereksinimli üniversite öğrencilerinin mekânsal erişilebilirlik sorunlarını ortaya koymuş ve çözüm önerileri geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (146). Selçuk Üniversitesi'nde yapılan incelemelerde rampaların eğiminin fazla olması nedeniyle bazı yapılarda koruma duvarı inşa edildiği, ancak çoğunda korkuluk bulunmadığı saptanmıştır (147). Aynı üniversitede yürütülen başka bir çalışmada ise ortopedik engelli öğrenciler, rampaların dikliği nedeniyle erişimde güçlük yaşadıklarını ifade etmiştir (148). Bir diğer araştırmada ise incelenen 14 fakülteden yalnızca altısının bina girişlerinin erişilebilir olduğu belirlenmiştir (149).

Mevcut çalışmada fakültelerin çevresinde yaya kaldırımlarının bulunduğu ve taşıt yollarıyla kesişen noktalarda rampaların yer aldığı gözlemlenmiştir; ancak yürüyüş güzergâhını gösteren kılavuz çizgilerin hiçbir fakülte çevresinde bulunmadığı tespit edilmiştir. Aydın'da yürütülen tez çalışmasında fakültelerin yakın çevresindeki kaldırımlar incelendiğinde rampaların yalnızca Tıp Fakültesi'nde mevcut olduğu, Hemşirelik Fakültesi'nde ise bulunmadığı; aynı çalışmada bina çevresinde hissedilebilir kılavuz yüzeyin de yalnızca Tıp Fakültesi'nde bulunduğu rapor edilmiştir (122). Balıkesir Üniversitesi'nde yapılan araştırmada, incelenen yerleşkede kaldırımlarda engelli bireylerin kullanımına uygun rampaların bulunmadığı belirlenmiştir (145). Etiyopya'daki bazı üniversitelerde yürütülen çalışmalarda ise engelli öğrencilerin kampüs içi ulaşımda ciddi güçlükler yaşadığı; kaldırımların fiziksel engellerle dolu olduğu, yönlendirici işaretlerin yetersiz kaldığı ve rampaların

bulunmadığı ortaya konmuştur (150). Selçuk Üniversitesi'nde gerçekleştirilen araştırmada ise bazı kaldırımlarda görme engelliler için kılavuz yüzeylerin yer aldığı; ancak bu alanlarda elektrik direği gibi fiziksel engellerin bulunduğu saptanmıştır (147). Bu bulgu, üniversite yerleşkelerinde erişilebilirlik uygulamalarının bütüncül bir tasarım anlayışından ziyade parçalı ve sınırlı müdahalelerle yürütüldüğünü göstermektedir. Rampaların bulunması, fiziksel engelleri kısmen azaltmaya yönelik bir adım olarak değerlendirilebilir; ancak görme engelli bireylerin bağımsız hareketini destekleyen kılavuz yüzeylerin eksikliği, erişilebilirlik politikalarının yalnızca belirli engel gruplarına odaklandığını ve kapsayıcı bir yaklaşımın henüz yerleşmediğini düşündürmektedir.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yürütülen "Engelsiz Üniversite" projesi kapsamında, fakültelere mekânsal erişilebilirlik için Turuncu Bayrak ödülü verilmektedir (75). Bu ödül kriterleri arasında engelli otoparklarının varlığı, uygun konumlandırılması ve erişimin sürekliliği önemli bir ölçüt olarak yer almaktadır (75). Ancak mevcut çalışmada elde edilen bulgular, engelli otoparklarının yalnızca üçte birinin söz konusu kriterleri karşıladığını ortaya koymuştur. Nişantaşı Üniversitesi'nde 2019 yılında yürütülen tez çalışmasında da benzer şekilde, erişilebilirlik unsurlarının yalnızca fiziksel olarak var olmasının yeterli olmadığı; yönlendirme eksiklikleri ve denetim yetersizlikleri nedeniyle engelli bireylerin bu alanları etkin biçimde kullanamadığı belirtilmiştir (142). Öte yandan Çağ ve Acıbadem Üniversiteleri'nde engelli otoparklarının yönlendirme tabelaları, erişim haritaları ve giriş kapılarına yakın konumlandırılmasıyla örnek bir mimari düzenleme sunduğu görülmektedir (151, 152). Bu bulgular, erişilebilirliğin sürdürülebilir biçimde sağlanabilmesi için yalnızca fiziksel altyapının değil, aynı zamanda yönetsel süreçlerin ve denetim mekanizmalarının da bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini göstermektedir. Mevcut çalışmada elde edilen sonucun ise, otoparkların fiziksel olarak var olmasına rağmen yönlendirme tabelalarının eksikliği, erişim sürekliliğinin sağlanamaması ve denetim yetersizlikleri nedeniyle etkin biçimde kullanılamamasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Erişilebilir tasarımlarda görme engelli bireyler için kullanılan hissedilebilir yürüme yüzeyleri, yön bulmayı kolaylaştırmakta ve güzergâh üzerindeki tehlike

noktalarına dikkat çekmektedir (72). Bina içi dolaşımda asansörlere erişimde kot farkı bulunmamalı, asansörler girişten itibaren kolayca görülebilir olmalı ya da yönlendirici işaretlerle belirtilmelidir (72). Asansörlerin tüm katlara ulaşabilmesi, kapı yanında bilgilendirici ve hissedilebilir işaretlerin yer alması, ayrıca sesli uyarı sistemleriyle kat bilgisi sunması erişilebilirlik açısından gereklidir (72).

Mevcut araştırmada, tüm fakültelerde bina girişten itibaren iç mekânda bilgilendirme ve yönlendirme işaretlerinin bulunmadığı gözlemlenmiştir. Diş, Hukuk, Fen ve Mühendislik fakültelerinde görme engelli bireyler için asansör önüne kadar yürüyüş güzergâhını işaret eden kılavuz çizgiler yer alırken, Sağlık ve Eczacılık fakültelerinde bu çizgiler bulunmamaktadır. Tüm fakültelerde asansörler bütün katlara ulaşım sağlamaktadır. Konuya ilişkin yapılan çalışmada Tıp ve Hemşirelik fakülteleri binalarında bina içi kılavuz yüzey bulunmadığı rapor edilmiştir (122). Yine aynı çalışmada Tıp ve Hemşirelik Fakültesi değerlendirildiğinde Tıp Fakültesi asansörü bina girişinde ulaşılabilir durumda iken Hemşirelik Fakültesi asansörü ise bina girişinde görülmediği belirtilmiştir. Her iki fakültede de kabin içi ve dışı kontrol düğmeleri tasarım ilkelerine uygun bulunmuş olup sesli uyarı sistemi sadece Hemşirelik Fakültesi asansörlerinde mevcut olduğu rapor edilmiştir (122). Elde edilen veriler doğrultusunda, erişilebilirlik unsurlarının fakülteler arasında tutarlı biçimde uygulanmadığını ve bazı alanlarda temel erişim gereksinimlerinin karşılanmadığını görülmektedir.

Bina içi dikey dolaşımda merdivenler işlevsel ve yaygın bir erişim aracı olarak kullanılmaktadır; ancak yürüyen veya döner basamaklı merdivenler erişilebilirlik açısından uygun değildir (72). Merdivenlerin her basamağının eşit ölçülerde olması, her iki yanında korkuluk ve küpeşte bulunması, ayrıca basamakların kaymaz ve sabit bir yüzeyle kaplanması erişilebilirlik için temel koşullar arasında yer almaktadır (72). Bu bağlamda, incelenen fakültelerin %80.0'ından fazlasında söz konusu yapısal koşulların büyük ölçüde sağlandığı gözlemlenmiştir. Literatürde Tıp Fakültesi merdivenlerinin her iki yanında korkuluk ve küpeşte bulunduğu, Hemşirelik Fakültesi'nde ise bu unsurların tek taraflı olduğu rapor edilmiştir (122). Akdeniz Üniversitesi örneğinde yapılan çalışmada da merdivenlerin erişilebilirlik açısından yetersiz olduğu, gerekli düzenlemelerin bulunmadığı rapor edilmiştir (153). Selçuk

Üniversitesi'nde gerçekleştirilen araştırmada ise ortopedik engelli öğrencilerin çoğunluğu bina içinde sınıflara ulaşımda merdiven kullanımının ciddi zorluklar oluşturduğunu ifade etmiş; görme engelli öğrenciler ise merdivenlerin ilk tasarımının erişilebilirlik açısından yetersiz olduğunu, sonradan yapılan düzenlemelere uyum sağlayamadıklarını ve özellikle yoğun saatlerde düşme riskiyle karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir (148). Çalışmada fakültelerin %80.0'ından fazlasında merdivenlerin erişilebilirlik açısından temel yapısal koşulları sağladığı görülmüştür. Bu sonucun, üniversite binalarının büyük bölümünde standart mimari kuralların dikkate alınarak inşa edilmesinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Ancak kalan fakültelerde gözlenen eksiklikler, binaların daha eski dönemlerde inşa edilmesinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Evrensel tasarıma uygun şekilde erişilebilir tuvaletlerin, çoklu tuvalet alanları içinde değil, girişi ayrı olacak biçimde konumlandırılması tercih edilmektedir (72). Mevcut çalışmada, Mühendislik, Hukuk, Diş Hekimliği, Sağlık Bilimleri ve Fen fakültelerinde bu ilkeye uygun olarak girişleri farklı engelli tuvaletleri bulunurken, Eczacılık Fakültesi'nde engelli tuvaletinin çoklu tuvalet alanı içerisinde yer aldığı belirlenmiştir. Konuya ilişkin çalışmada, Hemşirelik ve Tıp fakültelerinde engelli bireyler için ayrılmış ve girişi farklı tuvaletlerin mevcut olduğu rapor edilmiştir (122). Ayrıca literatürde, engelli öğrencilerin tuvalet kullanımı ve el yıkama gibi günlük ihtiyaçlara erişimde çeşitli zorluklarla karşılaştıkları belirtilmektedir (148). Bu bulgular, erişilebilir tuvaletlerin yalnızca fiziksel varlığıyla değil, konumlandırma ve kullanım kolaylığı açısından da evrensel tasarım ilkelerine uygun biçimde düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir. Mevcut çalışmada Eczacılık Fakültesi'nde erişilebilir tuvaletin çoklu tuvalet alanı içinde yer almasının, binanın inşa edildiği dönemde erişilebilirlik kriterlerinin yeterince önceliklendirilmemesi veya mekânsal planlamada alan kısıtlılıklarının öne çıkmasıyla açıklanabileceği düşünülmektedir.

Üniversite kampüslerinde engelli öğrencilerin sınıf, kütüphane ve kantin gibi temel alanlara erişimi yalnızca fiziksel düzenlemelerle değil, aynı zamanda kapsayıcı hizmet sunumu ve dijital erişim olanaklarıyla bütüncül bir biçimde ele alınmalıdır (154–156). Bu kapsamda, Milli Kütüphane bünyesinde kurulan Konuşan Kitaplık Birimi sesli kitapları dijital ortama taşımış; Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler

Teknoloji ve Eğitim Merkezi ise kitap, dergi ve gazeteleri hem sesli hem de görsel biçimde erişilebilir hale getirmiştir (157, 158). Gazi Üniversitesi'nde ise Braille alfabesiyle hazırlanmış kaynaklar engelli bireylerin kullanımına sunulmaktadır (159). Mevcut çalışmada yapılan gözlemler, Hukuk, Eczacılık, Sağlık Bilimleri, Diş Hekimliği ve Fen fakültelerinde kütüphane ve kantin girişlerinin düzayak olmasıyla erişilebilir tasarım ilkelerinin dikkate alındığını göstermektedir. Bu bulgular Pamukkale Üniversitesi'nde gerçekleştirilen erişilebilirlik değerlendirmesiyle de örtüşmektedir (160). Sonuç olarak, elde edilen veriler üniversite kampüslerinde engelli öğrencilerin sosyal ve akademik yaşama eşit katılımını sağlamak için yalnızca fiziksel erişimin değil, dijital erişim olanaklarının ve kapsayıcı hizmetlerin de geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın Güçlü Yönleri

Araştırma, Atatürk Üniversitesi'nin farklı fakültelerinde öğrenim gören 1295 öğrenciyle yürütülerek geniş bir örneklem grubuna ulaşılmıştır. Araştırma, hem öğrencilerin engelli bireylere yönelik algı ve tutumlarını hem de fakülte binalarının fiziksel erişilebilirliğini inceleyerek erişilebilirlik konusunu hem sosyal hem de mekânsal boyutlarıyla değerlendirmiştir. Çalışmada geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış Engelli Bireylere Yönelik Algı Ölçeği kullanılmış, ayrıca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Erişilebilirlik kılavuzu temel alınarak hazırlanan gözlem formu ile fiziksel ortamlarda değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, üniversitelerde erişilebilirlik politikalarının güçlendirilmesine ve çözüm odaklı önerilerin geliştirilmesine olanak tanımaktadır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın kesitsel tipte tasarlanmış olması, bulunan nedensel ilişkiler yorumlanırken göz önünde bulundurulmalıdır. Veriler, öğrencilerin öz bildirimlerine dayandığı için sosyal beğenirlik ön yargısından etkilenmiş olabilir. Araştırma sadece Atatürk Üniversitesi öğrencilerini kapsadığından elde edilen sonuçların genellenebilirliği sınırlıdır.

Fakülte binalarının erişilebilirlik değerlendirmesi belirli fakültelerle sınırlı tutulmuş, kampüsün fiziksel alanlarının tamamı değerlendirilmemiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin engelli bireylere yönelik algı ve tutumlarını değerlendirmeyi ve fakülte binalarının fiziksel erişilebilirliğini belirlemeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular üniversite ortamında kapsayıcılığa yönelik tutumların genel eğilimini ve fiziksel çevredeki mevcut durumu ortaya koymaktır.

1. Farkındalık Önerileri

- Engelli Öğrenci Birimi'nin görünürlüğünü artırmak için bilgilendirici afişler ve güncel dijital içerikler hazırlanmalı
- Fakülte bazlı bilgi toplantıları ve tanıtım broşürleri yaygınlaştırılmalı
- Öğrencilerin erişilebilirlik hizmetlerine dair farkındalıklarını artıracak etkinlikler düzenlenmeli
- Engelli ve engelsiz öğrencilerin birlikte katılabileceği kampüs içi organizasyonlar artırılmalı

2. Eğitim Önerileri

- Engellilikle ilgili eğitimlerin tutumlar üzerinde etkili olmadığı görülmüştür; içerikler fakültelere göre yeniden yapılandırılmalı
- Eğitimlerin alanlara özgü, daha anlamlı ve uygulanabilir olması sağlanmalı
- Engelsiz öğrenciler ve akademisyenler için işaret dili eğitimi teşvik edilmeli

3. Fiziksel Düzenleme Önerileri

- Kampüs ve fakültelerede yönlendirme levhaları, kılavuz çizgiler, kaydırmaz yüzeyler ve yaya çizgileri tamamlanmalı
- Sınıflarda tekerlekli sandalye kullanıcıları için özel oturma alanları oluşturulmalı
- Görme engelli bireyler için Braille alfabesi yönlendirme levhalarında ve etiketlerde yaygınlaştırılmalı

- İşitme engelli bireyler için dijital içerikler hazırlanmalı
- Engelli otoparkları standartlara uygun biçimde yeniden tasarlanmalı, yönlendirme levhaları ve erişim haritaları eklenmeli
- Kütüphane ve kantin gibi sosyal alanlarda erişilebilir tasarımlar yaygınlaştırılmalı; oturma düzenleri, raflar ve girişler erişilebilir hale getirilmeli

KAYNAKLAR

1. World Health Organization. Constitution of the World Health Organization [İnternet]. Geneva: World Health Organization; 1948 [Erişim Tarihi: 19.06.2025]. Erişim Adresi: [https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1].
2. Türkiye Cumhuriyeti. Engelliler Hakkında Kanun [İnternet]. Ankara: Resmî Gazete; 2005 [Erişim Tarihi: 03.03.2025]. Erişim Adresi: [https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5].
3. World Health Organization. Global report on health equity for persons with disabilities [İnternet]. Geneva: World Health Organization; 2022 [Erişim Tarihi: 05.05.2025]. Erişim Adresi: [https://www.who.int/publications/i/item/9789240063600].
4. United Nations Department of Economic and Social Affairs. Ageing and disability [İnternet]. New York: United Nations; 1945 [Erişim Tarihi: 10.06.2025]. Erişim Adresi: [https://social.desa.un.org/issues/disability/disability-issues].
5. World Health Organization. Constitution of the World Health Organization [İnternet]. Geneva: World Health Organization; 1948 [Erişim Tarihi: 22.05.2025]. Erişim Adresi: [https://www.who.int/health-topics/disability/#tab=tab_1].
6. Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni – Nisan 2023 [İnternet]. Ankara: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü; 2023 [Erişim Tarihi: 20.03.2025]. Erişim Adresi: [https://aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf].
7. Tunç S. Engellilik ve Sosyal Hizmet. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık; 2023.
8. Yelpaze İ, Türküm A. Engellilere yönelik çok boyutlu tutum ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. OPUS International Journal of Society Researches. 2018;8(15):1823–58.
9. Wang Z, Xu X, Han Q, Chen Y, Jiang J, Ni GX. Factors associated with public attitudes towards persons with disabilities: a systematic review. BMC Public Health. 2021;21:1058.
10. Aiden H, McCarthy A. Current Attitudes Towards Disabled People [İnternet]. London: Scope; 2014 [Erişim Tarihi: 22.05.2025]. Erişim Adresi: [https://research-information.bris.ac.uk/ws/portalfiles/portal/88783477/Aiden_and_McCarthy_2014.pdf].
11. Findler L, Vilchinsky N, Werner S. The Multidimensional Attitudes Scale Toward Persons With Disabilities (MAS): Construction and validation. Rehabilitation Counseling Bulletin. 2007;50(3):166–76.
12. Altıparmak S, Sarı H. Manisa ilinde engelli bireylere karşı toplumsal tutum. Anadolu Psikiyatri Dergisi. 2012;13(2):110–6.

13. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması [İnternet]. Ankara; 2010 [Erişim Tarihi: 02.05.2025]. Erişim Adresi: [https://www.aile.gov.tr/media/5597/ozurluluge-dayali-ayrimciligin-olculmesi-arastirmasi.pdf].

14. Türkiye İstatistik Kurumu. Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması [İnternet]. Ankara; 2010 [Erişim Tarihi: 03.05.2025]. Erişim Adresi: [https://www.aile.gov.tr/media/5602/ozurlulerin-sorun-ve-beklentileri-arastirmasi-2010.pdf].

15. Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023–2025 [İnternet]. Ankara; 2023 [Erişim Tarihi: 05.05.2025]. Erişim Adresi: [https://www.aile.gov.tr/media/133056/engelli_haklari_ulusal_eylem_plani_23-25.pdf].

16. Türkiye Cumhuriyeti. Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği [İnternet]. Ankara: Resmî Gazete; 2010 [Erişim Tarihi: 06.05.2025]. Erişim Adresi: [https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=14214&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5].

17. Burch S. (Extraordinary) bodies of knowledge: recent scholarship in American disability history. Organization of American Historians Magazine of History. 2009;23(3):29–34.

18. Degener T. A human rights model of disability. İçinde: Blanck P, Flynn E, ed. Routledge Handbook of Disability Law and Human Rights. London: Routledge; 2016. s. 31–49.

19. Vargas-Murillo AR, Herrera-Pérez EI, Supo Hallasi RF, Cueva Quispe CA, Pari-Bedoya INMDLA. From a medical to a social model: the evolution of disability rights in the Peruvian Constitutional Court's jurisprudence (2004–2024). Laws. 2025;14(3):31.

20. Ayan DM, Aydın AT, İnaltekin E, Opçin E, Özaydın C, Özkalkan B. Engellilik Tanımı. Ankara: Başkent Üniversitesi; 2022.

21. Palmer M, Harley D. Models and measurement in disability: an international review. Health Policy and Planning. 2012;27(5):357–64.

22. World Health Organization. International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps. Geneva: World Health Organization; 1980.

23. World Health Organization. International Classification of Functioning, Disability and Health. Geneva: World Health Organization; 2001.

24. United Nations General Assembly. Declaration on the Rights of Disabled Persons. New York: United Nations; 1975.

25. Türk Dil Kurumu. Türk Dil Kurumu Sözlüğü [İnternet]. Ankara: Türk Dil Kurumu; 2025 [Erişim Tarihi: 06.06.2025]. Erişim Adresi: [https://sozluk.gov.tr].

26. Yelçe NZ. Engellilik tarih araştırmalarına genel bir bakış. İçinde: Aydın AR, Keskin İ, Yelçe NZ, ed. Engellilik Tarihi Yazıları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları; 2020. s. 7–22.

27. Albayrak H. Tarihte kor, sağır, dilsiz ve engelli eğitimi. İçinde: Koçibar A, Albayrak H, Güçtekin N, Köse H, ed. Engelliler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü; 2014. s. 38–100.

28. Köse H. Ortaçağ ve sonrası Avrupa'da zihinsel engellilik. İçinde: Koçibar A, Albayrak H, Güçtekin N, Köse H, ed. Engelliler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü; 2014. s. 101–14.

29. Çetin BI. Antik Çağ'dan Sanayi Devrimi'ne Batı dünyasında engellilik tarihi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2016;19(36–1):167–84.

30. Atayurt Fenge ZZ, Subaşıoğlu F. Dünyada ve Türkiye'de işitme engellilik: zaman çizelgesi. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. 2019;59(2):1188.

31. Kahraman Güloğlu F. Tarihi süreçte dünyada ve Türkiye'de engelliliğin değişimi ve gelişimi. İçinde: Güloğlu T, Kala ES, ed. Değişen Dünyada Sosyal Politika. Bursa: Ekin Yayınevi; 2021. s. 187–212.

32. Çetin BI. Sanayi Devrimi'nden 21. yüzyıla Batı dünyasında engellilik. Sosyal Güvenlik Dergisi. 2017;7(1):91–121.

33. Aksakal E. Engellilik çalışmalarında önemli bir paradigma değişimi: sosyal model ve eleştirisi. Bulanık Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi. 2024;2(2):63–70.

34. Jackson MA. Models of disability and human rights: Informing the improvement of built environment accessibility for people with disability at neighborhood scale? Laws. 2018;7(1):10.

35. Degener T. Disability in a human rights context. Laws. 2016;5(3):35.

36. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü. Türkiye Özürlüler Araştırması [İnternet]. Ankara; 2002 [Erişim Tarihi: 22.06.2025]. Erişim Adresi: [https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf].

37. Durduran Y. Engelli çocukların engellilikleri dışındaki sağlık sorunları ve sağlık hizmetlerinden yararlanma durumları: kontrollü saha çalışması [Doktora Tezi]. Konya: Selçuk Üniversitesi; 2009.

38. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayın No: 925; 2018.

39. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2019.

40. Eurostat. Health and disability statistics [İnternet]. 2023 [Erişim Tarihi: 22.06.2025]. Erişim Adresi: [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/hlth_silc_12__custom_12991226].

41. Engelsiz Yaşama Derneği. Türkiye ve Dünya'da Engelliler [İnternet]. İstanbul; 2025 [Erişim Tarihi: 16.06.2025]. Erişim Adresi: [https://ey-der.com/ana-sayfa/turkiye-ve-dunyada-engelliler/].

42. Diğer H, Yıldız A. Engelli bireylere yönelik toplumsal algı: Fırat Üniversitesi örneği. Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi. 2021;8(15):67–84.

43. Balsak H, Ayhan F. Toplumun empatik eğiliminin engelli bireylere yönelik tutumlara yansıması. Sağlık ve Toplum. 2024;34(1):140–50.

44. Okan N, Yılmaztürk M, Kürüm B. Bilinçli farkındalık ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkide temel empati becerilerinin aracı rolü. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi. 2020;(8):319–35.

45. Erol Karaca Z, Nam D. Kronik bir sosyal sorun: engellilere yönelik ayrımcılık. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi. 2021;23(1):167–94.

46. Türkiye İstatistik Kurumu. Resmi web sitesi [İnternet]. [Erişim Tarihi: 19.06.2025]. Erişim Adresi: [https://www.tuik.gov.tr].

47. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi; Türkiye İstatistik Kurumu. Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2023 [İnternet]. 2024 [Erişim Tarihi: 19.07.2025]. Erişim Adresi: [https://eca.unwomen.org/].

48. Türkiye Cumhuriyeti. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme [İnternet]. Ankara: Adalet Bakanlığı; [Erişim Tarihi: 18.07.2025]. Erişim Adresi: [https://inhak.adalet.gov.tr/].

49. European Union. European Disability Strategy [İnternet]. [Erişim Tarihi: 27.07.2025]. Erişim Adresi: [https://www.inclusion-europe.eu/european-disability-strategy/].

50. Karatana Ö, Gür K. Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimi ve engelleri. Journal of Public Health Nursing. 2019;1(1):43–53.

51. Babik I, Gardner ES. Factors affecting the perception of disability: a developmental perspective. Frontiers in Psychology. 2021;12:702166.

52. Parchomiuk M. Teacher empathy and attitudes towards individuals with disabilities. International Journal of Disability, Development and Education. 2019;66(1):56–69.

53. Pettigrew TF, Tropp LR. How does intergroup contact reduce prejudice? European Journal of Social Psychology. 2008;38(6):922–34.

54. Geena Davis Institute. The state of disability representation on television [İnternet]. 2025 [Erişim Tarihi: 25.07.2025]. Erişim Adresi: [https://geenadavisinstitute.org/].

55. Holler R, Ohayon Y. Understanding disability policy development. Social Policy and Society. 2024;23(3):611–26.

56. Bruder MB, Mogro-Wilson C. Student and faculty awareness and attitudes about students with disabilities. Review of Disability Studies: An International Journal. 2010;6(2).

57. Lombardi A, Vukovic B, Sala-Bars I. International comparisons of inclusive instruction among college faculty in Spain, Canada, and the United States. Journal of Postsecondary Education and Disability. 2015;28(4):447–60.

58. UNESCO IESALC. The right to higher education for people with disabilities. Caracas: UNESCO International Institute for Higher Education in Latin America and the Caribbean; 2023.

59. Marom M, Hardwick L. From access to inclusion: a call for a cultural shift in higher education. Disability & Society. 2024;39(2):245–63.

60. Roca-Hurtuna M, Sanz-Ponce R. The perception of university students towards people with disabilities and their labor insertion. Education Sciences. 2023;13(1):79.

61. Özcan A, Özdil K, Küçük G, Şermet Kaya Ş. Üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları. İçinde: II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler Kitabı; 17–19 Kas 2016; Nevşehir, Türkiye. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi; 2016.

62. Baykan Z, Naçar M, Şenol V, Çetinkaya F. Erciyes Üniversitesi akademik personelinde engellilik farkındalığı. Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2018;11(1):50–61.

63. Karabey S, Turan Z, Keskin ME, Yiğit V. Türkiye'de engelli bireylerin uzaktan eğitimi konusunda yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi. 2020;10(2):215–23.

64. Ünal V. Türkiye'de engellilik yaklaşımlarının sosyal politika açısından değerlendirilmesi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2021;45(2):235–58.

65. Ari A. Türkiye'de engellilik ve engellilerin eğitimi üzerine bir derleme. Humanistic Perspective. 2022;4(2):589–605.

66. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. 2025/8 sayılı "Ulusal Erişilebilirlik Günü" konulu genelge [İnternet]. Resmî Gazete. 16.05.2025 [Erişim Tarihi: 19.06.2025]; Sayı: 32549. Erişim Adresi: [https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/05/20250516-22.pdf].

67. Çepehan İ, Güller E. Evrensel tasarım kapsamında herkes için erişilebilir tasarım. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi. 2020;2:383–410.

68. Teknoloji Tasarımcı. Evrensel tasarım ve ilkeleri (Engelsiz Hayat Teknolojileri) [İnternet]. 2021 [Erişim Tarihi: 19.06.2025]. Erişim Adresi: [https://www.teknolojitasarimci.com/2021/08/evrensel-tasarm-ve-ilkeleri.html].

69. Lanteigne V, Rider TR, Stratton P. Tasarım pedagojilerinin evrimi: sosyal adalet için evrensel tasarımın genişletilmesi. ARCC Mimarlık Araştırmaları Dergisi. 2022;19(1):8–23.

70. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Erişilebilirlik izleme ve denetleme yönetmeliği [İnternet]. [Erişim Tarihi: 20.06.2025]. Erişim Adresi: [https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/erisilebilirlik-izleme-ve-denetleme-yonetmeligi/].

71. Türkiye Belediyeler Birliği. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca erişilebilirlik kılavuzu hazırlandı [İnternet]. [Erişim Tarihi: 22.06.2025]. Erişim Adresi: [https://www.tbb.gov.tr/tr/duyurular/aile-calisma-ve-sosyal-hizmetler-bakanliginca-erisilebilirlik-kilavuzu-hazirlandi].

72. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Erişilebilirlik kılavuzu: Binalar 2024 [İnternet]. [Erişim Tarihi: 23.06.2025]. Erişim Adresi: [https://www.aile.gov.tr/media/193494/erisilebilirlik_kilavuzu_binalar_24.pdf].

73. Yükseköğretim Kurulu. Engelsiz üniversite [İnternet]. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı; [Erişim Tarihi: 24.06.2025]. Erişim Adresi: [https://engelsiz.yok.gov.tr/].

74. Sınacı Özfındık F, Hovardaoğlu O, Çalışır Hovardaoğlu S. TÜBİTAK 4004 Programı Desteğiyle Engelli Üniversite Öğrencilerine Kapsayıcı- Engelsiz Kampüs Tasarımı Eğitimi Projesinin Değerlendirilmesi. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi. 2020;10(1):24-35.

75. Yükseköğretim Kurulu. Engelsiz üniversite bayrak ödülleri [İnternet]. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı; [Erişim Tarihi: 26.06.2025]. Erişim Adresi: [https://engelsiz.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/bayrak-odulleri.aspx].

76. Akbaş M, Yılmaz Fındık F, Dursun R. Öğrenci ebelerin ve hemşirelerin engelli bireylere yönelik algılarının ve algılarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi: tanımlayıcı bir çalışma. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2024;34(2):215–32.

77. Özlü ZK, Apay SE, Öztürk ZÖ, Küçükoğlu A, Gündoğdu F, Yiğit N. Akademisyenlerin engelli farkındalığının belirlenmesi. Anadolu Sağlık Araştırmaları Dergisi. 2022;3(3):144–48.

78. Şahin H, Bekir H. Üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi. 2016;20(4):767–79.

79. Çakırer Çalbayram N, Aker MN, Akkuş B, Durmuş FK, Tutar S. Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları. Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi. 2018;7(1):30–40.

80. Altunhan A, Bayer R, Açak MZ. Mardin Artuklu Üniversitesi öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının incelenmesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi. 2021;4(1):61–70.

81. Üstündağ A, Göktay FS, Kalkanlı F, Gülğun ZN. Üniversite öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere bakış açılarının incelenmesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2025;35(1):123–38.

82. Demirbilek B, Karaç Öcal Y, Olcay Karabulut E. Spor bilimleri öğrencilerinin engellilere yönelik algı düzeylerinin incelenmesi. Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi. 2024;5(1):1–13.

83. Özcan GH. Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin zihinsel engelli çocuklara yönelik tutumlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Gedik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2016.

84. Sel A, Yıldız Z. Öğretmenlerin engelli bireylere yönelik algı ve tutumu: ölçek geliştirme, analizi ve yorumu. Ankara: İKSAD Yayınları; 2020.

85. Karademir T, Açak M, Türkçapar Ü, Eroğlu H. Beden eğitimi öğretmen adaylarının zihinsel engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Dergisi. 2018;20(3):103–12.

86. Karataş Z. Sosyal hizmet ve ilahiyat lisans programı öğrencilerinin engelli bireylere ilişkin tutumları. Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi. 2020;15:65–79.

87. Çalışkan H, Şahin H. Üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik algılarının ve bilişsel ve duygulanımsal empati düzeylerinin incelenmesi. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi. 2024;59(3):1181–1204.

88. Gençtürk Z, Korkut G. Üniversite öğrencilerinin engelli bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2020;(19):105–26.

89. Öztürk ÜS, Öztürk YE. Hastalık ve engellilik deneyimi: kronik obstrüktif akciğer hastalığı (KOAH) ve sosyal stigma üzerine bir inceleme [İnternet]. Selçuk Üniversitesi; 2024 [Erişim Tarihi: 02.09.2025]. Erişim Adresi: [https://www.researchgate.net/publication/384604100].

90. Akman Ö, Yıldırım D, Dokumacı D. Kronik hastalığı olan bireylerin hastalık algısı ve tamamlayıcı terapileri kullanma durumlarının incelenmesi. Uluslararası İleri Hemşirelik Araştırmaları Dergisi. 2023;9(2):203–10.

91. Demirel E. Toplum temelli rehabilitasyon perspektifinden engellilere yönelik sosyal yaşam politikaları [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2021.

92. Engelliler Dünyası. Görünmez engellilik: liste ve genel bilgiler [İnternet]. Engelliler Dünyası; 2025 [Erişim Tarihi: 02.10.2025]. Erişim Adresi: [https://www.disabled-world.com/disability/types/invisible/].

93. Çelik F, Terkeş N, Uslular E, Şahin Ö, Savaş L, Karateke A ve ark. Hemşirelerin işitme engelli bireylere yönelik tutumlarının belirlenmesi. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi. 2017;20(4):244–53.

94. Gedik Z, Toker H. Üniversite öğrencilerinin engelli bireylere yönelik tutumları ve sosyal beğenirlik düzeyleri. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi. 2018;1:111–16.

95. Kaldık B. Üniversitedeki Z Kuşağı'nın engelli bireylere yönelik tutumları üzerine bir araştırma. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2022;23(1):39–53.

96. Kılıç E, Çıtıl R. Üniversite hastanesindeki doktor ve hemşirelerin engellilere yönelik uygulamalar konusundaki farkındalıkları ve engellilere yönelik tutumları. Türk Aile Hekimliği ve Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2019;13(2):129–41.

97. Kürkçüoğlu I, Ergan M, Elmas Alsını TG, Keskin T, Alsını AM, Başkurt F. Diş hekimliği öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 2021;28(3):433–40.

98. Şenel HG. Yetersizliğe sahip kardeşi olanlarla, olmayanların yetersizliğe yönelik tutumları ve kaygı düzeyleri yönünden karşılaştırılması. Özel Eğitim Dergisi. 1995;2(1):33–9.

99. Friedman C. Family members of people with disabilities' explicit and implicit disability attitudes. Rehabilitation Psychology. 2019;64(2):203–11.

100. VanPuymbrouck L, Friedman C, Feldner H. Explicit and implicit disability attitudes of healthcare providers. Rehabilitation Psychology. 2020;65(2):101–12.

101. Alghamdi A, Alqahtani N, Alhadi A, ve ark. Attitudes of elementary school students toward peers with intellectual disabilities in Saudi Arabia. Research in Developmental Disabilities. 2019;91:103435.

102. De Laat S, Frériksen E, Vervloed MP. Attitudes of children and adolescents towards persons who are deaf, blind, paralyzed or intellectually disabled. Research in Developmental Disabilities. 2013;34(2):855–63.

103. Allport GW. The nature of prejudice. Cambridge, Massachusetts: Addison-Wesley; 1954.

104. Tayaz E, Koç A. Engelli bireye bakım verenlerde algılanan bakım yükü ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. Bakırköy Tıp Dergisi. 2016;10(2):129–39.

105. Uçar M. Engelli bireyin ebeveynlerine sağlığı geliştirme modeline göre uygulanan danışmanlık hizmetinin bakım yükü ve yaşam kalitesine etkisi [Doktora Tezi]. Malatya: İnönü Üniversitesi; 2021.

106. Zarzycki M, Van Den Broek T, Boccardi M, de Jong J, Meyer G, Rijken M, ve ark. Cross-country variations in the caregiver role: evidence ENTWINE Prospective Cohort Study in Informal Care. BMC Public Health. 2024;24:898.

107. Ng R, Indran N. Societal perceptions of caregivers linked to culture across 20 countries: evidence from a 10-billion-word database. Public Library of Science ONE. 2021;16(7):e0251161.

108. Fernández-Carro C, Triadó C, Gómez-Benito J, ve ark. The impact of caregiving on older caregivers' health: a scoping review. Ageing International. 2025;50.

109. Pettigrew TF, Tropp LR. A meta-analytic test of intergroup contact theory. Journal of Personality and Social Psychology. 2006;90(5):751–83.

110. Antonak RF, Livneh H. Measurement of attitudes towards persons with disabilities. Disability and Rehabilitation. 2000;22(5):211–24.

111. İlhan Ildız G, Tezel D. Engelli bireylere yönelik tutumlara ilişkin Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmaların incelenmesi. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD). 2018;3(2):599–60.

112. Arıkan D, Altun T. Üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının incelenmesi. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi. 2020;8(3):1125–44.

113. Vezzali L, Lolliot S, Trifiletti E, Cocco VM, Rae JR, Capozza D, Hewstone M. Effects of intergroup contact on explicit and implicit outgroup attitudes: a longitudinal field study with majority and minority group members. British Journal of Social Psychology. 2023;62(1):215–40.

114. Demir Saykılı M, Mamatoğlu N. Engelli bakımına yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. Aydın İnsan ve Toplum Dergisi. 2025;11(1):27–66.

115. Şahin F. Engelliler konusunda verilen eğitim programının engellilere yönelik tutumlar üzerindeki etkisi [Yüksek Lisans Tezi]. Namık Kemal Üniversitesi; 2016.

116. Karakaya ME, Arabacı S, Öksüz EE. Türkiye'de engelli bireylere yönelik tutumlara odaklanan çalışmaların sistematik bir incelemesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2024;33(2):720–37.

117. Freer JRR. Students' attitudes toward disability: a systematic literature review (2012–2019). International Journal of Inclusive Education. 2021;25(6):723–45.

118. Gámez-Calvo L, Muñoz-Jiménez J, Gozalo M. The importance of positive attitudes toward disability among future health and education professionals: a comparative study. Education Sciences. 2025;15(1):61.

119. Cruz Ortiz M, Pérez Rodríguez MC, Jenaro Río C. Nursing and disability: an integrated vision. Index de Enfermería. 2010;19(2–3):177–81.

120. Shakespeare T, Ndagire F, Seketi QE. Triple jeopardy: disabled people and the COVID-19 pandemic. Lancet. 2021;397(10282):1331–3.

121. Iezzoni LI. Eliminating health and health care disparities among the growing population of people with disabilities. Health Affairs (Millwood). 2011;30(10):1947–54.

122. Kerman B. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nin fakültelerinde öğrencilerin engelsiz kampüs farkındalıkları ve engellilere karşı tutumları ile bu fakültelerin engelliler için fiziksel erişilebilirliğinin değerlendirilmesi [Uzmanlık Tezi]. Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı; 2020.

123. Bahadır Ş, Dinçer E, Öner E, Özkaya A, Öztek Ö. Üniversitede engelli öğrenci olmak. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi. 2016;16(1):27–55.

124. Woo S, Cui Y, Kim S, Choi M. Gender differences in caregiver attitudes and unmet needs for activities of daily living assistance among older adults with disabilities. BMC Geriatrics. 2023;23:671.

125. Labbas E, Stanfors M. Does caring for parents take its toll? Gender differences in caregiving intensity, coresidence, and psychological well-being across Europe. European Journal of Population. 2023;39:18.

126. Armstrong M, Simpson L, Smart L, ve ark. Children's contact with people with disabilities and their attitudes towards disability. Disability and Rehabilitation. 2016;38(8):791–9.

127. Babik I, Pazden M. Factors affecting the perception of disability. Frontiers in Psychology. 2021;12:702166.

128. Eagly AH, Crowley M. Gender and helping behavior: a meta-analytic review of the social psychological literature. Psychological Bulletin. 1986;100(3):283–308.

129. Taniguchi H. Men's and women's volunteering: gender differences in volunteering hours and their determinants. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. 2006;35(1):83–101.

130. Yeung AB. The dynamics of volunteering: a cross-national comparison. Voluntas. 2004;15(2):109–22.

131. United Nations Volunteers. Beyond averages: do gender disparities exist in volunteering? United Nations Volunteers Brief. 2021.

132. Gökçe A, Güneş G, Seyitoğlu-Çelik D. Tıp fakültesi öğrencilerinin engellilere yönelik tutum ve davranışları: İnönü Üniversitesi örneği. Tıp Bilimleri – Uluslararası Tıp Dergisi. 2016;5(4):1010–7.

133. Li F, Liang Y, Lu J, Xu Q, Zhou Z. Comparison of attitudes toward disability and people with disability among caregivers, the public, and people with disability: findings from a cross-sectional survey. BMC Public Health. 2016;16:897.

134. Özaydın Ö, Aydın YE, Kaplan D, Mansurgüler ME, Kalmuk G. Türkiye'de üniversite öğrencilerinin engellilere ve eğitimlerine yönelik tutumları: özel ve kâr amacı gütmeyen bir üniversite örneği. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. 2025;13(3):1491-1524.

135. Morin D, Rivard M, Crocker A, Boursier CP, Caron J. Public attitudes towards intellectual disability: a multidimensional perspective. Journal of Intellectual Disability Research. 2013;57(3):279–92.

136. Öztürk H, Abakay U. Research of attitudes of the students studying in schools of physical education and sport toward disabled kids. Turkish Journal of Sport and Exercise. 2014;16(3):66–8.

137. Yaralı D. Öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. Eğitim Fakültesi Dergisi. 2015;17(2):431–55.

138. Kardaş NT, Kardaş SB, Sadık R. Zihinsel engelli çocuğu olan bireylerin çocuklarının sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının incelenmesi. Ulusal Spor Bilimleri Dergisi. 2017;1(2):34–43.

139. Yılmaz A, Kırımoğlu H, Aslanboğa T, Aslanboğa R. Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü çalışanlarının zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum düzeyinin incelenmesi (Bingöl İl örneği). Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi. 2019;4(3):360–72.

140. Ünal A. Üniversite yerleşkelerinin fiziksel erişilebilirlik açısından değerlendirilmesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi. 2025;7(2):203–12.

141. Yılmaz S, Fitöz İ. Üniversite kampüs yapılarının erişilebilirliği: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi üzerinden bir değerlendirme. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi. 2025;8(2):887–905.

142. Engelliler ve Gençlik Derneği. Ankaradaki üniversite kampüslerinin erişilebilirlik raporu [İnternet]. Ankara: Etkiniz AB Programı; 2020 [Erişim Tarihi: 30.09.2025]. Erişim Adresi: [https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2021/11/Ankaradaki-%C3%BCniversite-kamp%C3%BCslerinin-eri%C5%9Filebilirlik-raporu.pdf].

143. Yılmaz C. Yükseköğretim kurumlarının engellilerin erişilebilirliği açısından incelenmesi: Nişantaşı Üniversitesi örneği [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi; 2019.

144. Erdoğan Ö. Engelli üniversiteliler kapsamında engelli öğrenci birimlerinin engelli öğrenci açısından değerlendirilmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi; 2019.

145. Çivici T, Gönen D. Balıkesir Üniversitesi Çağış Yerleşkesinin bedensel engelli öğrencilerin sosyal alanlara ulaşılabilirliğinin değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilim ve Tasarım Dergisi. 2015;3(3):639–46.

146. Kasap C, Levent Kasap T. Özel Gereksinimli Üniversite Öğrencilerinin Mekânsal Erişilebilirlik Bağlamında Yaşadıkları Sorunların Belirlenmesi ve Çözüm Önerileri [Yüksek Lisans Tezi]. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi; 2024.

147. Küçükağtaş K, Kurtaslan BÖ. Selçuk Üniversitesi Kampüsü'nde kaldırım-yaya yolu tasarımları ile kot farkı çözümlerinin fiziksel engelli erişimi açısından irdelenmesi. Kesit Akademi Dergisi. 2017;3(12):21–53.

148. Sarı H. Selçuk Üniversitesinde öğrenim gören bedensel engelli ve görme engelli öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar ve çözümüne yönelik çağdaş öneriler. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2005;0(13):335–55.

149. Tutal O. Üniversite yerleşkeleri ve erişilebilirlik. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi. 2018;6(15):753–75.

150. Muzemil A. Campus physical environment accessibility for person with disabilities in the Ethiopian public Universities. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. 2018;5(5):286–302.

151. Çağ Üniversitesi. Erişilebilirliğin artırılması faaliyetleri [İnternet]. 2024 [Erişim Tarihi: 02.10.2025]. Erişim Adresi: [https://www.cag.edu.tr/tr/universite-kalite-kaliteliiyi-uygulamalar-toplumsak-katki-erisilebilirligin-artirilmasi-faaliyetleri].

152. Acıbadem Üniversitesi. Öğretim elemanı el kitabı: engelli bireyler için olanaklar [İnternet]. İstanbul: Acıbadem Üniversitesi; 2024–2025 [Erişim Tarihi: 02.10.2025]. Erişim Adresi: [https://eodeme.acibadem.edu.tr/universite/ogretim-elemani-el-kitabi/kampus-olanaklari/engelli-bireyler-icin-olanaklar].

153. Yılmaz T, Gökçe D, Şavklı F. Engellilerin üniversite kampüslerinde ortak mekânları kullanabilmeleri üzerine bir araştırma: Akdeniz Üniversitesi Olbia Kültür Merkezi örneği. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 2012;9(3):1–10.

154. Biçer DF, İşcan İ. Engelli bireylere üniversite kütüphanelerinde verilen hizmetlerde toplam kalite uygulamaları. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2020;11(21):1–18.

155. Bezirci P, ed. Engellilere yönelik kütüphane uygulamaları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi; 2019.

156. Haliç Üniversitesi. Engelli öğrenciye destek el kitabı 2022 [İnternet]. [Erişim Tarihi: 03.10.2025]. Erişim Adresi: [https://halic.edu.tr/tr/sogrencimiz/Documents/engelliogrbirimi/destekelkitabi/engelli-ogrenci-destek-el-kitabi.pdf].

157. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Konuşan kitaplık [İnternet]. Ankara: Milli Kütüphane; [Erişim Tarihi: 03.10.2025]. Erişim Adresi: [https://mkutup.gov.tr/tr-TR/Konusan-Kitaplik].

158. Boğaziçi Üniversitesi. Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Merkezi (GETEM) [İnternet]. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi; [Erişim Tarihi: 05.11.2025]. Erişim Adresi: [https://getem.boun.edu.tr/].

159. Kazak M. Görme engellilere yönelik kütüphanecilik hizmetlerinde Türkiye'deki son gelişmeler: Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Görme Engelliler Bölümü örneği. Türk Kütüphaneciliği. 2008;22(2):216–21.

160. Ertaş Besir S, Söğüt AY, Kaynakcı Elinç Z. Fiziksel engelli öğrencilerin kampüs alanlarında mekânsal erişilebilirliği: Pamukkale Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Kütüphane Binası giriş mekânı. Türk Kütüphaneciliği. 2022;36(3):314–33.

EKLER

EK-1. ANKET FORMU

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ FAKÜLTELERİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK ALGI ve TUTUMLARI İLE FAKÜLTE BİNALARININ FİZİKSEL ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sayın Katılımcı,
Bu anket engelli bireylere yönelik algıları incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Anket yaklaşık 10 dakika içerisinde doldurulabilmektedir. Ankette bulunan soruların tümüne doğru yanıtlar vermeniz araştırmanın niteliği açısından önemlidir. Katılım gönüllülük esaslı olup cevaplar tamamen gizli tutulacak ve veriler bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacaktır. Anketi yanıtladığınız için teşekkür ederiz.

1. Hangi Fakülte ve Bölümde eğitim görmektesiniz?

o ……Fakültesi
o ……..……..Bölümü

2. Cinsiyetiniz?

o Kadın
o Erkek

3. Yaşınız? …….

4. Aylık gelirinizi nasıl değerlendirirsiniz?

o Gelir giderden az
o Gelir gidere denk
o Gelir giderden fazla

5. Kronik bir hastalığınız var mı?

o Evet (Açıklar mısınız?.....)
o Hayır

6. Herhangi bir engellilik durumunuz (vücut fonksiyonlarında işlev bozukluğu) var mı?

o Evet (Açıklar mısınız?.....)
o Hayır

7. Ailenizde engeli olan kimse var mı?

o Evet (Kim ve engeli nedir?.....)
o Hayır

8. Şimdiye kadar engelli birine bakmak zorunda kaldınız mı?

o Evet
o Hayır

9. Eğitim aldığınız ortamlarda engelli bir arkadaşınız oldu mu?

o Evet
o Hayır

10. Engelli birine herhangi bir konuda yardımcı oldunuz mu?

o Evet
o Hayır

11. Engellilikle ilgili herhangi bir ders veya eğitim aldınız mı?

o Evet
o Hayır

12. Engelli öğrencilerle arkadaşlık kurmakta zorlanıyor musunuz?

o Evet (Açıklar mısınız?.....)
o Hayır

13. Sizce öğretim üyeleri engelli öğrencilerle olumlu iletişim kurabiliyor mu?

o Evet
o Hayır
o Fikrim yok

14. Okulunuzda 'Engelli Öğrenci Birimi' var mı?

o Evet
o Hayır
o Bilmiyorum

15. Fakültenizde özel olarak engelli öğrencilerle iletişim kurmak için görevlendirilmiş bir personel mevcut mu?

o Evet
o Hayır
o Bilmiyorum

16. Sizce fakültenizin fiziki şartları engelli öğrenciler için yeterli düzeyde mi?

o Evet
o Hayır
o Kısmen

17. Kendiniz üniversite eğitimi alan engelli biri olsaydınız kampüs yaşamında zorluk çeker miydiniz?

o Evet (Hangi alanlarda?.....)
o Hayır

Öğrenciler için Engelli Bireylere Yönelik Algı Ölçeği Anketi

Lütfen aşağıda verilen her ifade için 'Kesinlikle Katılmıyorum', 'Katılıyorum', 'Kararsızım', 'Katılıyorum', 'Kesinlikle Katılıyorum' seçeneklerinden sizin için uygun olanı işaretleyiniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.Engelli bireyler toplumda dışlanmaya maruz kalmamaktadır.	1	2	3	4	5
2.Engelli bireyler toplum üzerinde korku oluşturmamaktadır.	1	2	3	4	5
3.Bireylerin engelli bireylere yönelik davranışları engel türüne göre değişiklik göstermektedir.	1	2	3	4	5
4.Bireyler engelli bireylere yönelik uygulamaların önemini bilir ve ona göre davranır.	1	2	3	4	5
5. Engelli bir bireye toplumda mutlaka yardımcı olunmaktadır.	1	2	3	4	5
6. Engelli bireylerin büyük çoğunluğu hayatlarını diğer bireylerin desteği ile engelsiz bir şekilde sürdürebilmektedir.	1	2	3	4	5
7.Engelli bireyler ile bir etkinlik içerisinde bulunmak zihinlerdeki olumsuz algıyı yıkmaktadır.	1	2	3	4	5
8. Yayımlanan kamu spotları engelli bireyler hakkındaki düşünceler üzerinde olumlu bir etki oluşturmaktadır.	1	2	3	4	5
9.Kaldırımlar vb. yerlerde bulunan hissedilebilir yüzeyin işlevi ve anlamı toplumda bilinir ve bu hususta duyarlı davranılmaktadır.	1	2	3	4	5
10. Hizmet kurumlarında engelli bireylerin öncelik hakkı benimsenmekte ve olumsuz bir tutum ile karşılaşılmamaktadır.	1	2	3	4	5
11. Toplumda engelli bireylere yönelik bir ön yargı varlığını sürdürmemektedir.	1	2	3	4	5
12. Engelli bireyleri daha iyi anlamak için çoğu birey engelli okullarına ve rehabilitasyon merkezlerine gitmekte ve engelli bireyler ile vakit geçirmektedir.	1	2	3	4	5
13. Bireylerin ailelerinde engelli birey olup olmaması engelli bireylere yönelik davranışları etkilemektedir.	1	2	3	4	5
14.İşaret dili işitme engelli bireyleri anlamak için öğrenilmektedir.	1	2	3	4	5
15. Çevresinde engelli birey olan kişiler ona karşı duyarsız kalmamakta ve yardımcı olmaktadır.	1	2	3	4	5
16. Sergilenen tutum ve davranışlardan ötürü engelli bireyler kendilerini toplumdan soyutlamamaktadır.	1	2	3	4	5
17. Engelli bireyleri görmek, diğer bireylerde bir acıma duygusu oluşturmamaktadır.	1	2	3	4	5
18. Engelli bireylere yönelik sahip olunan algı bireylerin davranışlarını şekillendirmektedir.	1	2	3	4	5
19. Engelli bireylerin uygulamalarını ihlal eden kişiler diğer bireyler tarafından uyarılmaktadır.	1	2	3	4	5
20. Farkındalık filmleri ve bu hususta yapılan çalışmalar, toplumda engelli bireylere yönelik algıyı yıkmaktadır.	1	2	3	4	5

Fakülte Erişilebilirlik Değerlendirme Formu

(Araştırmacı tarafından cevaplanacaktır.) Fakülte adı:
…….

	Evet	Hayır
1.Fakülte binasında girişte ve çıkışta kullanılmak üzere engelliler için tasarlanmış rampa mevcut mu?		
2. Bina girişindeki rampaya tabela ile yönlendirme var mı?		
3. Rampanın yüzeyi düz, sabit, dayanıklı ve ıslak veya kuru halde kaymayan malzeme ile kaplı mı?		
4. Bina girişindeki rampanın yanında küpeşte var mı?		
5. Bina girişindeki merdiven basamaklarının ön kenarında algılamayı kolaylaştırıcı farklı renkte ve çıkıntı yapmayacak şekilde ince kaymaz şeritler mevcut mu?		
6. Bina girişindeki merdiven yanında tırabzan/küpeşte var mı?		
7. Bina girişindeki merdivenin yanındaki tırabzan/küpeşte her iki tarafta da mevcut mu?		
8. Bina girişinde merdivenin, rampanın veya kapının önünde herhangi bir alanda paspas var mı?		
9. Binada engelli tuvaleti var mı?		
10. Fakülte binasındaki işaretler görme engelliler için ayrıca Braille alfabesi ile de yazılı mı?		
11. Fakülteye ait otoparkta engelli otopark yeri mevcut mu?		
12. Engelli otopark yeri yatay veya düşey işaretlerle belirtilmiş mi?		
13. Binaya girişten sonra binadaki kullanımlara yönelik bilgilendirme ve yönlendirme işaretleri var mı?		
14. Bina içinde yürüyüş güzergahını işaret etmek için kılavuz yüzey var mı?		
15. Bina içindeki merdiven basamaklarının ön kenarında algılamayı kolaylaştırıcı farklı renkte ve çıkıntı yapmayacak şekilde ince kaymaz şeritler mevcut mu?		
16. Bina içindeki merdiven yanında tırabzan/küpeşte var mı?		
17.Bina içindeki merdivenin yanındaki tırabzan/küpeşte her iki tarafta da mevcut mu?		
18. Bina içindeki asansörler her kata ulaşım sağlıyor mu?		
19. Girişten itibaren asansörlere yönlendirme işaretleri var mı?		
20. Asansör kapısının yanında bilgilendirici veya uyarıcı işaretler var mı?		
21. İşaretler görme engelliler için aynı zamanda Braille alfabesi ile yazılı mı?		
22. Asansörün kapısına kadar basamaksız ve eşiksiz ulaşılabiliyor mu?		
23. Asansörlerdeki kumanda düğmeleri tekerlekli sandalyedeki insanın da uzanabileceği yükseklikte midir?		
24. Asansör kabin içi kontrol düğmelerinde Braille alfabeli rakam ve yazılar var mı veya rakamlar, yazılar ve semboller kabartmalı mı?		
25. Asansör kabin dışı kontrol düğmelerinde Braille alfabeli rakam ve yazılar var mı veya rakamlar, yazılar ve semboller kabartmalı mı?		
26. Kabin içinde asansörün hangi kata geldiğini gösteren görsel uyarı sistemi var mı?		
27. Kabin içinde asansörün hangi kata geldiğini anons eden sesli uyarı sistemleri var mı?		
28. Fakülte yakınındaki taşıt yolunun kenarında yaya kaldırımı var mı?		
29. Bu yaya kaldırımının taşıt yoluna göre kot farkı var mı?		
30. Bu yaya kaldırımının taşıt yoluyla kesintiye uğradığı yerlerde rampa mevcut mu?		
31. Yaya kaldırımında yürüyüş güzergahını işaret eden kılavuz yüzey kullanılmış mı?		
32. Kaldırımlardan yaya geçidine ulaşım için rampa mevcut mu?		
33. Fakülteye en yakın yaya geçitlerinde yer çizgileri var mı?		
34. Fakülte yakınında engelli bireylerin geçişini engelleyecek hasarlı yüzey, bakım onarım çalışması, inşaat vs. var mı?		